

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI**

**ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ
HARİTA BECERİLERİ YÖNÜNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYGÜL GÜRLER

**ANKARA
ŞUBAT, 2022**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI**

**ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ
HARİTA BECERİLERİ YÖNÜNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYGÜL GÜRLER

DANIŞMAN: PROF.DR. GÜRCAN GÜRGEN

**ANKARA
ŞUBAT, 2022**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Aygül GÜRLER adlı öğrencinin hazırladığı “Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı / Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programı’nda jüri üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

_____ Jüri Üyeleri _____

_____ İmza _____

Başkan Prof. Dr. Gürcan GÜRGEN

Üye Prof. Dr. Bülent AKSOY

Üye Doç. Dr. Yasemin ESEN

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından .../.../20... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulunca .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

.....
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Aygül Gürler

ÖZET

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ HARİTA BECERİLERİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

GÜRLER, Aygöl

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gürcan GÜRGEN

Şubat, 2022, xv + 121 sayfa

Bu araştırmanın amacı, ortaokul ders kitaplarında insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında kullanılan haritaların, harita becerisi kazandırmaya yönelik uygunluğunu tespit etmektir. Çalışmanın alt amaçları; “1. Ders kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının içeriğindeki metinler, harita becerilerini kazandırmak için uygun mudur? 2. Ders kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki haritaların nitelikleri harita becerisi kazandırmak için yeterli midir?” soruları oluşturmaktadır.

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmada doküman incelemesi ve içerik analizi yapılmıştır. Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen Harita İnceleme Formu kullanılmıştır. Bu çalışmanın çalışma grubunu, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edilen, 2020-2021 eğitim ve öğretim yılında kullanılan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırma neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Birinci araştırma sorusuna yönelik yapılan değerlendirmede İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki metinler incelendiğinde; tüm harita becerilerine ders kitaplarında yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. İkinci araştırma sorusuna yönelik yapılan değerlendirmede incelenen 28 haritanın temel unsurlarının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Haritaların tarihinin ve veri kaynağının belirtilmediği, haritalarda kullanılan yazı puntosunun çok küçük olduğu ve renklendirilmesinde sorunlar olduğu görülmüştür. Ders kitabı yazım komisyonlarında kartografların haritaların hazırlanmasında yer alması, harita becerilerinin gelişim dönemi özelliklerine uygun olarak öğretim programında yer verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler, Harita Becerileri, Ders Kitapları, Harita

ABSTRACT

EVALUATION OF SECONDARY SCHOOL SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN TERMS OF MAP SKILLS

Gürler, Aygöl

Master Degree, Department of Turkish and Social Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Gürcan GÜRGEN

February, 2022, xv + 121 Pages

The aim of this research is to determine the suitability of maps used in secondary school textbooks in the learning of people, places and environments for acquiring map skills. Sub-objectives of the study; "1. Are the texts of the People, Places and Environments learning area in the textbooks suitable for acquiring mapping skills? 2. Are the qualities of the maps in the field of People, Places and Environments in the textbooks sufficient to gain mapping skills?" form questions.

Qualitative research approach was used in this study. In the study, document review and content analysis were made. The Map Review Form developed by the researcher was used in the research. The study group of this study consists of Social Studies 5th, 6th and 7th grade textbooks accepted by the Ministry of National Education and used in the 2020-2021 academic year.

As a result of the research, the following conclusions were reached: In the evaluation made for the first research question, when the texts in the learning field of People, Places and Environments were examined; It has been concluded that not all map skills are included in the textbooks. In the evaluation made for the second research question, it was concluded that the basic elements of the 28 maps examined were insufficient. It has been observed that the date and data source of the maps are not specified, the font size used on the maps is very small and there are problems in coloring. It has been suggested that cartographers should be included in the preparation of maps in the textbook writing commissions, and that mapping skills should be included in the curriculum in accordance with the developmental period characteristics.

Key Words: Social Studies, Map Skills, Textbooks, Map

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun geçmiş çağlardaki basit çizimlerinden, günümüzde birbirinden farklı birçok alana girmeyi başarmış olan haritalar, öğretimde de önemli ders materyallerindedir. Bu bakımdan öğretim alanında kullanılacak haritaların niteliği eksiksiz olmalıdır. Harita yapımı teknolojinin getirdiği olanaklarla değişmiş, istenilen özelliklere sahip haritaların yapımı kolaylaşmıştır. Bu nedenle birçok öğretmen ve öğrenci için vazgeçilmez kaynak olan ders kitapları ve içerisindeki haritalar hatasız olarak hazırlanmalıdır. Bu araştırmada ders kitaplarındaki haritaların nitelikleri ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Tez çalışmamda katkısını, desteğini ve yardımını hiç esirgemeyen, çalışmamı tamamlayabilmem için güven veren, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Gürcan GÜRGEN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Görüş ve önerileri ile tez çalışmama değerli katkılar sağlayan Sayın Prof. Dr. Bülent AKSOY ve Doç. Dr. Yasemin ESEN hocalarıma teşekkür ederim. Tezimin veri toplama aracının hazırlanmasında görüşlerine başvurduğum Sayın Doç. Dr. Onur ÇALIŞKAN ve Dr. Öğretim Üyesi Serkan KELEŞOĞLU'na, fikirleri ile yol gösteren Sayın Arş. Gör. Tolgahan AYANTAŞ'a, manevi desteğini her zaman hissettiğim değerli arkadaşım Hesna Meltem KARAMANLI ve sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aygül GÜRLER

Ankara, 2022

Aileme...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR/SİMGELER	xv
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem	1
1.1.1. Sosyal Bilgiler Dersi	1
1.1.1.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Tanımı.	2
1.1.1.2. Dünya ve Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi.	2
1.1.1.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.	3
1.1.1.3.1. Öğretim Programlarının Amaçları ve Yetkinlikler.	4
1.1.1.3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları.....	4
1.1.1.3.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda Temel Beceriler.....	4
1.1.1.3.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Öğrenme Alanları.....	4
1.1.2. Ders Kitapları ve Sosyal Bilgiler Dersi	5
1.1.2.1. Ders Kitaplarının Nitelikleri.	5
1.1.2.2. Ders Kitaplarının İçerik Açısından Özellikleri.	7
1.1.3. Harita ve Harita Becerileri	8
1.1.3.1. Harita.....	8
1.1.3.1.1. Haritanın Tanımı ve Kullanım Alanları.	9
1.1.3.1.2. Haritaların Temel Özellikleri.	10
1.1.3.1.3. Haritaların sınıflandırılması.	11
1.1.3.1.4. Harita Elemanları.	13
1.1.3.1.4.1. Haritanın Başlığı (Adı).	14
1.1.3.1.4.2. Haritanın Ölçeği.	14
1.1.3.1.4.3. Harita İşaretleri (Lejant).	15
1.1.3.1.4.4. Coğrafi Koordinat Sistemi.....	15
1.1.3.1.4.5. Çerçeveler.....	16
1.1.3.1.4.6. Temel Harita-Sınırlar, Kıyı Çizgileri, Akarsular.....	16
1.1.3.1.4.7. Diğer Unsurlar.	16
1.1.3.1.5. Haritalarda Kullanılan Yazı ve Semboller.	17
1.1.3.1.5.1. Haritalarda Kullanılan Yazılar.....	18
1.1.3.1.5.2. Haritalarda Kullanılan Semboller.....	20

1.1.3.2. Harita Becerileri.....	21
1.1.3.2.1. Harita Sembollerini Anlama ve Yorumlama Becerisi.....	23
1.1.3.2.2. Haritayı Okuma ve Anlama Becerisi.....	24
1.1.3.2.3. Yön Bulma Becerisi.....	25
1.1.3.2.4. Konum ve Koordinat Becerisi.....	26
1.1.3.2.5. Ölçek Kullanma Becerisi.....	26
1.1.3.2.6. Uzaklık, Alan ve Eğim Ölçümleri Yapabilme Becerisi.....	27
1.1.3.2.7. Profil Çıkarma Becerisi.....	28
1.1.3.2.8. Bilgileri Haritaya Aktarma ve Taslak Haritalar Oluşturma Becerisi.....	29
1.1.3.3. Ortaokul Öğrencilerinin Gerçekleştirebilecekleri Harita Becerileri.....	29
1.1.3.4. Harita Becerilerine Yönelik Araştırmalar.....	30
1.2. Amaç.....	34
1.3. Önem.....	35
1.4. Sayıtlar.....	36
1.5. Sınırlılıklar.....	36
1.6. Tanımlar.....	36
BÖLÜM 2.....	37
YÖNTEM.....	37
2.1. Araştırmanın Modeli.....	37
2.2. Çalışma Grubu.....	38
2.3. Verilerin Toplanması.....	38
2.4. Verilerin Çözümlemesi.....	41
BÖLÜM 3.....	43
BULGULAR VE YORUMLAR.....	43
3.1. Araştırma Alt Problemlerine Ait Bulgu ve Yorumlar.....	43
3.1.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	44
3.1.1.3.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	48
3.1.1.3.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	52
3.1.1.3.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	55
3.1.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgu ve Yorumlar.....	57
3.1.2.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	57
3.1.2.1.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Unsurları Yönünden İncelenmesine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	58

3.1.2.1.2. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmasına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	64
3.1.2.1.3. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	65
3.1.2.1.4. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	67
3.1.2.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	68
3.1.2.2.1. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Unsurları Yönünden İncelenmesine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	69
3.1.2.2.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmasına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	78
3.1.2.2.3. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	78
3.1.2.2.4. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	81
3.1.2.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	82
3.1.2.3.1. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Unsurları Yönünden İncelenmesine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	83
3.1.2.3.2. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmasına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	89
3.1.2.3.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	90
3.1.2.3.4. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	91
3.1.2.4. Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgu ve Yorumlar.	91
BÖLÜM 4.....	95
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	95
4.1. Sonuçlar	95
4.1.1. Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya İlişkin Sonuçlar.....	96
4.1.2. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların İncelenmesine İlişkin Sonuçlar	98
4.2. Öneriler	102
KAYNAKLAR.....	104
EKLER	115
EK 1. Uzman Değerlendirme Formu.....	116
EK 2. Etik Kurul Onayı	119
BENZERLİK BİLDİRİMİ	120
ÖZGEÇMİŞ.....	121

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1 Haritaların Sınıflandırılması.....	12
Tablo 2 Araştırmada İncelenen Kitaplara Ait Bilgiler	43
Tablo 3 Ortaokul 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Kazanımları ile Ünite ve Konu Başlıkları	44
Tablo 4 Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanında Harita İle İlgili Kategorilerin Frekansları	47
Tablo 5 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Haritalar ve Harita Kodlamaları	57
Tablo 6 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçeve- vesine İlişkin Bulguları	58
Tablo 7 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita İşaretlerine İlişkin Bulguları.....	60
Tablo 8 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Ölçeğine İlişkin Bulguları.....	61
Tablo 9 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Yön İşaretine İlişkin Bulguları.....	62
Tablo 10 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Coğrafi Koordinat Bilgilerine İlişkin Bulguları	62
Tablo 11 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Lokasyon Haritası Bilgilerine İlişkin Bulguları	63
Tablo 12 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Renklendirilmesine İlişkin Bulguları	63
Tablo 13 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırıl- malarına İlişkin Bulguları	64
Tablo 14 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilere İlişkin Bulguları	65
Tablo 15 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulguları	67
Tablo 16 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Haritalar ve Harita Kodlamaları.....	68

Tablo 17 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine İlişkin Bulguları.....	69
Tablo 18 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita İşaretlerine İlişkin Bulguları.....	70
Tablo 19 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Ölçeğine İlişkin Bulguları.....	73
Tablo 20 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Yön İşaretine İlişkin Bulguları	74
Tablo 21 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Coğrafi Koordinat Bilgilerine İlişkin Bulguları	75
Tablo 22 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Lokasyon Haritası Bilgilerine İlişkin Bulguları	76
Tablo 23 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Renklendirilmesine İlişkin Bulguları	77
Tablo 24 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmalarına İlişkin Bulguları	78
Tablo 25 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilere İlişkin Bulguları	79
Tablo 26 Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulguları.....	82
Tablo 27 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Haritalar ve Harita Kodlamaları	83
Tablo 28 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine İlişkin Bulguları	83
Tablo 29 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita İşaretlerine İlişkin Bulguları.....	85
Tablo 30 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Ölçeğine İlişkin Bulguları.....	87
Tablo 31 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Yön İşaretine İlişkin Bulguları	87
Tablo 32 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Coğrafi Koordinat Bilgilerine İlişkin Bulguları	88
Tablo 33 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Lokasyon Haritası Bilgilerine İlişkin Bulguları	88

Tablo 34 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Renklendirilmesine İlişkin Bulguları	89
Tablo 35 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmalarına İlişkin Bulguları.....	89
Tablo 36 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilere İlişkin Bulguları	90
Tablo 37 Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulguları	91
Tablo 38 Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarında İncelenen Haritalara İlişkin Bulgular.....	93

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1. Haritaların Kullanım Alanları.....	10
Şekil 2 Bir Haritada Bulunması Gereken Temel Unsurlar	14
Şekil 3. Haritaların Değerlendirilmesinin Aşamaları	42

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel	Sayfa
Görsel 1 Farklı Tipte Sembollerin Yer Aldığı Harita İşaretleri Bölümü.....	21
Görsel 2 Çizgi Ölçek	27
Görsel 3 Eğim Ölçümü	28
Görsel 4 Profil Çıkarma.....	28
Görsel 5 Türkiye Fiziki Haritası.....	50
Görsel 6. Türkiye Hayvancılık Haritası.....	54
Görsel 7. Harita Çerçevesi Olmayan Harita Örneği	59
Görsel 8. Türkiye Orman Dağılımı Haritası	71
Görsel 9. Türkiye Tarım Ürünleri Haritası	72
Görsel 10. Kıtalar ve Okyanuslar Haritası.....	75
Görsel 11. Lokasyon Haritası Örneği	76
Görsel 12. Çerçevesi ve Lejantı Olmayan Harita Örneği	84
Görsel 13. Harita İşaretleri Bölümü Okunmayan Harita Örneği.....	86

KISALTMALAR/SİMGELER

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
TDK	Türk Dil Kurumu
SBDÖP	Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
TC	Türkiye Cumhuriyeti
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
APA	Amerika Psikoloji Derneği
cm	Santimetre
km	Kilometre
m	Metre
<i>f</i>	Frekans
<i>ISBN</i>	International Standard Book Number
kg	Kilogram
TYÇ	Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde; çalışmanın problemi, amacı, önemi, sayıtları, sınırlılıkları ve çalışmada geçen kavramların tanımlarının yer aldığı bölümler bulunmaktadır.

1.1. Problem

Teknolojideki gelişmeler, haritaların birçok alanda kullanılmasını sağlamıştır. Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler ise seyahatlerdeki konforu arttırmış, çeşitli sebeplerle gezilere çıkanların sayılarının gün geçtikçe artmasını sağlamıştır. İletişim alanında kullanılan çeşitli araçlar yol, yön ve mekân bulmamıza yardım etmektedir. Bu araçların temelini haritalar oluşturmaktadır. Ayrıca haritalar imar işleri, arsa yerinin tespiti, turizm, madencilik, sanayi, nüfus ve yerleşme gibi birçok alanda elde edilen coğrafi bilginin dağılımında, verilerin analizi ve yorumlanmasında kullanılabilir (Sever, 2018; Durmuş, 2020). “Haritaların ve haritacılığın gelişmesiyle birlikte insanlar Dünya hakkındaki bilgilerini sonraki kuşaklara aktarma olanaklarını daha kalıcı ve yaygın hale getirmişlerdir” (Çalışkan, 2020, s. 8). Haritaların kullanımının artması, haritaları okuyabilmenin önem kazanmasını ve harita becerilerini kullanabilmenin önemini arttırmıştır. Türkiye’de harita becerileri ile ilgili konular ilkökulda hayat bilgisi, ortaokulda sosyal bilgiler ve lisede ise coğrafya dersi kapsamında ele alınmaktadır.

1.1.1. Sosyal Bilgiler Dersi

Bu başlıkta sosyal bilgiler dersinin tanımı, kısa bir tarihçesi, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) kapsamında genel amaçları, sosyal bilgiler dersinin özel amaçları, SBDÖP’de yer alan beceriler ve sosyal bilgiler ders kitapları ile ilgili özellikler yer almaktadır.

1.1.1.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Tanımı. Sosyal bilgiler dersi öğrencilerin bilinçli, sorumluluk sahibi vatandaşlar olarak yetişmesine katkı sağlayan bir derstir. Sosyal bilgiler dersi; birçok araştırmacı tarafından farklı yönleri ifade edilerek tanımlanmıştır (Aslan, 2016; İnan, 2019; Turan S. , 2019; Öztürk ve Kafadar , 2020; Kaçar ve Bulut, 2020) Barr, sosyal bilgiler dersinin benzersiz, tanımlanabilir hedefleri, yapısı ve pedagojisi olan ayırt edici bir disiplin olduğunu ifade etmiştir (Barr, 1997). “Sosyal bilgiler, tüm okul dersleri içinde en kapsayıcı olanıdır.” (Ross vd., 2014, s. 266). Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi’ne (National Council for the Social Studies) göre; sosyal bilgiler dersi, vatandaşlık yetkinliğini geliştiren bir derstir (NCSS, 2021).

Sosyal bilgiler dersi, kapsamında farklı sosyal bilimlerin yer aldığı, demokratik değerleri benimsemiş, hak, özgürlük, görev ve sorumluluk bilincine sahip, vatanını seven ve çevre bilincine sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir ders olarak ifade edilebilir.

1.1.1.2. Dünya ve Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi. ABD’de Wisconsin’de 1896 yılında düzenlenen konferansa, sosyal bilimler konularının ‘Sosyal Bilgiler’ adı altında birleştirilmesine karar verildi. 1916’de sosyal bilgiler, ilk kez ABD’de bir ders adı olarak kullanıldı. Sosyal bilgiler dersi olarak birleştirilmeden evvel tarih, coğrafya konuları ayrı dersler olarak verilmekteydi. ABD’de 1921 yılında “Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi” (NCSS) kuruldu. Bu konsey, 50 eyalet ve 35 ülkede sosyal bilgiler konusunda destek sağlamaktadır. Bu kuruluş tarafından 1994 yılında sosyal bilgiler dersi ile ilgili standartlar kabul edilmiştir. Sosyal bilgiler dersi ABD dışında Türkiye, Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerde okutulmaktadır (Aslan, 2016; İnan, 2019; NCSS, 2021).

Osmanlı Devleti’nde sosyal bilimlere ait konular mühendishane olarak adlandırılan okullar ile tıp okullarında okutulmuştur. 1869 yılında Sultan Abdülaziz döneminde çıkarılan, eğitim alanındaki önemli gelişmelerden olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesine göre, ilkokul zorunlu olmuş ve ortaokullarda tarih ve coğrafya dersleri ayrı ayrı okutulmaya başlanmıştır. 1914 yılında Genel Tarih, Osmanlı Tarihi ve Osmanlı Coğrafyası dersleri okutulmaya başlanmıştır (Aslan, 2016; İnan, 2019).

1924 yılından itibaren kabul edilen öğretim programında; sosyal bilgiler konularını oluşturan dersler tarih, coğrafya vb. dersler olarak yer almıştır. John Dewey etkisiyle yeniden düzenlenen 1926 öğretim programına göre ilkokulda hayat bilgisi dersi, ortaokullarda ise tarih ve coğrafya dersleri okullarda okutulmuştur. 1926 yılında kabul

edilen ilk mekteplerin öğretim programı günün ihtiyaçları doğrultusunda 1930, 1936 ve 1948 yıllarında güncellenmiştir. 1948 öğretim programında “Yurt Bilgisi” olan dersin ismi “Yurttaşlık Bilgisi” olarak değiştirilmiştir. Aynı disiplinler olarak tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri okullarda okutulmuştur. 1962 yılında İlkokul Program taslağı hazırlanmıştır. Bu taslak programda, tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri tek bir ders olarak “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adıyla birleştirilmiştir. Türkiye’de 1968’den önce, tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri okullarda (ilkokul ve ortaokul) okutulmuştur. 1968 yılında sosyal bilgiler dersi okullarda ilk kez okutulmaya başlanmıştır. 1985 yılında sosyal bilgiler dersi kaldırılmıştır. Bu dersin yerini millî tarih ve millî coğrafya dersleri almıştır. 1998 yılında zorunlu eğitim 8 yıl olmuş ve sosyal bilgiler dersi, yeniden müfredata girmiştir. 2005 yılından sonra yapılandırmacı eğitim uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamaya kademeli olarak geçilmiştir (Aslan, 2016; İnan, 2019). 2018 yılında öğretim programlarında değişiklik yapılarak güncellenmiştir. 20. yüzyılın başında ders olarak öğretim programında yer almaya başlayan sosyal bilgiler dersi, hem kapsadığı disiplinler hem de yaklaşım anlayışları açısından günün ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda değişime uğramaktadır.

1.1.1.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Bilim insanlarının katkılarıyla teknolojiye değişiklikler ve yenilikler hızlı gerçekleşmiştir. Toplumdaki bireylerin yaşantıları, istekleri, dünyaya bakış açıları da değişmiştir. Bu bağlamda bireylerin ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve değerler de etkilenmiştir. Öğretim programları çağın gereklerine uygun bireylerin yetiştirilmesine katkı sağlamalıdır. Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlük’te öğretim programı “...plan, ders programı, müfredat” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2019). Bir başka deyişle öğretim programını bir tür “kullanma kılavuzu” olarak tanımlamışlardır (Çiftçi ve Akça, 2019, s. 35). SBDÖP öğrencilerin “hem insanları, hem de birbirleriyle ve çevreleriyle olan etkileşimlerini anlamalarını” ve “kendine güvenen, bilgili ve sorumlu vatandaşlar olarak değişen bir topluma katılmalarına” olanak sağlamalıdır (Barr, 1997, s. 11). Öğretim Programı’nın genel özellikleri olarak; bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran, değer ve beceri kazandırmayı hedefleyen, sade, anlaşılır ve sarmal bir yaklaşımla hazırlanan bir program olduğu belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018). Okulda planlı ve programlı etkinliklerin yürütülmesini öğretim programı sağlar (Çiftçi ve Akça, 2019; Çoban ve Akşit, 2018). Öğretim programının amaç, hedef, beceri ve değerleri içeren, bir dersin

kapsamını belirleyen, belirli bir perspektife sahip, öğrencilere kazandırılması istenen yetkinliklerin yer aldığı ayrıntılı bir plan olduğu belirtilebilir.

1.1.1.3.1. Öğretim Programlarının Amaçları ve Yetkinlikler. Türkiye’de öğretim programlarının esaslarını, Millî Eğitim Temel Kanununun Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri oluşturmaktadır. Öğretim programının amaçlarından birisi ise; öğrencilerin temel düzey beceri ve yetkinlikleri edinerek ortaokulu tamamlamalarıdır. Öğretim programı içinde bireylerin sahip olması istenen yetkinlikler de belirtilmiştir. TDK Güncel Sözlük’te yetkinlik; kemal, yetkin olma durumu, olgunluk ve mükemmeliyet olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2019). Eğitim sistemimiz bireyleri çeşitli yetkinliklere sahip bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Öğretim programında (2018) da belirtildiği üzere “okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyeleri birbirini tamamlayıcı” nitelikte olmalıdır.

1.1.1.3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları. SBDÖP’nin özel amaçları 18 maddeden oluşmaktadır. SBDÖP’nin özel amaçlarının maddelerine göre; sosyal bilgiler dersinin genel olarak milli bilince sahip, yaşadığı çevreyi tanıyan, ülke ve dünya meselelerine karşı duyarlı, kişisel gelişimini gerçekleştiren bireyler olarak toplum hayatına hazırlanmaları hedeflenmektedir.

1.1.1.3.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda Temel Beceriler. Öğrencilere kazandırılmak istenen temel beceriler Türkiye Yeterlilikler Çerçevesine uygun olarak hazırlanmıştır. SBDÖP’nda öğrencilere kazandırılması hedeflenen 27 temel beceri bulunmaktadır. Kazandırılması hedeflenen becerilerin bazıları diğer okul derslerinin kapsamında yer alırken bazıları da doğrudan sosyal bilgiler dersine özgü becerilerdir. Örneğin; Harita okuryazarlığı, zaman ve kronolojiyi algılama, konum analizi gibi. Sosyal bilgiler dersinin amacı gerekli becerilerin kazandırılmasıdır (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2017). Öğretim programı incelendiğinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen becerilerin, kazanımlarla bire bir ilişkilendirilemediği görülmektedir (Akbaba ve Aksoy, 2019).

1.1.1.3.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Öğrenme Alanları. SBDÖP’de öğrenme alanı, öğrenmeyi planlayan, bilgi, beceri ve değerleri bir bütün olarak gösteren, disiplinler arası bir yapıdır. SBDÖP’de yedi öğrenme alanı bulunmaktadır. 4. sınıfta

toplam 33, 5. sınıfta toplam 33, 6. sınıfta toplam 34 ve 7. sınıfta toplam 31 kazanım bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin haftalık ders saati, üç ders saati olarak belirlenmiştir.

1.1.2. Ders Kitapları ve Sosyal Bilgiler Dersi

Öğretimde kullanılan çok çeşitli araç gereç bulunmaktadır. Derslerde kullanılan klasik araç gereçlere kitaplar, yazı tahtaları, panolar, kavram haritaları, resimler, kuklalar, şemalar, grafikler, posterler, harita ve küreler ile gerçek eşya ve modelleri vb. günümüzün modern araç gereçlerine tepegöz, episkop, projeksiyon cihazı, slayt makinesi, ELMO, film, bilgisayar, fotokopi cihazı, video, televizyon vb. araçları örnek gösterilmiştir. Bunlar içinde ders kitapları öğretmenler tarafından çok tercih edilen öğretim materyallerindedir (Sever, 2017). Ders kitaplarının içeriği öğretimin içeriğini belirlemektedir. Sınıf içi uygulamalarda yaygın olarak ders kitapları tercih edilmektedir. Okullarda araç gereç eksikliği, ders kitaplarının öğretimde tercih edilmesinde etkilidir (Kılıç ve Seven, 2002). Derse ait konuların sıralı ve doğru biçimde, öğrencilere faydalı olacak şekilde düzenlendiği, eğitim çalışmalarında yol gösterici materyal ders kitaplarıdır (Duman ve Çakmak, 2011; Demirel ve Kıroğlu, 2020; Doğan ve Torun, 2018; Sülükçü, 2018; Caner ve Kurt, 2020; Oruç, 2015; Kızılcıaoğlu, 2003). Bir başka ifade ile resmi olarak “onaylanmış temel kaynaktır.” (Gülersoy, 2013, s. 8). Türkiye’de yaygın olarak kullanılmaya devam eden ders kitaplarının eksiksiz bir şekilde yazılması gerekmektedir (Sülükçü, 2018). Bu bağlamda ders kitapları belirli standartlara sahip olmalıdır.

1.1.2.1. Ders Kitaplarının Nitelikleri. Geçmişten günümüze insan farklı uygarlıklarda yazı için yaşadığı çevreye uygun çeşitli materyalleri kullanmıştır. Kil tablet, papirüs, palmye yaprakları, parşömen, kâğıt yazı için kullanılan materyallerdir. Günümüzde ise yazı için teknolojik ürünler de yaygın olarak kullanılmaktadır. Yazı, bilginin aktarımında önemli bir yoldur. Araştırmacılar, ders kitabının çeşitli tanımlarını yapmışlardır. Tanımlamalarında ders kitaplarının çocuk için ilk kaynaklardan biri olduğunu, tüm yönleriyle eksiksiz olması gerektiğini ve en temel ders aracı olduğunu belirtmişlerdir (Baştürk, 2020; Kılıç D., 2020; Caner ve Kurt, 2020). Ders kitapları hem öğrenci hem öğretmenler tarafından öğrenme ve öğretme süreçlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Ders kitaplarındaki metinler, sosyal bilgiler dersinin hedeflerine ulaşılmasında planlama ve uygulamada yararlanabilecekleri kaynaklar sunmalıdır

(Brophy & Alleman, 1992). “Erişilebilir ve bilgilendirici bir kaynak”, “öğrencilerin ilgilerini çeken ve teşvik eden bir kaynak”, “öğretim programının gereklerine uygun” olmalıdır (Catling & Lee, 2017). Araştırmacılar tarafından ders kitabının genel özellikleri olarak şunları ifade etmişlerdir:

- Ders kitapları öğrencilerin fiziksel, duyuşsal, sosyo-ekonomik özelliklerine uygun olmalı.
- Öğrencilerin gelişimlerini desteklemeli.
- Ders kitapları öğrenme sürecinde öğrencinin aktif katılımında öğretmene yardımcı olmalı.
- Düşünme becerilerini geliştirebilmeli.
- Yeni kavramların öğrenilmesinde öğrencilere rehberlik edebilmeli.
- Güncel yaşama dair örnekler sunabilmeli.
- Konu ile ilgili kuram, ilke ve kavramları kullanmalı.
- Yeni gelişmeleri yansıtmalı.
- Değerlendirme yolları sunabilmeli.
- Konunun diğer konularla bağlantısını kurabilmeli
- Disiplinler arası yaklaşımla konuların bütüncül bir şekilde öğrenme sürecini desteklemeli.
- Kazanımlara uygun çeşitli materyal ve araç gereçler önermeli.
- Öğrenci merkezli bir anlayışa sahip olmalı.
- Değerlendirme soruları üst düzey bilişsel becerileri desteklemeli.
- Dil bilgisi açısından kurallara uygun olmalı.
- Milli eğitimin genel amaçlarına, ders kazanımlarına uygun olmalı.
- Görsel ve içerik özellikleri yaş seviyesinin özelliklerine uygun olmalı.
- Öğrencinin neler öğreneceğine, genel kültürlerine ve okul dışı öğrenmelerine katkı sağlamalı.
- Ders kitabı verdiği ipuçları ile öğrencinin araştırma yapmasına katkı sağlamalı.
- Bilgi veren bir araç olmalı.
- Bilgiyi sistematikleştirebilmeli.
- Kendi kendine öğrenmeyi desteklemeli.
- Öğrencilerin kişilik geliştirmelerine katkı sağlayabilmeli.
- Ders kitabı görsel ve biçimsel özellikleri ile öğrencinin ilgisini çekebilmeli.
- Ders kitabının kapağı hem dersin içeriğine uygun olmalı hem de ilgi çekici olmalı.

- Ders kitabı tablo, grafik, şemalarla bilginin sistematik görünmesini desteklemeli
- Ders kitabı yaş grubun özelliklerine uygun bir dille yazılmalı,
- Kısa cümle ve paragraflardan oluşmalı.
- Konuya uygun ilgi çekici resimler kullanılmalı.
- İyi hazırlanmış bir ders kitabında konuları sıralanışı, derse hazırlık çalışmaları, ölçme-değerlendirme etkinlikleri amaca uygun, hızlı bir öğretime destek vermeli.
- Ders kitapları, dersle ilgili hedeflere ulaşabilmek için uygun bir içeriğe ve çeşitli duyu organlarına hitap edebilme özelliğine sahip olmalı.
- Ders kitapları öğrencinin ön bilgilerini tamamlama olanağı vermeli.
- Derste yapılacak etkinliklere hazırlanma olanağını sağlamalı.
- Öğretmene ders öğretme süreçlerinde destek olmalı.
- Görsel materyallerin öğrencilere ulaşmasında kolaylık sağlamalı.
- Ders kitapları doğru bilgiye sahip olmalı.
- Eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğini sağlamalı (Caner ve Kurt, 2020; Demirel ve Kiroğlu, 2020; Duman ve Çakmak, 2011; Kılıç D. , 2020; Kılıç ve Seven, 2002; Küçükahmet, 2011).

Ders kitaplarının eksiksiz hazırlanması öğrenme ve öğretme süreçlerine olumlu katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, ders kitapları hazırlanırken tüm boyutları ile incelenmelidir. Ders kitapları fiziksel, eğitsel, görsel, dil ve anlatım ölçütleri yönünden değerlendirilmelidir (Tertemiz, Ercan, ve Kayabaşı, 2011).

1.1.2.2. Ders Kitaplarının İçerik Açısından Özellikleri. Bir öğretim programında ne öğretelim sorusunun yanıtını içerik oluşturmaktadır. İçeriğin oluşturulmasında temel konuların ve örneklerin verilmesine dikkat edilmesi gerekir. Küçükahmet'e göre içerik seçiminde aranması gereken ölçütler ise öğrenilebilir, güvenilir, bilimsel, faydalı olması olarak verilmiştir. Eğitim sisteminin iyileştirilmesinde kullanılan ders materyallerinin ve öğretim programının değerlendirilmesi hedeflere ulaşılmasına katkı sağlar. Ders kitaplarının öğretim programına uygunluğu açısından değerlendirilmesinde farklı ölçütler kullanılabilir. Ders kitaplarının öğretim programına uygunluğu yönünden değerlendirilmesinde ölçüt olarak şu öğeler önerilmiştir: Hedef ve kazanımlar, içerik seçimi, öğrenme-öğretme süreçleri ve değerlendirme (Oral, 2020).

Araştırmacılar tarafından ders kitabının içeriğinin belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken özellikler şunlardır:

- Öğretim programının öğeleri ile paralellik taşınmalı, ünite-konu dağılımı dengeli olmalıdır.
- Öğretim programında verilen forma sayısına dikkat edilmeli, ünitelere ayrılan sayfalar öğretim programındaki ağırlığına uygun olmalıdır.
- Dersin kendine has özelliklerine göre belirlenen yöntem ve teknikler, zihinsel süreçlere uygun biçimde düzenlenmelidir.
- Öğrenmenin kalıcılığını artırmak ve öğrencinin kendi öğrenme şemasını oluşturabilmesi için konu içeriği, öğretim ilkelerine göre yazılı öğeler görsel öğelerle desteklenerek düzenlenmelidir.
- Ders kitapları gelişim düzeylerine göre, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene doğru düzenlenmelidir.
- Ders kitabının içeriğinin düzenlenmesinde bireyin gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. İlköğretim birinci kademedeki öğrenciler somut işlemler dönemindedir. Bu nedenle farklı duyu organlarına hitap ederek, somutlaştırarak kitap içeriği düzenlenmelidir. İlköğretim ikinci kademe ve ortaöğretim öğrencileri soyut işlemler döneminde oldukları için zihinsel gelişim hızlanır. Soyut ve mantıklı düşünme bu dönemde gelişir.
- Kitap içeriği gereksiz ayrıntıya kaçmadan önceki öğrenilenlerle bağlantı kurularak düzenlenmelidir (Kılıç ve Seven, 2002).

1.1.3. Harita ve Harita Becerileri

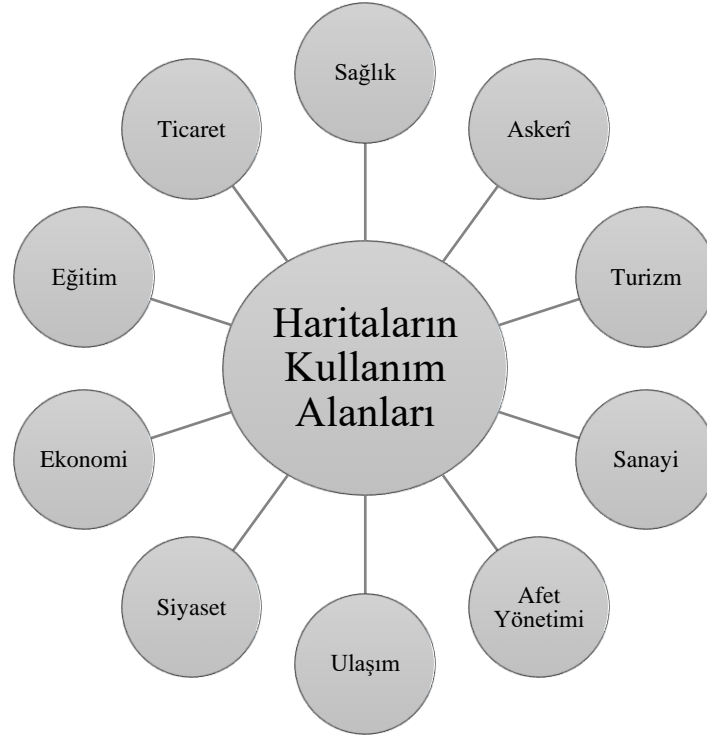
Haritaların kullanımı eski çağlardan günümüze devam etmektedir. İnsanlar çeşitli sebeplerle haritalar hazırlamışlardır. İnsanlar yazı yazmayı bilmedikleri dönemlerde basit haritalar çizerek herhangi bir yeri tarif etmeye çalışırlardı (Bilgin, 1987). En basit ve ilkel haritalar İlkçağ 'da yapılmaya başlanmıştır. İlk haritalar güneşte kurutulmuş tabletler şeklindedir (Çalışkan, 2020). Bu dönemde en gelişmiş haritalar Yunan Uygarlığı tarafından yapılmıştır (Sever, 2018). İlk Çağ'dan günümüze farklı uygarlıklar farklı biçimlerde haritalar çizerek dünya üzerinde gördüğü veya konumunu belirtmek istediği yeri tarif etmeye çalışmışlardır.

1.1.3.1. Harita. Bu bölümde haritanın tanımı ve kullanım alanları, bir haritada aranan temel özellikler ve harita sınıflandırılması başlıkları yer almaktadır.

1.1.3.1.1. Haritanın Tanımı ve Kullanım Alanları. “Haritalar, insanoğlunun hayatında meydana gelen tüm gelişmelerin dünya üzerindeki yaşandığı mekân ile olan ilişkilerin ortaya konulmasında kullanılan en yaygın araçlardandır.” (Sarıgül, 2021, s. 8). Harita; “yeryüzünün bütününe veya bir bölümünün, kuşbakışı görünümünün esas alınan bir ölçeğe göre düzlem üzerine aktarılması sonucu elde edilen gereçtir” (Doğanay, 1993, s. 142). Kısaca harita, “coğrafi gerçekliğin özetlenmiş görüntüsüdür” (Durmuş, 2020, s. 75). Haritalar “Coğrafyacının teknik dilinin bir kısmını” oluşturmaktadır (Bilgin, 2001, s. 1). İzbirak, haritayı, “yeryüzünün bir bölümünün alınan bir ölçeğe göre bir düzlem üzerine çizilmiş durumu” olarak tanımlamıştır (İzbirak, 1992, s. 153).

“Haritalar coğrafyanın tümü değildir, fakat coğrafya haritasız olamaz.” ifadesiyle haritaların coğrafya bilim dalı içindeki yeri vurgulanmıştır (Bednarz, Acheson, & Bednarz, 2006, s. 398). Bu bakımdan haritalar, “coğrafya dersinin en önemli ve gerekli aracıdır” (Eser Ünalı ve Türker, 2020, s. 18). Wiegand (1999) ise haritaların coğrafyanın merkezi olduğunu ifade etmiştir. Taş, harita kullanımının, öğrencinin mekânı algılamasına yönelik etkisini vurgulamıştır (Taş, 2006). “Haritalar, mekânsal dağılımları, örgütlenmeleri ve değişimleri gösteren düzlemsel gösteri ve öğretim araçlarıdır.” (Ünlü, 2021, s. 389). “Haritalar bireylerde mekân algısı, bilinç ve zihinsel imgelerin oluşmasında önemli bir araçtır.” (Koç, 2020, s. 121). “Haritalar artık sadece coğrafya için değildir.” (Bednarz, Acheson, & Bednarz, 2006, s. 399). Haritalar çok çeşitli amaçlarla ve toplumun farklı kesimlerince kullanılabilir (Şekil 2). Hava durumu bültenlerinde kullanılan meteoroloji haritaları, seyahatlerde kullanılan ulaşım haritaları ve turistik gezi haritaları gibi örnekler yaygın olarak kullanılmaktadır. Haritalar sadece bireyler için değil devlete ait resmi kurumlar için de çok önemlidir. Özellikle askeri kurumlar haritaları birçok askeri faaliyetin planlanması, uygulanması esnasında kullanabilir. Bilimsel çalışmalarda da harita kullanımına ihtiyaç duyulmaktadır (Sever, 2018; Bilgin, 2001). Ayrıca haritalar “coğrafyanın özü” ve “coğrafyanın kalbi” olmuştur (Ünlü, 2014, s. 392). “Mekânı doğru ve akılcı planlayabilmek” için haritalar önemlidir (Koç ve Aksoy, 2020, s. 33). Ayrıca askerî, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde ve bilimsel çalışmalarda haritalar kullanılmaktadır (Sever, 2018, s. 36, 191). Soyut coğrafi olayların somutlaştırılmasında, karmaşık fikirlerin basitleştirilmesinde, öğrencinin ilgisini çekme hususunda, coğrafi bilgileri kuramsal olmaktan çıkarıp, elle tutulur gözle görünür hale getirmede, farklı öğrenme stil ve ihtiyaçların desteklenmesinde haritalar büyük bir öneme sahiptir (Ünlü, 2014; Ünlü, Üçışık, ve Özey, 2002). Haritaları kullanabilmek, okuyabilmek dünyanın,

ülkenin, şehrin neresinde olduğumuz konusunda bize bilgi ve fikir verir. Bu bağlamda harita becerilerine sahip olmak ve bu becerileri kullanabilmek önem kazanmaktadır. Haritalar kartograflar ile okuyucu arasında bir iletişim aracı olduğu gibi sayfalarca yer tutabilecek bilgilerin kodlanabileceği araçlardır (Koç ve Aksoy, 2020). Sonuç olarak haritalar hem bir öğretim aracı hem de hayatımızı birçok alanda kolaylaştıran, konuyu görselleştiren bir araçtır.

Şekil 1. Haritaların Kullanım Alanları

Kaynak. Sarıgül, 2021, s. 15

1.1.3.1.2. Haritaların Temel Özellikleri. “Haritalar, fonksiyonel olarak bir toplumun sadece bu günü anlaması açısından değil aynı zamanda geçmişi yorumlayarak tarihi bilincin oluşmasını sağlamak ve bunun yanında geçmişten alınan ilhamla geleceği planlamak açısından da topluma yol gösteren önemli ve stratejik araçlardır.” (Sarıgül, 2021, s. 13). Haritaların taşınması gereken bazı özellikler şunlardır:

Doğruluk: Haritanın meydana getirilmesi esnasındaki işlemlerin doğruluğu ifade edilmektedir.

Tamamlık (Noksansızlık): Haritaların amacına uygun olarak gösterilmek istenen alanın tümünü eksiksiz gösterebilme özelliğidir.

Gaye (Amaca) Uygunluk: Haritaların kullanım amacına göre, projeksiyon sistemi ve ölçek seçilir. Böylelikle haritanın ebadı değişir. Genellikle duvar haritaları daha büyüktür. Ancak açık arazide kullanılacak haritalar taşınabilir ve küçük olur.

Açıklık ve anlaşılabilirlik: Bir haritada, kullanılacak sembol ve işaretler orijinallerine en yakın renk ve görünümde olmalıdır.

Kolay okunabilirlik: Haritalarda kullanılan işaretler haritaya bakan kişi tarafından rahatlıkla görülebilmelidir. Harita gereğinden fazla sembol ve işaretlerle doldurulmamalıdır. Bir haritanın okunabilme özelliği aynı zamanda yazı ve baskı kalitesine bağlıdır.

Nefaset/Güzellik (estetiklik) : Haritaların kişide uyandırdığı güzellik ölçüsüdür. Harita unsurları birbiriyle uyumlu olmalıdır. Bu uyum renk seçimi ve yazının uygun büyüklükte olması ile sağlanır.

Güvenirlilik: “Kullanıcının haritaları veriler açısından herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan kullanabilme özelliğidir. Güvenirlilik haritayı üreten kurum ya da kişi tarafından belirlenmektedir” haritalarda kullanılan verilerin kaynağının, güncel ve doğru olması haritanın güvenirliliğini etkilemektedir (Harita Genel Müdürlüğü, 2019; Kartal, 2021).

“Bugün teknoloji ile birlikte sayısal haritacılık ve coğrafi bilgi sistemlerinden gelen nokta haritayı hem grafik tasarım boyutu hem de içeriğine kodlanmış bilgilerin okuyucuya doğru mesajı vermesi gereken bir iletişim aracı olduğu konusunda tartışmasız bir noktaya taşınmıştır.” (Aksoy ve Demirci Şenkal, 2021, s. 51). Gün geçtikçe önemi artan haritaların, harita olarak adlandırılabilmesi için bazı temel özelliklere sahip olması gerekir. Doğal ve yapay unsurları ile ölçülmüş olan alan, projeksiyon sistemi kullanılarak belli bir ölçeğe göre küçültülmüş, kuşbakışı görünümüne sahip, düzlem üzerine çeşitli işaretler kullanılarak aktarılmış olmalıdır. Ölçeksiz bir çizim kroki olarak adlandırılır (Doğanay ve Sever, 2020; Yıldırım S., 2021).

1.1.3.1.3. Haritaların sınıflandırılması. Haritalar zaman içinde farklı özelliklerine göre, kartograf ve coğrafyacılar tarafından çeşitli şekillerde (kullanış amaçları, ölçek) sınıflandırılmaktadır. (Doğanay, 1993; Harita Genel Müdürlüğü, 2019; İzbirak, 1992).

Kartal (2021) tarafından yapılan harita sınıflandırılması Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 1

Haritaların Sınıflandırılması

	Genel Haritalar	Topografik haritalar Fiziki haritalar İdarî ve Siyasî haritalar Atlas Haritaları
Kullanım Amaçlarına Göre Haritalar	Özel Haritalar	Kadastro haritalar Kent haritaları Yol haritaları Toprak haritaları Turistik haritalar Meteoroloji haritaları Hidrografik haritalar Ortofoto haritalar
Ölçeklerine Göre Haritalar	Küçük ölçekli haritalar Orta ölçekli haritalar Büyük ölçekli haritalar	1:500 000 ve daha küçük ölçekli haritalar 1:200 000 ile 1:500 000 arasında ölçeği olan haritalar 1:1 000 ile 1:100 000 arasında

Kaynak. Kartal, 2021 96-107 sayfalarda yer alan bilgilere göre düzenlenmiştir.

Kullanım Amaçlarına Göre Haritalar

Genel Haritalar: Referans haritalar olarak da adlandırılırlar. Toplumun her kesimi tarafından kullanılabilen haritalar bu grupta yer almaktadır (Doğanay ve Sever, 2020).

Topografik Haritalar: Harita Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan ayrıntılı haritalardır. (Doğanay ve Sever, 2020; Kartal, 2021; Sever, 2018).

Fiziki Haritalar: Dağ, ova, plato, göl ve akarsu gibi yeryüzü şekillerini kavratma olanağını sunan haritalardır. Bu haritalarda yükselti değerleri verilerek yeryüzü şekilleri tanıtılmaktadır (Kartal, 2021). Örneğin; Türkiye Fizikî Haritası, Dünya Fizikî Haritası, Avrupa Fizikî Haritası gibi.

İdarî ve Siyasî Haritalar: Bir yerin (kıtalar, ülkeler, iller) sınırlarını gösteren haritalara siyasi harita olarak adlandırılır. Örneğin, Dünya Siyasi Haritası, Afrika Siyasi Haritası, Türkiye Siyasi Haritası gibi. Ülke içindeki (iller, ilçeler, köyler) idari birimlerin sınırları gösteren haritalara idari haritalar denir (Kartal, 2021) İdarî haritalara mülkî idarî haritalar da denir.

Atlas Haritaları: Çok değişik konularda hazırlanan küçük ölçekli haritalardır. İnsanlık tarihi içinde atlasların özel bir yeri vardır. Çok geniş bir yelpazede hazırlanmış olan atlaslar, en temel ders araçlarındandır. Genel Atlaslar, Tarih Atlasları, Gök Atlasları gibi farklı içerik ve konularla ilgili atlaslar hazırlanmaktadır (Doğanay ve Sever, 2020).

Özel Haritalar: Kullanım bakımından özel amaçlar için hazırlanmış, uzmanlaşma gerektiren haritalardır. Belli bir konuyu ayrıntılarıyla inceleyen haritalardır. Haritanın gösterdiği alan tüm dünyayı kapsayabileceği gibi daha küçük bir alanı da gösterebilir. Örneğin; kadastro haritaları, toprak haritaları, hidrografik haritalar gibi (Doğanay ve Sever, 2020; Kartal, 2021; Sever, 2018).

Ayrıca kullanım amaçlarına göre hazırlanan özel haritalar içinde beşeri coğrafya haritaları (nüfus haritaları, yerleşme haritaları, eğitim haritaları, göç haritaları gibi) ve ekonomik coğrafya haritaları (sanayi haritaları, tarım haritaları, ormancılık haritaları, hayvancılık haritaları, madencilik haritaları gibi) yer almaktadır (Doğanay ve Sever, 2020; Sever, 2018).

Ölçeklerine Göre Haritalar: Haritalar, bu grupta küçük ölçekli haritalar, orta ölçekli haritalar ve büyük ölçekli haritalar olarak gruplandırılmaktadır.

Küçük Ölçekli Haritalar: 1:500 000 ve daha küçük olan ölçekleri olan haritalardır. Genellikle geniş alanları göstermek için kullanılır. Duvar haritaları ve atlas haritaları küçük ölçekli haritalardır (Doğanay ve Sever, 2020; Durmuş, 2020; Kartal, 2021).

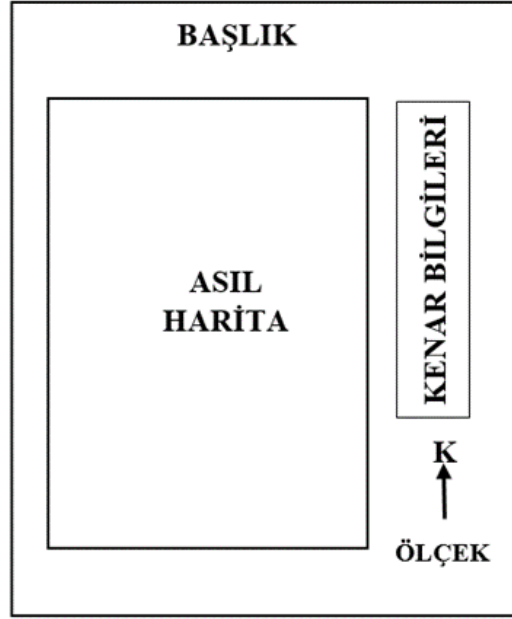
Orta Ölçekli Haritalar: Bu grupta yer alan haritaların ölçekleri, 1:200 000 ile 1:500 000 arasında yer alır. 1:800 000 ölçekli haritaların bu gruba dâhil edildiği olmuştur. Genel olarak topografya haritaları, bazı özel haritalar (deprem, jeoloji haritaları) orta ölçekli haritalar olarak hazırlanır (Doğanay ve Sever, 2020; Kartal, 2021; Durmuş, 2020).

Büyük Ölçekli Haritalar: Bu grupta yer alan haritaların ölçekleri 1:200 000'den büyük ölçekli haritalardır. Daha dar alanları fazla ayrıntılı olarak gösterirler. 1:25000, 1:100 000 ve 1:200 000 ölçekte Harita Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan topografya haritaları bu grupta yer alır. Daha büyük ölçeğe sahip plan da büyük ölçekli haritalardır (Doğanay ve Sever, 2020; Durmuş, 2020).

1.1.3.1.4. Harita Elemanları. Haritalar, dağılışı, bağıntı ve sebep-sonuç ilişkilerinin gösterilmesi açısından son derece önemli materyallerdir. Bir harita amacına uygun, doğru, eksiksiz olarak hazırlanmış olmalıdır. Bunun yanı sıra açık, anlaşılabilir, kolay okunabilir ve estetik özelliklere sahip olmalıdır. Bir çizime harita diyebilmek için bir haritanın sahip olması gereken bazı özellikleri vardır (Şekil 3). Bu özelliklere harita elemanları denir. Bütün haritalarda olması gereken beş temel eleman vardır:

- Başlık
- Ölçek
- Harita anahtarı (lejant)

- Coğrafi Koordinat sistemi
- Çerçeve (Durmuş, 2020). Ayrıca yön oku, lokasyon haritası, haritanın kaynağı ve haritanın projeksiyonu da haritalarda yer alan unsurlardandır (Koç, 2013).

Şekil 2. Bir Haritada Bulunması Gereken Temel Unsurlar
Kaynak. Durmuş, 2020, s. 98

1.1.3.1.4.1. *Haritanın Başlığı (Adı)*. Haritanın adı yazılırken haritanın gösterdiği lokasyon ile haritanın amacı göz önünde bulundurulur. Açık ve anlaşılır bir şekilde haritanın ismi yazılır. Haritanın adı belirtilirken haritanın yeri, amacı, yılı haritanın üstüne veya en uygun yerine büyük harflerle yazılır. Haritayı inceleyen bir kişi ilk bakışta haritanın ismini görebilmelidir. Örneğin; “TÜRKİYE NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (2020)” gibi (Demiralp, 2009; Durmuş, 2020). Haritada başlıklar çerçevenin üst veya altında ek bir başlık olarak verilebileceği gibi harita üzerinde uygun bir yere yerleştirilmiş ayrı bir çerçeve içinde normal başlık şeklinde gösterilebilir. Haritanın içeriğine uygun bir başlık olarak gösterilmelidir (Bilgin, 2001).

1.1.3.1.4.2. *Haritanın Ölçeği*. Haritaların temel unsurlarından biri haritanın ölçeğidir. Dünyanın tamamını bir kâğıda sığdırmak mümkün olmadığı için gerçek alanlar küçültülerek kâğıda aktarılır. Haritadaki küçültme oranına ölçek denir. Bir başka ifadeyle, haritadaki uzunluğun gerçek uzunluğa oranına ölçek denir (Doğanay ve Sever, 2020).

Sever, haritada ölçeğin olmasının gerekliliğini “Her haritanın mutlaka bir ölçeği olmalıdır. Ölçeksiz harita olmaz” diyerek belirtmiştir (Sever, 2018, s. 184). Haritanın görünen uygun bir yerinde ölçek belirtilmelidir. Haritalarda mutlaka çizgi ölçek yer almalıdır. Özellikle kitaba basılacak haritaların ölçekleri, harita küçültüldüğünde çizgi ölçek de küçüleceği için harita ile oranı değişmez. Bu gibi durumlarda kesir ölçek yerine çizgi ölçek tercih edilmelidir. Ölçek gösterimi sade olmalı, çizginin iki yönünde çentiklerle sınırlandırılmalı ve birimlerin gösterdiği kilometre belirtilmelidir (Bilgin, 2001).

1.1.3.1.4.3. Harita İşaretleri (Lejant). Haritanın sembolleri, işaretleri, lejant, harita anahtarı gibi isimlerle ifade edilen bu bölüm, haritada kullanılan tüm işaret, çizgi, nokta ve sembolün açıklandığı kısımdır. Haritayı inceleyen bir kişinin haritada kullanılan işaretleri anlayabilmesi için haritadaki sembollerin bu bölümde açık, anlaşılır ve okunur bir biçimde belirtilmesi gereklidir. Harita anahtarında kullanılan yazı, renk, çizim belirgin, okunabilir, açık ve düzgün olmalıdır. (Demiralp, 2009). Bu bölüm anahtar tablosu, işaretler, referans, izahlar tarzında farklı biçimlerde gösterilebilir. Yaygın gösterimi ise Harita lejantı ve İşaretler olarak gösterilmesidir. Haritada lejant genellikle alt kenarın ortasına konmakla birlikte haritanın dengesini bozmayacak biçimde uygun bir kenara yerleştirilmelidir. Yazı büyüklüğü, gösterilecek unsurlar dikkatli seçilmelidir (Bilgin, 2001).

1.1.3.1.4.4. Coğrafi Koordinat Sistemi. Bir noktanın coğrafi konumu, onun dünya üzerindeki yeridir. Coğrafi konum ifade edilirken bir yerin enlem ve boylamı belirtilir. Coğrafi konum matematik konum ve özel konum olmak üzere belirtilir. Matematik konumun ifade edilmesinde ekvator, baş meridyen (başlangıç meridyeni, başlama meridyeni), paralel, meridyen, enlem, boylam, kutup noktaları, yarımküre gibi temel kavramların bilinmesi gerekir (Sever, 2018). Genel kullanım amaçlı hazırlanmış olan haritalarda karışıklığa yol açmamak için paralel ve meridyenler çizilmez. Ancak çerçeve kenarında paralel ve meridyenler işaretlenebilir (Bilgin, 2001). Coğrafi koordinat sisteminin bilinmesi günlük yaşamda, askerî amaçlı taktik ve strateji belirlemede, bir yerin iklim tipleri, sıcaklık kuşakları, toprak tipleri, doğal bitki örtüsü, hayvan toplulukları, yerleşme şekilleri, topografik oluşumlar ile nüfus ve nüfus dağılımlarının açıklanmasında faydalıdır (Doğanay ve Sever, 2020).

1.1.3.1.4.5. *Çerçeveler.* Kitaplarda yer alan haritalarda çerçeve fazla kalın olmayan tek bir çizgiden oluşmalıdır. Büyükçe olan haritalarda bir kalın bir ince olmak üzere iki çerçeve çizilir. Bazı kitaplarda kullanılan basit ve küçük haritalar çerçevesiz hazırlanabilir. Ancak bu durum dışında mutlaka bir çerçeve çizilmelidir. İki çerçeve arasında 0,5 cm kadar mesafe olmalıdır. Haritada burun gibi çıkıntılı bir yerin gösteriminde yer kazanılması gerektiğinde iç çerçeve çizilmeyebilir. Ancak dış çerçeve mutlaka çizilmelidir (Bilgin, 2001).

1.1.3.1.4.6. *Temel Harita-Sınırlar, Kıyı Çizgileri, Akarsular.* Temel harita, kıyı çizgileri, akarsular, göller, ülke sınırları, bazı yerleşim yerleri gibi unsurları kapsayan haritadır.

Sınırlar: Haritalarda sınırların gösteriminde farklı sınır çizgileri kullanılabilir. Önemli sınır çizgileri daha kalın çizgi ve sembollerle gösterilirken, ikinci ve üçüncü derecede öneme sahip sınırlar daha ince çizgilerle gösterilir.

Kıyı Çizgileri: Haritada kıyı çizgileri gösterilirken aynı kalınlıkta gösterilmelidir. Sadece çok girintili çıkıntılı kısımlarda ince çizgi yapılır.

Akarsular: Haritada akarsular başlangıç yerlerinde ince çizgi, birkaç kol katıldıktan sonra biraz daha kalın çizilmelidir. Ancak akarsuların çizgi kalınlığı haritadaki en kalın çizgiyi geçmemelidir. Geçici akarsular ise kesik çizgilerle gösterilmelidir (Bilgin, 2001). Haritanın kullanım amacına göre büyük veya küçük ölçekli, çizilme yöntemi farklı olarak çizilebilir. Haritanın amacına göre kullanılan renk, şekil, sembol ve kısaltma vb. özellikler değişebilir. Temel harita bölümünde kullanılan tüm sembol, işaret, renkler haritanın işaretler bölümünde gösterilmelidir. Aynı şekilde harita işaretler bölümünde gösterilen renk, sembol vb. bilgiler temel harita üzerinde bulunması gerekir (Durmuş, 2020).

1.1.3.1.4.7. *Diğer Unsurlar.* Haritalarda bulunan diğer unsurlar ise yön oku, anahtar harita, veri kaynağı, harita projeksiyonudur.

Yön Oku: Haritaları kullanarak yön bulmak istendiğinde, haritanın yönünün bilinmesi gerekmektedir. Büyük ölçekli haritalarda yön işareti kullanılmalıdır. Çünkü büyük ölçekli haritalar bütünün bir parçasını göstermektedir. Küçük ölçekli haritalarda yön okunun kullanılması zorunlu değildir. Özel amaçlı büyük ölçekli haritalarda yön işareti kullanılır. Yön oku haritada kuzeyi ifade etmek için ok ile birlikte kullanılan “K” ve “N” (North) harfleri olarak gösterilir (Durmuş, 2020). Geçmiş dönemlerde son derece süslü yön okları kullanılmaktayken günümüzde ise daha sade görünüme sahip Kuzey

işareti kullanılmaktadır. Yön oku gösterilirken muntazam bir ok çizgisinin önüne K harfi (Kuzey) yazılmalıdır. Paralel ve meridyen ağı gösterilmişse veya bir yan kenarı kuzey yönünde hazırlanmışsa yön oku koymaya gerek yoktur. Yan kenarı kuzey olarak çizilmemiş haritalara yön işareti mutlaka konmalıdır (Bilgin, 2001).

Anahtar harita: Haritada gösterilen küçük bir alanın, daha geniş bir alanın neresinde yer aldığını gösteren, çerçeveye alınmış ana harita üzerinde uygun bir yere yerleştirilmiş olan daha ufak haritadır. Lokasyon haritası olarak da ifade edilebilir (Bilgin, 2001).

Veri Kaynağı ve Haritanın Yazarı: Haritada kullanılan verinin hangi kurum veya kuruluşa ait olduğunu belirtmek için haritaya eklenir. Örneğin; haritada nüfus ile ilgili kullanılan verinin Türkiye İstatistik Kurumu'na ait olduğu belirtmek için haritanın fazla dikkat çekmeyecek bir yerine TÜİK (2021) olarak ifade edilmelidir. Haritanın tasarımını yapan kurum, kuruluş veya kişi ismi de haritanın uygun bir yerinde yer almalıdır. (Yıldırım S. , 2021).

Haritanın Projeksiyonu: Haritanın çiziminde kullanılan yöntem projeksiyon denilmektedir. “Projeksiyon üzerine harita çizilebilmesi mümkün olabilecek şekilde yer kürenin koordinatlar sisteminin (paralel ve meridyenler ağı) belirli bir metot dâhilinde bir düzleme geçirilmesidir.” (Sever, 2018, s. 183). Haritada kullanılan projeksiyon bilgisi haritanın uygun bir yerinde verilebilir (Yıldırım S. , 2021).

1.1.3.1.5. Haritalarda Kullanılan Yazı ve Semboller. Harita gibi görsel özelliği olan öğretim materyallerinin görsel tasarım ilkelerine uygun olması öğretme ve öğrenme süreçlerine olumlu katkısı vardır. Haritalar alan, nokta ve çizgi detaylarından oluşmaktadır. Bu detayların kalınlığı, inceliği, rengi haritanın görselliğini ve dikkat çekiciliğini etkilemektedir. “Haritaların yorucu ve okunması güç” detaylarından arındırılıp sadeleştirilerek okunabilir punto ve görsellikte hazırlanmaları gerekmektedir (Aksoy ve Demirci Şenkal, 2021, s. 47). Bu nedenle harita üzerinde kullanılan yazı türü, boyutu, ince-kalın-italik olması, yazı rengi haritanın anlaşılabilirliğini ve okunabilirliğini etkilemektedir.

Yıldırım tarafından haritaların çiziminde dikkat edilmesi gereken tasarım ilkeleri olarak şunları ifade edilmiştir:

- **Denge:** Haritaya ait öğeler ana harita temel alınarak dengeli bir biçimde dağıtılmalıdır. Haritaya öğeler yerleştirilirken, bir kısmı boş bırakılmamalıdır. Öğelerin temel haritanın sağ tarafında olmasına dikkat edilmelidir.

- **Hiyerarşi:** Bir haritada görülen bölümler belli bir düzene göre tasarlanır. Harita okuyucusunun önem sırasına göre dikkati çekilmelidir. Örneğin; ana harita, başlık ve harita işaretleri bölümlerinin önemi yönünden daha fazladır. Harita tasarlanırken büyük-küçük, ince-kalın yazılar, farklı renkler ile hiyerarşi oluşturulabilir. Haritanın üst kısmında yer alan öğeler, en önemli öğeler olarak algılanmaktadır.
- **Okunabilirlik:** Haritada yer alan yazılar okunabilir olmalıdır. Yazı büyüklüğü hedef kitleye uygun olarak düzenlenmelidir. Kalın veya italik yazı kullanmak okunurluğu artırıcı değil, azaltıcı bir etkisi olabilmektedir.
- **Figür-taban ilişkisi:** Figür, ön plan (vurgulanmak istenen yer) veya odak noktası, taban ise arka plan anlamına gelmektedir. Örneğin bir adayı gösteren topografya haritasında da ada figür, deniz alanları ise tabanı oluşturmaktadır. Aynı alanın deniz derinliklerini gösteren bir haritada ise ada taban, deniz alanları figür olur.
- **Zıtlık (kontrast):** Önemli bir tasarım ilkesi olan zıtlık ilkesinde taban ile figür arasında renkleri kullanarak iki alan arasındaki fark anlaşılabilir. Özellikle karalar ve denizler arasında zıt renkler kullanılarak vurgulanmalıdır. Örneğin; kara olan alanlar yeşil ile gösterilirken, deniz olan alanlar mavi tonu ile gösterilmesi zıtlık ilkesine göre uygun bir seçim olur. Ancak hem karalar hem denizler aynı ton ile gösterilmesi bu ilkeye ters düşer hem de yaş grubuna göre haritanın anlaşılabilirliğini olumsuz etkiler. Bu bağlamda haritaların tasarım ilkelerine uygun çizilmesi haritanın anlaşılabilirliğini, okunabilirliğini olumlu etkilemektedir (Yıldırım S. , 2021).

1.1.3.1.5.1. Haritalarda Kullanılan Yazılar. Haritalarda kullanılan yazı tipleri zamanla değişmiştir. Hatta Orta Çağ ve sonrasında harita üzerine çeşitli resimler çizilmiş, gotik yazı, italik yazı tipi gibi farklı yazı stilleri tercih edilmiştir. Modern stil 18. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır (Bilgin, 2001).

Yazı tipleri: Yazı stili tercihlerinde okunabilirliğe ve estetik olmasına özen gösterilmelidir. Günümüzde Times New Roman ya da Arial gibi yazı stilleri yaygın olarak kullanılmaktadır (Yıldırım S. , 2021). Haritada kullanılacak yazı stili haritanın okunabilirliğini büyük ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle harflerin haritayı inceleyen kişinin rahatlıkla harfleri birbirine karıştırmadan tipte olmalıdır. Çok çeşitli yazı tipleri

kullanılmasına rağmen zaman içinde yerleşmiş yazı stilleri de vardır. Örneğin; bir topoğrafya haritasında hidrografik unsurların gösteriminde italik yazı tipi, topografik şekilleri gösterirken gotik yazı tipi, yerleşme ve kültürel unsurların gösteriminde ise italik gotik yazılar kullanılır (Bilgin, 2001).

Yazı boyutu: Haritada kullanılan yazının boyutu, haritanın okunabilmesinde büyük ölçüde etkilidir. 1 punto 0,35 milimetredir. 6 puntodan küçük yazıların olduğu haritaları okumak zorlaşır ve imkânsız hale gelir. Bu nedenle A4 boyutunda 10-14 punto, başlıklarda ise 14-20 punto tercih edilmesi haritanın dahi iyi okunmasına olanak verir (Yıldırım S. , 2021).

Yazının düzenleniş biçimi: Haritada yazının uygun bir biçimde düzenlenmesi önem arz etmektedir. Yazının düzenlenme biçimleri ile ilgili bazı temel kurallar şunlardır:

- Harita üzerine yazılar genel bir kural olarak ufkî yazılır. Ufkî olarak yazının yazılması yazının paralellere paralel olacak biçimde harita yer alması demektir.
- Ova, plato, dağ gibi haritada geniş alan kaplayan yerlerin isimleri diğer yer isimlerini kapatmayacak, yeryüzü şeklinin uzanış biçimine uygun bir kavis vererek ve harfler arası biraz mesafeli olarak yazılmalıdır.
- Küçük bir yer kaplayan bataklık, göl gibi alanların isimleri yazılırken ya tamamen yeryüzü şeklinin içinde olacak biçimde ya da yeryüzü şeklinin uzanış biçimine uygun yeryüzü şeklinin dışında yazılmalıdır.
- Akarsuların isimleri yazılırken ana akarsu ismi büyük harflerle, küçük akarsu ve kollar ise küçük harflerle italik olarak yazılır. Harfler ile akarsu arasında küçük bir boşluk bırakılmalı ve yazının uzanışı akarsuyun uzanışına uygun olmalıdır.
- Zirve isimleri haritada koyu harflerle (+) veya küçük bir üçgen kullanılarak gösterilmelidir.
- Yerleşme isimleri haritada şu şekilde olmalıdır: Büyük yerleşim yerleri büyük harflerle, küçük yerleşim yerleri ise küçük harflerle belirtilmelidir. Yerleşme sembolünün tam altına ortalanmış olarak yazılması daha uygun olur. Yerleşim yerlerinin sık ve deniz kıyısında olduğu yerlerde, deniz alanı üzerine şehir isimleri yazılabilir.
- Haritalarda karmaşık görünümü engellemek için kısaltmalar kullanılabilir. Böyle bir durumda haritanın bir kenarında haritada kullanılan kısaltmalar bir

tablo şeklinde verilmelidir. Ayrıca kısaltma yapılırken herhangi bir lejant olmaksızın anlaşılabilir biçimde kısaltılmalıdır (Bilgin, 2001).

Yazı rengi: Harita üzerindeki yazılarda genellikle siyah renk kullanılmaktadır. Haritadaki zemin rengine uygun renk seçimi yapılmalıdır. Zemin ile zıtlık oluşturması yazının daha kolay okunmasını sağlar. Yıldırım'a (2021) göre yazım rengi tercih edilirken şu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır:

- Koyu zemin üzerinde açık renk, açık zemin üzerinde koyu renk tercih edilebilir.
- Çok önemli bir vurgulama yapılmayacaksa kırmızı renk kullanılmamalıdır.
- Su ile ilgili yerler için mavi renk tercih edilebilir.
- Dağ sıraları, milli park alanları için kahverengi ve yeşil tonlar tercih edilebilir. Siyah ve gri renk tonları beşeri özellikler için tercih edilir.

1.1.3.1.5.2. Haritalarda Kullanılan Semboller. Haritalarda birçok sembol kullanılmaktadır. Büyük ölçekli haritalarda kullanılan sembollerde katı bir standardizasyona ulaşılmıştır. Ancak küçük ölçekli haritalarda belli standardizasyona yaklaşılmakla birlikte sembollerde farklılıklar olabilmektedir.

Haritanın içeriğine göre birçok farklı sembol kullanılabilir. Geometrik şekilli, resim tarzında, çizgisel, nokta ve alan sembolleri gibi sembol gösterimi yapılabilmektedir.

- **Şehir sembolleri:** Genellikle küçük ölçekli haritalarda şehirler dairelerle gösterilir. Daire şekilleri şehrin nüfusuna göre farklı büyüklükte ve iç içe geçmiş daireler olarak gösterilebilir.
- **Karayolları:** Haritada çeşitli tip ve özellikteki yollar farklı kalınlıktaki çizgilerle çizilir. Ancak küçük ölçekli haritalarda haritanın daha anlaşılır olması için sadece çok önemli yollar sade bir biçimde gösterilmelidir.
- **Demiryolları:** Farklı demiryolu sembolleri olmakla birlikte tek çizgi olarak veya çift çizginin bölümlere ayrılıp boşlukların bir tarafı boş bırakılarak hazırlanan sembol kullanılmaktadır.
- **Mevkî sembolleri:** Haritada harabe, kale, değirmen, okul, maden işletmesi, hava alanı, deniz feneri vb. gibi noktaları belirtmek için kullanılan sembollerdir.

fikirler üretmeye yönelir. Bilgilerin uygulamaya geçirilmesi, öğretimin önemli amaçlarından biridir.

S. P. Muir tarafından harita becerileri; sembolleri anlama, havadan perspektifi algılama, yön belirleme, mesafeyi hesaplama, harita üzerinde bir yer bulma, ölçeği tanıma ve yükseklik haritalarını okumak olarak sınıflandırılmıştır (Muir, 1985). Brown harita becerilerini; harita ile ilgili kelime dağarcığını zenginleştirme, biliş uygulamaları (desen oluşturma, eşleştirme, gömülü şekiller, bulmacalar, labirentler ve tangramlar), sınıflandırma, sıralama yapma ve grafik oluşturma ile ölçekleme uygulamaları (boyut, şekil ve mesafe) yaparak geliştirilebileceğini ifade etmiştir (Brown, 1986). McClure, doktora tezinde harita becerilerini sekiz aşama olarak açıklamıştır. Bunlar; sembolleri anlama, havadan bakış açısını geliştirme, yönü anlama, mesafeyi anlama, yerleri bulma, harita ölçeğini anlama, yeryüzü şeklini (rölyefi) okuma ve haritayı yorumlamadır (McClure, 1992). Paul Weeden, haritalar aracılığıyla öğrenmenin (kullanma, yapma, okuma ve yorumlama) dört aşaması olduğunu belirtmiştir. Weeden'in ifade ettiği harita becerileri aşamaları şunlardır:

- Haritaları kullanma, bir haritadaki özellikleri doğrudan peyzajdaki özelliklerle ilişkilendirmek;
- Haritalar yapmak, bilgileri harita biçiminde kodlamak;
- Haritaları okumak, harita dilinin öğelerini başarıyla çözmek;
- Haritaları yorumlama, önceki coğrafi bilgileri haritada gözlemlenen özellikler ve örüntülerle ilişkilendirebilme (Weeden, 2003).

Basit şekil ve krokiler çizebilme, sembol kullanma, harita işaretleri oluşturabilme 4 ve 5. sınıflarda; soyut düşünmenin geliştiği 6 ve 7. sınıflarda harita öğeleri üzerinde durulması, günlük yaşamda kullanabilecekleri haritalarla çalışılmasıdır. 6. sınıf SBDÖP'nda harita okuma ve atlas kullanma becerisi için belirtilen aşamalar:

- Öğrencilerin haritalarda kullanılan standart sembolleri tanınması,
- Öğrencilerin haritalardaki renklerle çalışması,
- Ölçeğin haritalardaki ayrıntıyı değiştirdiğinin kavratılması,
- Öğrencilerin harita üzerine bilgiler aktarabilmesi ve harita üzerinde çalışabilmesi olarak ifade edilmiştir (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2006).

Harita becerisi, bir harita tasarlama, yönleri belirtme, ölçek kullanma, uzaklığı hesaplama, harita ve küre üzerindeki yerlerin konumunu tespit etme, özel konumu ifade etme, harita sembollerini ve görsellerin anlamlarını ifade edebilme becerisine denir

(Parker, 2018). Harita becerileri ile “öğrenciler öğrenmelerini iki boyutlu çizimlere anlam kazandırarak analiz, sentez ve uygulama boyutuna geçirir.” ifadesiyle öğrencinin bilişsel gelişimine katkısı vurgulanmıştır (Ünlü, 2021, s. 389). Koç, coğrafi beceriler içinde en yaygın ve kapsamlı becerinin harita becerisi olduğunu belirterek, coğrafyacıların bir olayın dağılımını gösterilmesinde haritaları en çok tercih ettiklerini dile getirmiştir (Koç, 2013). Öğrenme alanlarındaki okuryazarlık türlerinin belirtildiği çalışmada; harita okuryazarlık becerisinin 5 ve 6. sınıflarda İYÇ öğrenme alanında olduğu ifade edilmiştir (Duman ve Tural, 2019). Haritaların anlaşılabilmesi, yorumlanabilmesi, yeni haritalar oluşturabilmesi, haritanın kullanabilmesi (uzaklık, alan hesaplamaları yapabilme, yönü bulma) için bireylerin harita becerileri geliştirilmelidir. Bir bireyin, haritaları algılayabilmesi, haritaları okuyup ve yorumlayabilmesi için dört önemli aşama vardır:

- Kartografların haritaları oluştururken şekil- zemin ilişkisinde zıtlık oluşturması ve haritayı inceleyen kişinin bu farklılıkları, zıtlıkları keşfetmesi,
- Haritayı inceleyen kişinin sembolleri tanımlaması ve mekânsal analiz yapması,
- Haritayı inceleyen kişinin sembolleri tanımlayıp, mekânsal analizden sonra elde ettiği bilgileri sözlü ve yazılı ifade etmesi,
- Zihnindeki bilgi ve haritadan elde ettiği bilgiyle türev bilgiye ulaşmasıdır (Koç, 2021).

Harita becerisi, haritaları kullanabilme becerisi olarak ifade edilebilir. Üst düzey düşünme becerileri gerektiren ve kapsamı geniş bir beceridir. Haritalardaki sembolleri okumak ve anlayabilmek, haritayı okuyabilmek, haritaları kullanarak yön, konum belirleyebilmek, haritaların ölçeğini anlamak ve kullanabilmek, haritada çeşitli ölçümleri yapabilmek ve edindiğimiz bilgileri kullanarak kendi haritalarımızı oluşturabilmek, bu becerinin önemli aşamalarıdır.

1.1.3.2.1. Harita Sembollerini Anlama ve Yorumlama Becerisi. Haritalarda kullanılan özel işaretlere harita sembolleri denir (Doğanay, 1993). Harita sembollerini “haritaları okumamızı sağlayan iletişim araçları” olarak ifade etmiştir (Ünlü, 2014, s. 244). “Semboller, dağılım gösteren gerçek olay, olgu ve özelliklerin kartograflar tarafından düzleme kodlanmış halidir” (Koç, 2020, s. 123). Haritalarda çok sayıda verinin gösterilmesinde yazı kullanıldığında haritanın hem estetik görünüşünü olumsuz etkiler hem de haritanın karışık olmasına ve anlaşılır olmaktan uzaklaşmasına yol açar. Bu

nedene sembollerin kullanılarak sade bir biçimde birçok verinin haritada gösterilmesi sağlanır. Sembollerin kullanımında dikkat edilecek hususlar şunlardır:

- Haritada kullanılan sembollerin açıklamaları lejant bölümünde yer almalıdır.
- Haritada kullanılan semboller Harita Genel Müdürlüğü tarafından belirlenir ve bu sembollerin uluslararası geçerliliği olmalıdır.
- Sembol kullanımında dikkat edilmesi gereken bir diğer husus haritayı kullanacak olan kişilerin yaş grubudur. Yaş grubuna uygun olarak somuttan soyuta olacak şekilde semboller seçilmelidir.
- Renkli haritalarda genellikle rölyefe ait işaretler kahverengi, sularla ilgili olanlar mavi, bitki örtüsü yeşil ve yerleşim yerlerine ait semboller kırmızı ve bu renklerin tonları ile gösterilir.
 - Fiziki haritalarda farklı renk tonlamaları kullanılarak haritadaki alanın yükseklik ve derinlik basamaklarını gösterir: 0-500 metre arasında olan yerler yeşilin tonlarıyla; 500 metreden yüksek yerler sarı, turuncu, kahverengi ve bunların tonlarıyla; 3500 – 4 000 metreler ve daha yukarısında yer alan kalıcı karları beyaz ile gösterilir.
- Fiziki haritalarda okyanus, deniz, göl, akarsu gibi hidrolojik unsurlar mavi ve mavinin tonları ile gösterilmektedir.
- Haritalarda kullanılan semboller farklı şekil, renk ve boyutta olabilir. Haritada gösterilen alanın niteliksel ve niceliksel özellikleri bu renk ve semboller vasıtasıyla harita okuyucusuna yansıtılmış olur.
- Harita becerileri bireyin bu sembolleri okuyup anlamlandırmasını sağlar. Bu sembollerin öğrenciler tarafından anlaşılmasında öğretmenlerin öğrencilere yönelik çalışmalar yapması öğrencilerin bu beceriyi geliştirebilmeleri açısından oldukça büyük öneme sahiptir (Ünlü, 2021).

Haritalarda kullanılan renk ve sembollerin anlaşılır olması, haritaların okunabilirliğini sağlar. Bu renk ve semboller sayesinde çok sayıda veri, sade ve estetik bir biçimde gösterilir.

1.1.3.2.2. Haritayı Okuma ve Anlama Becerisi. Haritayı okuma ve yorumlamak pek çok üst düzey öğrenme becerilerinin aynı anda kullanılması ile gerçekleşir. Haritanın okunması, haritada yer alan bilginin sentezlenerek analizinin yapılmasını gerektirir. Bir birey haritayı okuduğunda haritada gösterilen alanın nasıl bir alan olduğunu zihninde üç

boyutlu canlandırabilir. Haritadaki alanın dağlık, yüksek, düz, çukur vb. gibi özellikleri anlaşılır. “Harita okuma, yorumlama veya okuryazarlığı haritanın üzerinde yer alan bilgilerin tümünün tanımlanabilmesiyle gerçekleşir.” (Ünlü, 2021, s. 394) Bu beceri, coğrafya öğretiminde en önemli beceridir. Bilişsel olarak daha az zorlayıcı olan harita okuma becerisinde harita kullanıcısı gerekli bilgileri alır, lejantta yer alan bilgileri anlar ve harita üzerinde lejantta belirtilen sembolleri bulur (Hanus, Havelková, & Švubová, 2021). Harita okuma becerisinde haritanın lejantındaki bilgilerin (sembol, renk ve şekil) anlamlandırılması ile yakından ilişkilidir. Her haritanın türüne göre lejantta yer alan sembol ve renkler değişiklik gösterir. Harita okuyucularının harita üzerine aktarılan bilgileri fark etmesi ve gruplandırması için zıtlıklar oluşturmalıdır (Koç, 2013). Öğrencilere haritayı okuma becerisini edinebilmeleri için rehberlik etmek gerekir (Koç, 2008). Lejant sadece haritanın dilini oluşturmaz. Aynı zamanda öğrencinin üst bilişsel düzey becerilerinin geliştirilmesini sağlar. Lejantı olmayan bir haritanın harita becerilerine katkı sağlanması beklenmemelidir (Artvinli & Dönmez, 2020).

1.1.3.2.3. Yön Bulma Becerisi. Yön kavramı “Belli bir noktaya gitmek için izlenen yol” olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2019). Günlük hayatta birçok yere gidilmesi gerekebilir. Gidilecek yerin doğru ve güvenli bir biçimde bulunmasında yön becerisi büyük ölçüde etkilidir. Daha küçük yaşlardan itibaren bu beceri kazandırılmalıdır. Yönümüzü harita üzerinde ve arazide farklı yöntemleri kullanarak bulabiliriz.

Haritada yön bulma: Harita üzerinde yer alan dik ve yatay çizgileri kullanarak hangi yöne gidilmesi gerektiği ve nerede bulunulduğu tespit edilebilir. Coğrafi kuzey, Kuzey Kutbunu gösterir. Manyetik kuzey pusulanın gösterdiği kuzeydir ve tam olarak kuzey kutbunu göstermez. Grid kuzey ise meridyenlerin gösterdiği kuzeydir ki bu da projeksiyona bağlı olarak değişiklik gösterir. Coğrafi kuzey ile manyetik kuzey arasındaki açı manyetik sapma açısı olarak adlandırılır (Ünlü, 2021).

Arazide yön bulma: Genellikle haritaların üst kısımları kuzeyi göstermekle birlikte bu bilgi her zaman doğru olmayabilir. Bu nedenle haritalarda genellikle yön oku kullanılarak kuzey yönü belirtilir. Ancak yön oku plan gibi büyük ölçekli haritalarda muhakkak belirtilmesi gerekirken, küçük ölçekli haritalarda konulmayabilir (Koç, 2008).

Günlük hayatımızda yanımızda pusula veya harita olmayabilir. Bu tür durumlarda doğada bulunan varlıklar ve yöntemler kullanılabilir. Ancak yön bulmanın en kolay yolu pusula ve harita kullanmaktır. Günümüzde akıllı cep telefonu ve uygulamalarını

kullanarak, konum ve yön tespiti yapılabilir. Teknolojik olanakların olmadığı durumlarda ise güneş, karınca yuvaları, ağaçlar üzerindeki yosunlar, kutup yıldızı, cami minarelerinin şerefe kapıları da yön bulmada kullanılabilir (Ünlü, 2021).

1.1.3.2.4. Konum ve Koordinat Becerisi. Konum bulma becerisi, bir noktanın koordinat sistemini kullanarak, dünya üzerindeki yerini tespit etmektir (Koç, 2013). Haritada bir yerin konumunu bulabilmek için harita becerilerine sahip olmak gerekir. Bir noktanın dünya üzerinde bulunduğu yer, o noktanın konumudur. Konum enlem ve boylam belirtilerek yapılır. Enlem ve boylam dereceleri o noktanın coğrafi koordinatıdır. Bir noktanın ekvatora olan uzaklığının açı cinsinden değeri o yerin enlem derecesini; başlangıç meridyenine olan uzaklığının açı cinsinden değeri ise boylam derecesini gösterir. Konum belirleme ile evimizin, işimizin, okulumuzun bulunduğu noktaları bulmamızı, yerel saati hesaplamamızı, iki nokta arasındaki uzaklığı ile bir bölgenin alanını bulmamızı sağlar (Ünlü, 2021). “Harita konum becerilerini öğrenmenin önemli işlevleri” olabileceği ifade edilmektedir (Herman, Jr, Hawkins, Barron, & Berryman, 1988, s. 374).

1.1.3.2.5. Ölçek Kullanma Becerisi. Ölçek; bir haritada görülen uzaklıklarla gerçek uzunluklar arasındaki oran olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2019). Araştırmacılar benzer ifadelerle, ölçeğin tanımlamasını yapmıştır (Doğanay, 1993; Koç, 2008) Bir çizimin harita olabilmesi için bir ölçeği olmalıdır. Ölçek haritadaki küçültme oranıdır. Diğer bir deyişle haritadaki uzunluğun gerçek uzunluğa oranıdır. İki nokta arasındaki uzaklığı hesaplayabilmemiz için haritanın ölçeğinin bilinmesi gerekir. Ölçek kullanılarak o yere ait çeşitli ölçüm ve hesaplamaları yapabiliriz. Haritada ölçek kesir ölçek ve grafik (çizgi) ölçek olarak gösterilir. Kesir ölçek pay ve payda olarak gösterimdir. $Kesir\ ölçek = \frac{Haritadaki\ uzunluk\ (cm)}{Gerçek\ uzunluk\ (cm)}$ Örneğin; 1: 25 000. Kesir ölçek şu şekilde ifade edilebilir: 1: 25 000, $\frac{1}{25\ 000}$ ve $\frac{1}{25\ 000}$. Kesir ölçeğin paydasındaki rakam büyüdükçe ölçek küçülür, rakam küçüldükçe ölçek büyür ve gösterdikleri detaylar değişir. Haritalar, büyük ölçekli, orta ölçekli ve küçük ölçekli haritalar olarak ölçeklerine göre gruplandırılır. Bir diğer ölçek gösterme şekli de grafik (çizgi) ölçektir (Görsel 2). Küçültme oranının eşit aralıklara ayrılmış bir doğru üzerinde gösterilmesidir. Çizgi ölçeği kullanarak harita üzerindeki mesafeler kolayca hesaplanabilir. Grafik ölçekten faydalanarak yapılan ölçümler gerçek uzunluğu verir (Doğanay ve Sever, 2020). Ayrıca

haritalarda büyütme ve küçültme yapılması gerektiği durumlarda çizgi ölçek, kesir ölçeğe göre oranlarda bozulma olmadığından daha çok tercih edilir.

Görsel 2 Çizgi Ölçek

Kesir ölçeği çizgi ölçeğe, çizgi ölçek kesir ölçeğe çevrilebilir. Ölçek kullanılarak harita üzerinde uzunluk ve alan hesaplamaları yapılabilir. Ölçek becerisinin kavranması oldukça karmaşıktır. Ölçek becerisi aynı yere ait farklı ölçekli haritalar arasındaki farkları görebilmektir. Ölçeğin değişmesiyle farklılaşan özellikleri anlayabilmek ve ölçekle ilgili matematiksel işlemleri yapabilme becerisidir (Ünlü, 2021, s. 406).

1.1.3.2.6. Uzaklık, Alan ve Eğim Ölçümleri Yapabilme Becerisi. Harita üzerinde matematik bilgisini de kullanarak uzaklık, alan ve eğim ölçümlerini yapabilme becerisidir. Bu becerinin kullanılması önemlidir. Ancak bu beceri bireylerin yaş ve zihinsel becerilerinin gelişimlerine bağlı olarak soyut kavramların kavranmaya başladığı ortaokul döneminden itibaren kazandırılmaya başlanabilir.

Uzaklık ölçümleri: İki nokta arası için yeryüzü şekilleri gözlemlenmeden uzaklık belirtilirse ölçülen uzaklık kuş uçuşu mesafedir. Yeryüzü şekilleri dikkate alınarak hesaplanan uzaklık gerçek uzunluktur. Harita üzerinde yapılan uzunluk ölçümünde elde edilen değer kuş uçuşu mesafedir. Gerçek uzunluğu bulmak için kullanılan formül şudur (Atalay, 1992; Durmuş, 2020):

$$\text{Gerçek uzaklık} = \text{Harita uzunluğu} \times \text{Ölçeğin paydası}$$

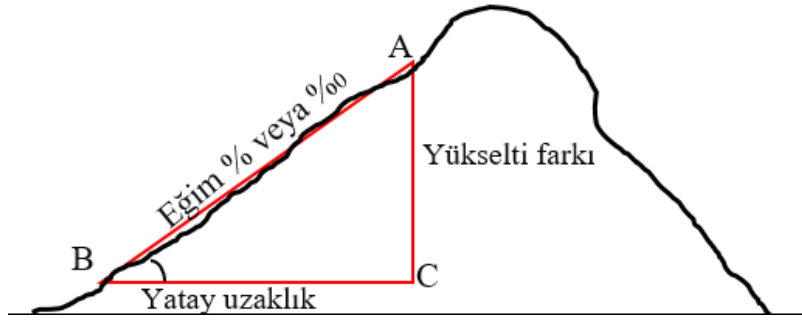
Çizgi ölçeğin olduğu bir haritada ise harita üzerinde bir kalem, cetvel, kâğıt veya ip kullanılarak yapılan ölçüm çizgi ölçeğin üzerine yerleştirilerek gerçek uzunluk hesaplanır. Bir başka hesaplama yöntemi de orantı kullanılarak yapılabilir. Örneğin; Haritada 1 santimetre gerçekte 1 000 000 santimetredir. Haritada ölçülen 10 santimetrenin gerçek uzunluk olarak kaç santimetre olduğunu bulup istenirse metre, kilometre olarak ifade edilebilir (Sönmez, 2013). Haritada alan ve eğim ölçümleri, aşağıda belirtilen formüller kullanılarak yapılabilir (Doğanay ve Sever, 2020; Durmuş, 2020).

Alan Ölçümleri: Formül kullanarak haritadaki alan, gerçek alanın tespit edilmesi gibi hesaplamalar yapılabilir. Bu amaçla şu formül kullanılır:

$$\text{Gerçek alan} = \text{Harita alanı} \times \text{Ölçeğin paydası}^2$$

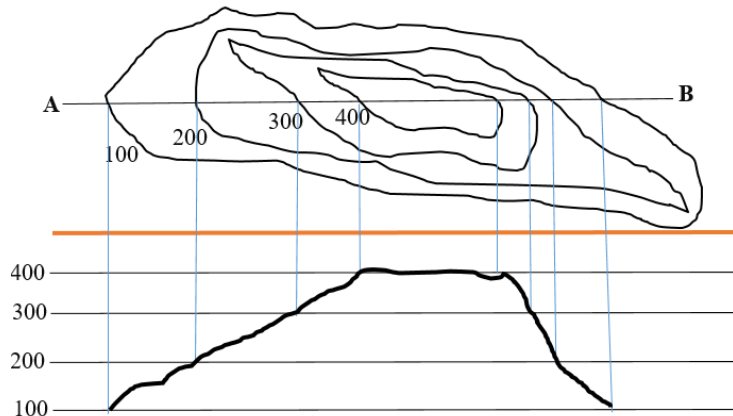
Eğim Ölçümleri: Yükseklik farkının yatay uzaklığa oranınının 100 veya 1000 ile çarpımı ile eğim hesaplanır (Görsel 3). Eğim yüzde (%) veya binde (‰) olarak ifade edilir. Formül olarak şu şekilde ifade edilir:

$$\text{Yamaç Eğimi} = \frac{\text{Yükseklik farkı (m)}}{\text{Yatay uzaklık (m)}} \times 100 \text{ veya } 1000$$

Görsel 3 Eğim Ölçümü

1.1.3.2.7. Profil Çıkarma Becerisi. İzohips haritasında belli bir doğrultudaki doğrudan çizilen çizgilerin ulaştığı noktaların birleştirilmesiyle profil çıkartılır (Atalay, 1992) (Görsel 4). “Eş yükselti eğrileriyle çizilmiş bir haritada iki nokta arasındaki alanın eğim ve yükselti farklarını daha iyi görmek için” profil çıkartılır (Ünlü, 2021, s. 411). Profil çıkartarak bitki örtüsü, toprak ve jeolojik tabakalara ait verilerin yorumlanması sağlanır. Bunlardan başka mühendislik projelerinde (sulama kanalları ve yol yapımı, enerji taşıma hatlarının yapımı, belli bir yerin kesitini çıkartılması) arazinin profilinin çıkartılması gerekir (Durmuş, 2020).

Görsel 4 Profil Çıkarma

1.1.3.2.8. Bilgileri Haritaya Aktarma ve Taslak Haritalar Oluşturma Becerisi.

Harita becerilerinden taslak haritalar çizebilme becerisi, üst düzey zihinsel beceri gerektirir. Kullanılan haritalar, haritada olması gereken temel öğeleri içermelidir. Taslak haritalar haritaların öncülüğünü teşkil ederler. Aynı zamanda taslak haritalar zihinsel haritalarımızın birer yansımasını oluştururlar. Taslak haritaları “harita olma vasfını taşıyan, üzerinde eklemeler yapmaya uygun vasma sahip olup, coğrafi bilginin aktarımını sağlayan görsel iletişim araçları” olarak tanımlamaktadır.” (Ünlü, 2021, s. 413). Haritalar sınıf içinde adım adım oluşturulmalıdır. Böylece öğrenciler haritanın nasıl oluşturulduğunu bizzat kendileri yaparak görürler ve bu şekilde öğrencilerin bu süreci daha iyi anlamaları sağlanır. Kendi başlarına haritayı nasıl oluşturabileceklerini kavrarlar (Demiralp, 2009).

1.1.3.3. Ortaokul Öğrencilerinin Gerçekleştirebilecekleri Harita Becerileri.

Öğrencilerin gelişimsel özelliklerine göre her yaşta yapabilecekleri harita becerileri vardır. Yapılan bir araştırmada, Türkiye’de temel harita kavramlarının öğrenme yaşının diğer ülkelerle yapılan karşılaştırmasında Avustralya, İngiltere, Bulgaristan, Macaristan gibi ülkelerde, bu kavramların daha erken yaşlarda öğretildiği belirtilmektedir. Türkiye’de ise öğretim programlarında harita ile ilgili kavramlara, Şili ve Endonezya’da olduğu gibi 10-11 yaşından sonra yer verilmektedir. Somut kavramların algılanabileceği 7 yaşından itibaren harita kullanımına başlanması, gelecekte daha etkin harita kullanıcısı olmasına katkı sağlayacaktır (Buğdaycı, 2012).

Öğrenciler, soyut düşünme dönemine ortaokulda girmektedir. Bu okul düzeyinde öğrencilerin haritalarla yapabilecekleri beceriler şu şekilde ifade edilmektedir:

- Haritaları sınıflandırma,
- Yüzölçümü, nüfus bakımından ülke ve kıtaları tanımlama,
- Paralel, meridyen, kutup noktalarını tanımlama ve bunları kullanarak ülke, bölge kavramlarını belirleme,
- Kuzey ve güney yarım küreleri tanımlama,
- Harita lejantından yararlanma,
- Haritalar yapma,
- Haritalarda sembollerle kodlamaları yapma,
- Koordinat sistemini kullanma,
- Harita üzerindeki uzaklık, gerçek uzaklık hesaplama,

- Ölçek değişiminde haritada değişen özellikleri açıklama,
- Sembollerini kullanarak olay-olgu özelliklerinin dağılımını açıklama (Koç ve Aksoy, 2015).

Ortaokul öğrencileri; harita sembollerini okuma, harita okuma, ölçek kullanma, yön bulma, konum ve koordinat belirleme, taslak haritalar yapma, harita üzerinde hesaplamalar yapma becerilerini gerçekleştirebilirler. Harita becerileri içinde değerlendirilenlerden, sadece profil çıkarma becerisi ortaokul düzeyinde yer almamaktadır.

1.1.3.4. Harita Becerilerine Yönelik Araştırmalar. Öğrenme ve öğretim süreci içerisinde öğrencilere öğretim programlarında belirtilen beceriler kazandırılır. Böylelikle yaşama aktarılan beceriler, hayatın kolaylaştırılmasına katkı sağlar. Çünkü artık bilgiyi kullanmak, olay ve olguları analiz edebilmek, problem çözebilmek, olay ve olgulara eleştirel bir gözle bakabilmek, yeni fikirler ortaya koyabilmek bilgiyi ezberlemekten daha önemlidir.

Harita becerilerinin kazandırılmasına yönelik öğretim programında kazanımlar yer almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018). Harita becerilerine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde Türkiye ve diğer ülkelerde farklı öğretim yöntemlerinin kullanılarak harita becerilerinin kazandırılmasına yönelik çalışmalar ile öğretmen ve öğrenci görüşlerine yönelik çalışmalar, öğretim programlarının ve ders kitaplarının harita becerileri yönünden incelemesinin yapıldığı çalışmalar olduğu görülmüştür.

Aksoy ve Ünlü (2012) yaptıkları çalışmada harita becerisi uygulamalarının çeşitli değişkenlerle öğrenci tutumlarına etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuçları içerisinde öğrencilerin taslak haritalarını oluşturma beceri düzeyine sahip olmadıklarından belirtilmiştir.

Aksoy, Kılıçoğlu ve Ablak (2015) tarafından yapılan çalışmada matematik puanlarının yüksek olmasının harita becerisine pozitif bir etkisi olduğu, devlet okullarındaki öğrencilerin özel okullardaki öğrencilere göre harita becerilerinin daha düşük olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Öğretim yöntem ve tekniklerinin harita becerilerinin kazandırılmasında etkilerine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda çalışma yaprağı ve dilsiz harita kullanılması, gösteri yöntemi, aktif öğrenme yöntemi, Coğrafi Bilgi Sistemleri, üç boyutlu harita, animasyon, dijital harita, Google Earth, kullanılmıştır. Ayrıca alıştırma kartları, yapılandırmacı yaklaşımla ders planlaması yöntemleri kullanılmıştır (Aktürk,

2012; Ayas vd., 2015; Başbüyük ve Çıkkılı, 2002; Demiralp, 2006; Öğütveren, 2014; Schuit, 2011; Şendil, 2011; Şimşek, 2007; Üzümcü, 2007). Örnek olay metinleri, göz izleme (eyetracking) tekniği ile tematik haritaların kullanılması, ilkökul öğrencilerine yönelik harita tasarlama, bilgisayar destekli öğretim, aktivite temelli yöntem, Geomaps uygulamaları belirtilebilir (Akkuş ve Kuzey, 2018; Beitlova, Popelka, & Vozenilek, 2020; Buğdaycı ve Selvi, 2018; İnel, 2011; Kaldybekova, Aksoy, & Abdymanapov, 2021; Rane, John, & Murthy, 2020; Kuzey, 2016). Yapılan çalışmalar içinde büyük ve küçük ölçekli haritaların kavratılmasında Google Earth kullanılması ile anlamlı bir farklılık olmamıştır (Öğütveren, 2014). Örnek olay metinlerinin kullanılarak yapılan çalışmada öğrencilerin, harita becerilerini günlük hayata aktarabilme, harita okuma, ölçek hesaplamaları yapma, taslak harita oluşturabilmede başarısız oldukları tespit edilmiştir (Akkuş ve Kuzey, 2018). Diğer yöntemler ise olumlu bir şekilde sonuçlanmıştır. Bu bağlamda öğretim yöntem ve teknikleri ders ile ilgili kazanımlarının kavratılmasında etkili olmaktadır.

Bir çizime harita diyebilmemiz için harita unsurlarına sahip olmalıdır. Öğrencilere harita becerilerini kazandırılması kapsamında haritada olması gereken unsurları bilmeleri gerekmektedir (Eser Ünalı ve Türker, 2020). Yapılan çalışmalarda ders kitaplarındaki haritaların öğrenci seviyesine uygun olmadığı, nitelikleri, okunabilirlikleri, yazı ve baskı kalitesi gibi özelliklerin eksik olduğu, (Yalçın, 2019); 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sembolleri yorumlama ve anlama becerisinin ağırlığının az olduğu (Sönmez, 2010) sonucuna ulaşılmıştır. Harita becerilerinin değerlendirilmesine yönelik öğrenci ve öğretmen anketleri yapılmış ve bu anketlerin neticesi olarak ders kitaplarındaki haritaların boyutunun küçük olması, ders kitaplarındaki haritaların kartografik tasarımlarının öğrencilerin ilgisini çekmemesi, öğretim programında harita becerilerine yeterince yer verilmemesi sonuçlarına ulaşılmıştır (Abbak, 2016). Öğrenciler ile yapılan bir çalışmada ders kitaplarında yeterince harita olmadığı, haritalarda yazım ve çizim yanlışlıkları ile renk hatalarının olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Göksel, 2007). Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitaplarındaki haritaların kullanılabilirlik düzeylerine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşlerini tespit etmeye yönelik yapılan çalışmada haritaların özellikleri ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Öğrenciler ders kitaplarındaki haritaların dersi sevdirmedeği,
- Ders kitaplarındaki haritalardan yararlanamadıkları,
- Kendilerini başka kaynaklar için özendirmediği,

- Haritaya ekleme yapamadıkları,
- Öğretmen olmadan haritayı anlayamadıkları,
- Haritaların renklerinin güzel olmadığı,
- Kendilerini harita çizmeye özendirmediği,
- Haritadaki şekilleri tanımadıkları,
- Ders kitaplarında resimli haritaların olmadığı,
- Haritalarda yanlış bilgilerin olduğu,
- İmla ve yazım kuralları hataları içermesi.
- Öğretmenler ders kitaplarındaki haritaların kullanılabilirlik düzeylerinin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir (Yalçınkaya, 2004).

“7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası Ünitesinde Geçen Haritaların Kullanılabilirlik Düzeyi” ile ilgili araştırmada öğretmenler haritaları; coğrafi özellikleri bilgisi yönünden orta; sosyal, kültürel, ekonomik ilişkiler yönünden az; komşu ülkelerle ilişkiler yönünden hiç düzeyinde kullanılabilir olduğunu belirtmiştir. Öğrencilere uygulanan teste öğrenciler orta düzeyde başarı gösterirken, haritaları için kullanılabilirlik düzeylerinin az olduğu görüşüne sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Ünal F. , 2008).

“6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Haritaların Nitelikleri ve Kullanılabilirlik Düzeylerine Yönelik Öğretmen Görüşleri” başlıklı başka bir çalışmada da haritaların öğrencilere uygun olmadığı, haritaların nitelikleri, okunabilirlikleri, yazı ve baskı kalitesi gibi özelliklerinin eksik olduğu, haritaların öğrenci seviyesine uygun olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Yalçın, 2019). Haritaların kalıcı öğrenmeye ve mekân algısı geliştirmelerine olumlu katkılarının olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar vardır. Bu nedenle harita kullanımı ve harita niteliklerine dikkat edilmelidir (Aksoy ve Ünlü, 2012; Göksel, 2007).

Ünal ve Özkartal (2019) tarafından yapılan “2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Ders Kitaplarının Harita Kullanımı Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmada araştırmacılar ders kitaplarındaki haritaların sayısının azaldığını, haritalarda harita unsurlarının eksik olduğunu, haritaların güncel olması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Benzer sonuçlara ulaşan bir başka çalışma ise “Sosyal Bilgiler 5. ve 6. Sınıf Ders Kitaplarında Harita Kullanımı” isimli çalışmadır. Bu çalışmada görsel kullanmanın önemine ve çoklu zekâ kuramına vurgu yapılmış, ders kitaplarındaki haritaların unsurlarının (harita başlığı, harita çerçevesi, harita lejantı, ölçek) eksik olduğu tespit

edilmiştir. Bu şekilde haritalardan doğru anlam ve yorum çıkarılmasının mümkün olmayacağı ifade edilmiştir (Bekdemir ve Polat, 2016).

Kuzey'in (2017) çalışmasında 1924 yılından 2005 yılına kadar kullanılan ilköğretim programları harita ve yön okuryazarlığı açısından incelenmiştir. Çelen, Fidan ve Hayır Kanat, (2019) yaptıkları çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı öğretim programına göre kazanımlara uygunluğu açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada harita becerilerinin başarılı bir şekilde verildiği, coğrafya disiplini açısından başarılı olduğu görülmüştür. Öğrenci düzeyine uygun bir kitap olduğu, Türk Cumhuriyetleri'ni gösteren haritanın karmaşık olduğu, Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik resimlerle desteklenmediği, ancak Japonya ile ilgili dört sayfanın zengin ve güzel görsellerle yer aldığı tespit edilmiştir. Kaçar ve Bulut (2020) tarafından yapılan çalışmada ise SBDÖP'nda 27 beceriden dördünün coğrafya kavramları ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Çiftçi ve Akça, (2019) yaptıkları çalışmada coğrafi kazanım ve coğrafi becerilerin sayısının arttığı ve içeriğin daha zenginleştirildiğini ifade etmişlerdir.

Pala & Başıbüyük (2020) tarafından 2018'de Sosyal Bilgiler ve Coğrafya Öğretim Programlarının harita becerilerinin karşılaştırmalı bir incelemesini yaptıkları çalışmada 2018'de SBDÖP'de "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" 4. 5. ve 6. sınıflardaki öğrenme alanı kazanımlarının harita becerilerini içerdiği ifade edilmiştir. Ancak, bu sınıfların diğer öğrenme alanları ve 7. sınıf öğrenme alanlarındaki kazanımların hiçbirinin harita becerilerini içermediği belirlenmiştir.

Slomska (2017) "Polonya'da Erken Okul Eğitiminde Kullanılan Seçilmiş Haritaların Değerlendirilmesi ve Yeni Bir Çözüm Önerisi" başlıklı erken dönem okul eğitim haritaları için değerlendirme ve varsayım ölçütleri sunmak için yapılan çalışmada harita değerlendirme ölçütlerinin seçimi, kartografik, psikolojik ve metodolojik bakış açılarından yapılmıştır.

Altay'ın (2020) çalışmasında, 2020-2021 Eğitim –öğretim yılında MEB'e bağlı tüm okullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında becerilerin yer alma durumunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. 5. sınıf Anadol Yayıncılık, 6. sınıf MEB, 7 Ekoyay Yayıncılığa ait üç ders kitabını incelenmiştir. Ders kitaplarında becerilerin düzenli dağılımının olmadığı, becerilerin öğretileceği kazanımlar hususunda yeterli açıklamanın yapılmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Uyanık (2016) tarafından sosyal bilgiler ders kitaplarının, harita okuma becerisinin gelişimine olan yeterlilik düzeyinin ortaya konulması amacıyla yaptığı

çalışmasında incelenen haritaların niteliklerinin harita okuma becerisinin geliştirilmesine uygun olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Kara, Sezer ve Şanlı (2018) ortaöğretim coğrafya ders kitaplarında haritaların kullanımına yönelik yapılan araştırmada kontrol listesi oluşturulmuş ve 2017 yılında yayınlanmış olan ders kitaplarındaki 207 harita incelenmiştir. Çalışmada haritaların, harita unsurları yönünden eksiklikleri olduğu ve harita becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayamayacakları tespit edilmiştir.

Buğdaycı ve Bildirici, (2009) makalede harita kullanımının öğretimdeki önemi vurgulanmış ve ders kitaplarında kullanılan haritaların nitelikleri belirtilmiştir. Çalışmada ders kitaplarında yeterli sayıda ve nitelikli haritaların olmadığı, harita niteliği taşımadığı, baskı kalitesinin kötü olduğu, yanlış ve eksik tasarlandığı, güncel olmadığı, kullanıcının eğitim ve algılama seviyesine uygun olmadığı, kartografik özellikleri taşımadığı belirtilmiştir.

Yapılan doktora tez çalışmasında 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki haritalar değerlendirilmiş, ders kitaplarındaki haritaların tasarım problemlerine sahip oldukları ve kartografik açıdan eksiklikleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Buğdaycı, 2012).

Buğdaycı, Bildirici ve Tarman (2015) yaptıkları çalışmada harita niteliklerinin ve kartografik özelliklerinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin hem öğretim programı hem de harita bilgisine sahip olması gerektiği belirtilmiştir.

Eğitim ve öğretimde birçok araç gereç kullanılmaktadır. Coğrafya, tarih, sosyal bilgiler derslerinde kullanılan çeşitli haritalar vardır. Derse yardımcı olan materyalin derslerin görselleştirilmesine, kalıcı olmasına, derse ilgi çekmeye katkısı vardır. Dünyada ve Türkiye’de harita kullanılmasına yönelik çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde “Ortaokul ders kitaplarında yer alan haritaların niteliğinin harita becerisi kazandırmaya yönelik uygunluğunu tespit etmek” bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Araştırmanın genel amacı, ortaokul ders kitaplarında insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında kullanılan haritaların harita becerisi kazandırmaya yönelik uygunluğunu tespit etmektir. Çalışmanın alt amaçları ise şunlardır:

1. Ders kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının içeriğindeki metinler, harita becerilerini kazandırmak için uygun mudur?
2. Ders kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki haritaların nitelikleri harita becerisi kazandırmak için yeterli midir?

1.3. Önem

Haritalar gündelik hayatın vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır. Haritaları tanımaya başladığımız ders kitaplarının içeriği ve niteliğinin beceri kazandırmaya yönelik etkisi açıktır. Beceri kazandırılmasında kullanılacak araç gereç ve teknolojinin getirdiği olanakların kullanılarak, en iyi özelliklere sahip şekilde hazırlanması, önem arz etmektedir. Ders kitaplarının görsel özelliklerinin kalitesi, öğrencilerin derse yönelik ilk fikirlerini etkilemektedir.

Ders kitaplarının içeriği, MEB tarafından belirlenen öğretim programları çerçevesinde belirlenmektedir. Her bir öğrenme alanının öğretim programındaki açıklamaları, anayasa, yasa ve yönetmeliklerde ifade edilenlere ters düşmeyecek şekilde oluşturulması, ders kitaplarının en önemli kullanıcıları olan öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun, bilimsel bilgiye dayalı, dil ve anlatım, görsel tasarım özelliklerine uygun hazırlanması gerekmektedir. Buna rağmen, ders kitaplarının nitelikleri hususunda öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre yapılan değerlendirmeler, ders kitaplarının bazı eksikliklere sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Ders kitaplarındaki haritalarla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte haritaların niteliklerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesine yönelik çalışmaların az sayıda olduğu görülmüştür. Bu araştırma ile ders kitabındaki haritaların temel niteliklerinin belirlenmesi, ders kitabı metinlerinin ve haritaların harita becerilerine uygunluğunu tespit edilmesi, ders kitabı yazan veya yazmayı düşünenler için pratik çözümler göstermesi bakımından katkısı olacaktır. Ayrıca haritaların özelliklerinin tespit edilerek, harita becerilerinin metin ve öğretim programına yansımalarının ortaya konulması ile elde edilecek verilerin bu alanda araştırmalar yapacaklara katkıda bulunması düşünülmektedir.

Ders kitapları, öğretmen ve öğrencilerin eğitim ve öğretim faaliyetlerinde çok kullandıkları, birçok farklı kaynaktan daha kolay ulaşabildikleri en temel kaynaklarından. Bu nedenle içeriğin ve haritaların beceri geliştirilmesine katkı sağlayabilmesi için belirli niteliklere sahip olması beklenir. Ders kitaplarının içeriğinde

yer alan her türlü bilgi, öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun, becerilerin geliştirilmesini sağlayan nitelikte olmalıdır.

Bu araştırmada ders kitaplarının içeriğinin, harita becerisi kazandırmaya yönelik uygunluğunu ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Böylelikle ders kitaplarının ve haritaların içeriğinin, harita becerilerinin geliştirilmesine yönelik eksiklikleri belirlenerek, bunların giderilmesi doğrultusunda öneriler getirilmesi düşünülmektedir. Araştırma ile İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki haritaların özellikleri ve konu metinleri incelenmiş ve harita becerilerine uygunluğu açısından değerlendirilmiştir.

1.4. Sayıtlar

1. İncelenen ders kitaplarının araştırma probleminin kapsamına uygun olduğu düşünülmektedir.

2. Araştırma kapsamında ulaşılan kaynakların güvenilir ve yeterli olduğu değerlendirilmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma, 2020-2021 Eğitim ve Öğretim yılında kullanılan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler MEB Devlet Kitaplarını kapsamaktadır.

2. Ders kitaplarında İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı çalışmanın kapsamında yer almaktadır.

1.6. Tanımlar

Harita: “Yeryüzünün bütününün veya bir bölümünün, kuşbakışı görünümünün esas alınan bir ölçeğe göre düzlem üzerine aktarılması sonucu elde edilen gereçtir (Doğanay, 1993, s. 142).

Harita becerisi: Harita becerisi, bir harita tasarlamak, yönleri belirtmek, ölçek kullanmak, uzaklığı hesaplamak, harita ve küre üzerindeki yerlerin konumunu tespit etmek, özel konumu ifade etmek, harita sembollerini ve görsellerin anlamlarını ifade edebilme becerisine denir (Parker, 2018).

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Nitel araştırmalar “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 41). Bu çalışmada tezin amacına uygun olması nedeniyle bu yöntem tercih edilmiştir. Nitel araştırmalarda toplanan verilerden yola çıkılarak kuram oluşturulur ve tümevarıma dayalı bir yaklaşım izlenir. Nitel araştırmalarda zengin betimlemeler yapılabilmektedir (Büyüköztürk vd., 2018, s. 253). Nitel araştırmalarda görüşme, odak grup görüşmesi ve gözlem yapılabilmektedir.

Bu araştırmada doküman incelemesi ve içerik analizi tercih edilmiştir. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizi kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 189). Bu yolla öğrenme alanı içerisinde yer alan haritalar incelenerek harita becerilerine uygunluk durumları ortaya çıkartılacaktır. Ayrıca, bu çalışmada içerik analizi yolu ile toplanan verilerin açıklanması hedeflenmiştir. İçerik analizinde birbirine benzeyen belirli kavramlar ve temalar belirli bir çerçevede bir araya getirilerek yorumlanır. Böylece içerik analizi ile toplanan veriler tanımlandığı gibi, verilerin içindeki açıkça görülmeyen gerçekler ortaya çıkartılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmanın temel amaçları doğrultusunda ders kitaplarının içeriği ve ders kitaplarında kullanılan haritaların niteliğini tespit etmek hedeflerine en uygun veri toplama yolu olduğu için tercih edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu oluşturan ders kitapları, Talim Terbiye Kurulunun 18.04. 2019 gün ve 8 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ile 24.06. 2019 gün ve 1 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabıdır.

Çalışma grubunu oluşturan ders kitapları şunlardır:

1. Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabı Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları (Özgün Matbaacılık, Ankara,2020)
2. Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabı Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları (Çağlayan Matbaası, İzmir 2020)
3. Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları (Özgün Matbaacılık, Ankara, 2020)

2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veri toplamaya başlamadan önce çalışmanın planlaması yapılmıştır. Çalışmanın alanyazın taramasının yapılması, veri toplama aracının oluşturulması, uzman görüşlerinin ve etik kuruldan gerekli izinlerin alınması gibi tüm süreç ile ilgili iş-zaman planlaması ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Ayrıca ders kitaplarının inceleneceği bölüm ve sayfalar ile ilgili kurallar, kategoriler belirlenerek metin incelemesi için hazırlık yapılmıştır. Araştırmada veri toplama, nitel araştırmanın doğasına uygun olarak nitel veri toplama araçları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada araştırmanın amacı ve alt problemleri doğrultusunda sistemli, tarafsız ve bilimselliğe dikkat edilerek veri toplaması sağlanmıştır.

Araştırma sorularından birincisi için ders kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının içeriğindeki metinler, harita becerilerini kazandırmak için uygunluğunun incelenmesi amacıyla MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı web sitesinin “Ders Kitaplarının İncelenmesi” sayfasından SBDÖP ve Ders kitapları ile ilgili yönetmelik ve kılavuz indirilmiştir. Alanyazın taraması neticesinde elde edilen bilgilerden yola çıkılarak haritaların temel unsurları ve haritalarda yer alabilecek 43 anahtar terim tespit edilmiştir. Haritalarla ilgili anahtar terimler belirlendikten sonra ders kitaplarının incelenebilmesi için bir çizelge oluşturulmuştur. Kategorilerin her bir konu başlığında işaretlenebileceği ve frekans toplamını yazılabileceği sütunlar şeklinde çizelge

hazırlanmıştır. Araştırmanın kapsamını oluşturduğu için İYÇ öğrenme alanının kazanımları ve kazanımların öğretim programında yer alan açıklamalarına göre değerlendirme yapılmıştır.

İkinci araştırma sorusu için ise “Harita İnceleme Formu” kullanılmıştır. Bu formun içeriğinin oluşturulmasında Elvan Yalçınkaya’nın 2004 yılında hazırlamış olduğu “İlköğretim Okulu 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Haritaların Nitelikleri ve Kullanılabilirlik Düzeylerine İlişkin Öğrenci Ve Öğretmen Görüşleri (Kayseri Örneği)” başlıklı yüksek lisans tezinde kullandığı bir anketten faydalanılmıştır. Geçerlik ve güvenilirliği sağlanmış olan anketten gerekli izinler alındıktan sonra, Harita İnceleme Formu oluşturulmuştur (Yalçınkaya, 2004). Harita İnceleme Formu harita unsurları, haritanın sayfada konumlandırılması, haritadaki bilgiler, öğretim programına uygunluğu, haritaların, harita becerilerine yönelik kullanımı olmak üzere beş bölüm olarak oluşturulmuştur. Harita İnceleme Formu oluşturulduktan sonra, konu ile ilgili üç uzmandan görüş alınmıştır. Beş bölüm ve toplam 38 maddeden oluşan Harita İnceleme Formu, uzman görüşlerine göre dört bölüm ve toplam 36 madde olarak son hali verilmiştir. Harita İnceleme Formu ile ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulamada sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki haritalar incelenmiştir. Böylelikle formun kullanımı ve değerlendirilmesine yönelik herhangi bir problemin olup olmadığı değerlendirilmiştir. Ön uygulama yapıldıktan sonra ders kitaplarındaki İYÇ öğrenme alanındaki haritalar Harita İnceleme Formu ile değerlendirilmiştir.

HARİTA İNCELEME FORMU

	Evet	Kısmen	Hayır
HARİTA UNSURLARI			
1. Haritanın Başlığı ve Çerçevesi			
1.1. Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?			
1.2. Haritanın çerçevesi var mı?			
1.3. Haritanın başlığı harita için uygun mu?			
2. Harita İşaretleri (Lejant)			
2.1. Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?			
2.2. İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?			
2.3. Harita işaretleri bölümü açıkça görünüyor mu?			
2.4. Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?			

2.5. İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?			
2.6. Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?			
2.7. Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?			
3. Ölçek			
3.1. Haritada ölçek belirtilmiş mi?			
3.2. Haritada kesir ölçek var mı?			
3.3. Haritada çizgi ölçek var mı?			
3.4. Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?			
3.5. Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?			
4. Yön işareti (Yön oku)			
4.1. Haritada yön işareti var mı?			
4.2. Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?			
5. Coğrafi Koordinat Bilgileri			
5.1. Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?			
5.2. Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?			
6. Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)			
6.1. Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?			
6.2. Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?			
6.3. Lokasyon haritasının konumu doğru mu?			
7. Harita renklendirilmesi			
7.1. Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?			
7.2. Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?			
HARİTANIN SAYFADA KONUMLANDIRILMASI			
1. Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?			
2. Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?			
HARİTADAKİ BİLGİLER			
1. Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?			
2. Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?			

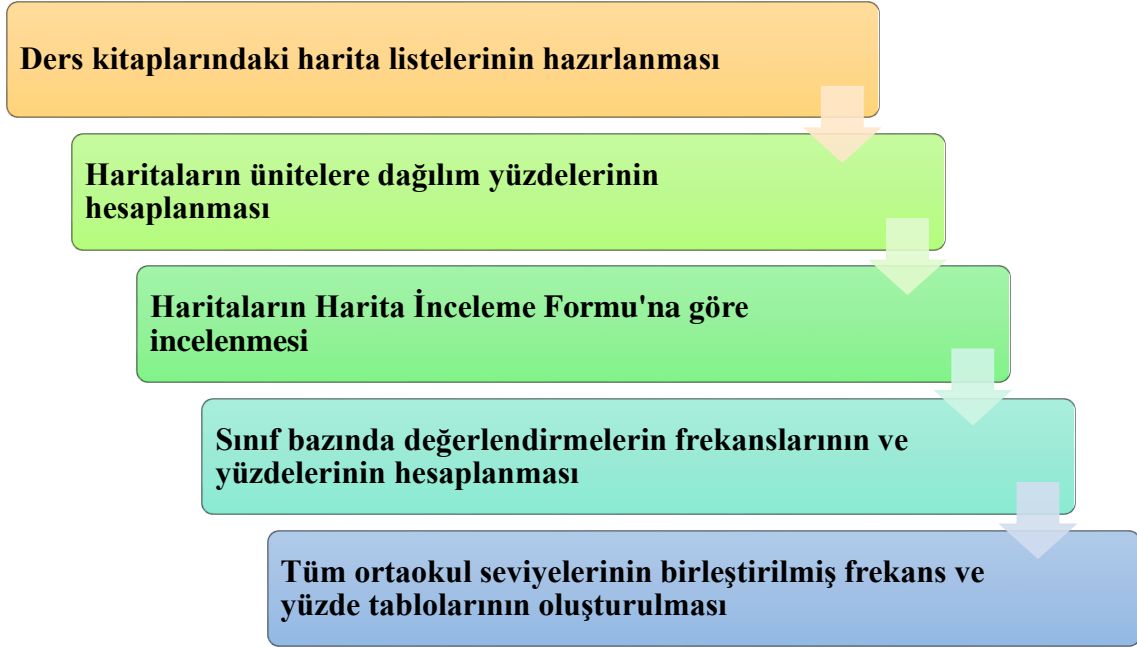
3. Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?			
4. Haritada verilen bilgiler güncel mi?			
5. Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?			
6. Haritanın tarihi belirtilmiş mi?			
7. Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?			
8. Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?			
ÖĞRETİM PROGRAMINA VE KAZANIMA UYGUNLUK			
1. Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?			
2. Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?			

2.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmanın birinci sorusu için ilk olarak SBDÖP (2018) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın resmi web sitesinden ulaşılmıştır. Ortaokul sosyal bilgiler derslerindeki İYÇ öğrenme alanındaki kazanımlar, ders kitaplarındaki ünite isimleri ve konu başlıkları tespit edilerek tablo şeklinde sunulmuştur. Öğretim programı, alanyazın taraması ve ders kitaplarındaki harita becerilerine yönelik temel kavramlardan hareketle kategoriler belirlenmiştir. İYÇ öğrenme alanında belirlenen kategoriler ünite giriş sayfası ve ölçme-değerlendirme sayfaları hariç olmak üzere her bir metin incelenmiş ve hazırlanan tablolara sıklıkları işaretlenerek içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde kategoriler ders kitaplarında tek tek sayılarak yapılmıştır. Kategorilerin sıklıklarının tespiti tekrarlanarak kontrol edilmiş ve böylece elde edilen bulguların doğru ve eksiksiz olmasına dikkat edilmiştir. Nitel çalışmaların güvenilirliğinin sağlanması için her bir veri not edilmiştir. Her bir ortaokul sınıf düzeyinde harita becerilerine yönelik ders kitaplarındaki metinler incelemeye tabi tutulmuştur. Yapılan incelemeler nitel araştırmaların doğasına uygun olarak görsellerle desteklenerek açıklanmıştır.

Araştırmanın ikinci sorusu için 5. sınıf ders kitabında 6; 6. sınıf ders kitabında 19 ve 7. sınıf ders kitabında 3 harita olmak üzere toplam 28 harita incelenmiştir. Bu araştırmanın veri setini teşkil eden haritaları incelemek için araştırmacının hazırladığı Harita İnceleme Formu kullanılmıştır. Ön uygulamada Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki haritaların incelemesi yapılmıştır. Haritaların ikinci kez incelemesi yapılarak uygulama geçerliliği gözlemlenmiştir. Ayrıca benzer çalışmalarda harita incelemeleri

incelenerek, böylece harita değerlendirmelerinin karşılaştırması yapılmıştır. Benzer veya farklı noktaların olup olmadığına bakılmıştır.

Şekil 3. Haritaların Değerlendirilmesinin Aşamaları

Bu araştırmada haritaların değerlendirilmesi Şekil 4'de görüldüğü sırayla yapılmıştır. Her bir harita için bir form işaretlenmiş ve elde edilen bulgular bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Daha sonra sınıf düzeyinde her madde için toplam frekans ve yüzde oranları hesaplanmıştır. Tüm ana grup ve alt maddelerin ölçüm değerlerine yönelik tablolar hazırlanmıştır. Tablolar halinde sunulan bulgular, ders kitabından harita görselleri ile desteklenerek tartışılmıştır. Tüm haritaların frekans ve yüzde oranları hesaplanarak, haritaların genel özellikleri ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular, harita becerilerinin geliştirilmesine uygunluğu yönünden değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 3

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma sorularına yönelik bulgu ve yorumlar yer almaktadır.

3.1. Araştırma Alt Problemlerine Ait Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde araştırma problemi ve araştırma alt problemlerine yönelik bulgu ve yorumlar yer almaktadır.

Tablo 2

Araştırmada İncelenen Kitaplara Ait Bilgiler

Ders Kitabı Adı	Yazarı/ Yazarları	Yayınevi	Yayın Yeri-Yılı	Toplam Sayfası
Sosyal Bilgiler 5	Ömer Faruk Evirgen, Jülide Özkan, Suna Öztürk	MEB Devlet Kitapları Özgün Matbaacılık	Ankara 2020	202
Sosyal Bilgiler 6	Cengiz Yıldırım, Fatih Kaplan, Hayriye Kuru, Mukaddes Yılmaz	MEB Devlet Kitapları Çağlayan Matbaası	İzmir 2020	276
Sosyal Bilgiler 7	Öznur Açıl, Hülya Güvenç, Ayşegül Hayta, Sezcan Kılıç	MEB Devlet Kitapları Özgün Matbaacılık	Ankara 2020	240

Tablo 2’de görüldüğü üzere incelenen üç ders kitabı 2020 yılında basılmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı üç yazarlı ve üç editörlü, sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı dört yazarlı ve iki editörlü, sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı dört yazarlı ve bir editörlü kitaplardır. 5. sınıf ders kitabında dil uzmanı ve görsel tasarımcı; 6. sınıf ders kitabında birer program geliştirme uzmanı, dil uzmanı, ölçme ve değerlendirme uzmanı, rehberlik uzmanı ve görsel tasarımcı; 7. sınıf ders kitabında birer program geliştirme uzmanı, dil uzmanı ve sekiz görsel tasarımcı ders kitabının yazımında görev yapmıştır. Kitabın hazırlanmasında üç ders kitabında kartograf görev yapmamıştır.

3.1.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde araştırmanın birinci problemi olan “Ders kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının içeriğindeki metinler, harita becerilerini kazandırmak için uygun mudur?” sorusuna ait bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3

Ortaokul 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Kazanımları ile Ünite ve Konu Başlıkları

Sınıf Düzeyleri	Kazanım	Ünite İsmi	Konu Başlıkları
5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kazanımları	SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar. SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar. SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir. SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular. SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.	Yaşadığımız Yer	1.Haritayı Tanıyorum 2.İklim ve Yaşamım 3.Nerede Yaşanır? 4.Afetler ve Çevre Sorunları 5.Afetlerin İnsan Üzerinde Etkileri
6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kazanımları	SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar. SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler. SB.6.3.3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir. SB.6.3.4.Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	Yeryüzünde Yaşam	1.Dünya'nın Neresindeyiz? 2.Ülkemizin Coğrafi Özellikleri 3.Ülkemizin Beşerî Coğrafyası 4.Farklı İklimler, Farklı Yaşamlar
7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kazanımları	SB.7.3.1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur. SB.7.3.2. Türkiye'de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar. SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır. SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.	Ülkemizde Nüfus	1.Geçmişten Günümüze İnsan Yerleşimi 2.Türkiye Nüfusunun Özellikleri 3.Neden Göç Ediyoruz? 4.Türkiye'de Göçün Sonuçları 5.Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğümü Kullanıyorum

Kaynak. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018, ss. 17-24

İnsan hayatında mekân ile ilgili temel bilgi, becerilerin edinildiği, değerlerin kazandırıldığı öğrenme alanı “İYÇ” isimli öğrenme alanıdır. Coğrafya disiplini ağırlıklı bir öğrenme alanıdır. Öğretim programına göre; bu öğrenme alanında bütün sınıf seviyelerinde araştırma, çevre okuryazarlığı, gözlem, değişim ve sürekliliği algılama, harita okuryazarlığı ve mekânı algılama becerilerinin kazandırılması hedeflenmektedir. Ortaokul SBDÖP’nda üçüncü öğrenme alanı olan İYÇ öğrenme alanına ait ders kazanımları ve açıklamaları tespit edilmiş ve bu kazanımlar Tablo 3’de gösterilmiştir. Ünite isimleri ve konu başlıkları öğrenme alanına ve kazanımlara uygun seçilmiştir.

Ortaokul sosyal bilgiler dersi kazanımları harita becerilerinin tümünü kapsamamaktadır. Harita becerilerinin kazandırılması büyük ölçüde ortaöğretim seviyesindeki eğitim yıllarında gerçekleştirilmektedir. Kazanımlar incelendiğinde; harita sembollerini okuma ve yorumlama becerisi, harita okuma ve yorumlama becerisi, konum ve koordinat belirleme becerisi, yön bulma becerisi, taslak haritalar oluşturma becerileri yer alırken ölçek kullanma, uzaklık, alan ve eğim ölçümleri, profil çıkarma becerileri yer almamaktadır.

Sosyal bilgiler 5. sınıf İYÇ öğrenme alanında beş kazanım yer almaktadır. Tablo 3 incelendiğinde Sosyal bilgiler 5. sınıf kazanımlarından 1, 2, 3 ve 4 numaralı kazanımlarda harita sembollerini okuma ve yorumlama becerisi ile haritayı okuma ve yorumlama becerisi kazanım kapsamında yer almaktadır. Kazanım 1 doğrudan haritanın özelliklerine yönelik bilgiyi kazandırmaya yöneliktir. Harita becerilerinden harita sembollerini anlama ve yorumlama ile harita okuma ve yorumlama becerileri fiziki haritanın temel unsurları ve bunların anlamı üzerinde durulması ile bu kazanımda gerçekleştirilir. 2. kazanımda iklimin insan yaşamı üzerindeki etkisi yer alırken Türkiye’de görülen iklim tipleri de belirtilmektedir. Bu kazanımın içerisinde harita sembollerini okuma ve yorumlama, harita okuma ve yorumlama becerileri yer almaktadır. Nüfus ve nüfusun Türkiye’de dağılışı üzerine olan 3 numaralı kazanım ile doğal afetler temelinde işlenen 4 numaralı kazanımlarda da harita sembollerini okuma ve yorumlama ile harita okuma ve yorumlama becerilerine yer verilmektedir. Öğretim programında 5. sınıf kazanımları içinde haritanın temel özellikleri içerisinde haritanın ölçeği olduğu belirtilmesine rağmen “ölçek türlerine ve hesaplamalarına girilmez” ifadesi yer almaktadır. Bu nedenle ortaokul seviyesinde haritalarda kullanılan ölçek çeşitleri kazanımda yer almadığı için ölçek kullanma becerisi kazandırılmamaktadır.

Sosyal bilgiler 6. sınıf düzeyinde İYÇ öğrenme alanında dört kazanım yer almaktadır. Bu sınıf düzeyi ve öğrenme alanında harita becerilerinden “harita sembollerini okuma ve yorumlama becerisi, haritayı okuma ve yorumlama becerisi, yön bulma becerisi, konum ve koordinat belirleme becerisi ve taslak harita oluşturma becerileri ”ne yer verilmiştir. Ortaokul sosyal bilgiler dersinde en fazla harita 6. sınıf düzeyinde kullanılmaktadır. Kazanımlar kapsamında yer alan coğrafi konumun ifade edilme şekilleri olan mutlak konum ve göreceli konum ile fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerini harita üzerinde gösterilmesi harita becerilerinin kullanılmasını gerektirmektedir. 1 numaralı kazanımda harita sembollerini okuma ve yorumlama becerisi, haritayı okuma ve yorumlama becerisi, yön bulma becerisi, konum ve koordinat belirleme becerisi yer almaktadır. 2, 3 ve 4 numaralı kazanımlarda harita sembollerini okuma ve yorumlama becerisi, haritayı okuma ve yorumlama becerisi yer almaktadır. Bu sınıf düzeyinde de harita becerilerinin tümüne yer verilmemiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf düzeyinde dört kazanım bulunmaktadır. Kazanım açıklamalarında harita okuryazarlığı belirtilmemiştir. Ancak SBDÖP’nda öğrenme alanı açıklamalarında İYÇ öğrenme alanı kapsamında harita okuryazarlığı vurgusu yer almaktadır. Ayrıca coğrafya disiplininin temel ilkelerinden dağılış ilkesini ifade etmenin yolu haritaları kullanmaktır. 1, 2 ve 3 numaralı kazanımlarda harita sembolleri okuma ve yorumlama, haritayı okuma ve yorumlama becerileri yer almaktadır. Bu öğrenme alanını coğrafya biliminin alt disiplinlerinden beşeri coğrafyanın konuları olan nüfus, yerleşme ve göç konuları oluşturmaktadır.

Ders kitaplarında haritaya ilişkin kategoriler belirlenmiş ve sırasıyla 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında İYÇ öğrenme alanında harita ilgili kategoriler tek tek incelenmiş, öğrenme alanında kategorilerin frekansları tespit edilerek tablo haline getirilmiştir. Ders kitabında konu başlıkları, konuya ait metinler, metin içinde yer alan sorular, harita ve görsellere ait yazılar incelemeye dâhil edilmiştir. Kategorilerin taranmasında ünite tanıtım sayfası, ölçme-değerlendirme sayfaları, gazete görsellerindeki metinler hariç tutulmuştur. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki kategorilerin frekansların tespiti için 66-88 arasında yer alan sayfaları, 6. sınıf düzeyinde 106-129 arasındaki sayfaları ve 7. sınıf düzeyinde ise 90-115 arasındaki sayfaları değerlendirilmiştir.

Tablo 4

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanında Harita İle İlgili Kategorilerin Frekansları

Kategoriler	5. Sınıf	6. Sınıf	7. sınıf
Harita	19	19	1
Ölçek	2	2	-
Kesir ölçek	-	-	-
Çizgi ölçek	-	-	-
Harita lejantı (harita işaretleri, harita anahtarı)	5	2	-
Harita Başlığı	-	-	-
Yön oku	-	-	-
Ana ve ara yön isimleri	8	63	6
Coğrafi konum	-	11	2
Matematik konum (mutlak konum)	-	5	-
Özel konum (göreceli konum)	-	2	-
Kutup, kutup noktaları, kuzey kutup noktası, güney kutup noktası	-	9	-
Ekvator	-	11	1
Paralel	-	14	-
Başlangıç meridyeni	-	2	-
Meridyen	-	9	-
Enlem	-	-	-
Boylam	-	-	-
Lokasyon haritası (Yer Bulduru)	-	-	-
Fiziki harita (Türkiye Fiziki haritası)	7	5	-
Siyasi harita (mülki idareler, idari)	-	-	-
Küçültme oranı	1	1	-
Harita renkleri	1	-	-
Harita simge-sembol	2	-	-
Dağ	5	15	-
Ova	5	10	2
Plato	3	5	-
Akarsu (ırmak, nehir...)	13	6	5
Göl	3	6	-
Deniz	8	14	2
Okyanus	-	7	-
Yarımada	-	-	-
Ada	-	-	-
Koy	-	-	-
Körfez	-	-	-
Vadi	3	2	-
Ülke, il, ilçe sınır	-	-	1
Nüfus	16	43	118
Nüfus Yoğunluğu	-	-	15
Nüfus Dağılışı	5	5	3
Bölge	4	23	11
Bölüm	3	3	1
Haritalar (Bitki örtüsü haritası, madenler haritası...)	8	16	3

Yukarıda verilen Tablo 4'e göre en fazla kullanılan kavramlar; nüfus, ana ve ara yön isimleri, harita, harita isimleri, dağ, deniz ve paralel kavramları olmuştur. Bazı kavramlar ise metinler içinde hiç kullanılmamıştır. Kategorilerin frekansları incelendiğinde, ders kitapları metinlerinde kullanılmayan kavramlar şunlardır: Kesir ölçek, çizgi ölçek, harita başlığı, yön oku, enlem, boylam, lokasyon haritası, siyasi harita, yarımada, ada, koy, körfez. Haritanın temel unsurlarından ölçek kavramı 5 ve 6. sınıf düzeylerinde ikişer kez yer almıştır. Buna göre haritanın temel unsurlarına ait temel kavramlar ders kitaplarında tam ve eksiksiz olarak yer almamaktadır. Haritanın sahip olması gereken özellikleri ders kitabı kullanıcılarına tam olarak yansıtamamaktadır.

Tablo 4'deki bilgilere göre kategorilerin sınıf düzeylerine dağılımlarında; dersin kazanımlarına bağlı olarak harita unsurlarının bir bölümü (harita lejantı, fiziki haritanın özellikleri) 5. sınıf düzeyinde; paralel, meridyen gibi konum ve koordinat unsurları 6. sınıf düzeyinde; 7. sınıf düzeyinde nüfus ile ilgili kavramların frekanslarının daha çok olması dikkati çekmektedir. 5. sınıf düzeyinde harita ($f=19$), nüfus ($f=16$) ve akarsu ($f=13$) en yüksek frekansa sahiptir. 6. sınıf düzeyinde ana ve ara yön isimleri ($f=63$), nüfus ($f=43$) ve bölge ($f=23$); 7. sınıf düzeyinde ise nüfus ($f=118$), nüfus yoğunluğu ($f=15$) ve bölge ($f=11$) kategorilerinin en yüksek frekansa sahip olduğu görülmüştür. Üç ders kitabında ortak ve yüksek frekansa sahip kavramı, nüfustur. İki ders kitabında (6 ve 7) ortak olan kavram ise bölge olmuştur.

3.1.1.3.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının İYÇ öğrenme alanının yer aldığı "Yaşadığımız Yer" ünitesi incelendiğinde harita 19, nüfus 16, akarsu 13, ana ve ara yön isimleri 8, fiziki harita 7, harita isimleri 8, harita lejantı 5 kez tekrar edilmiştir. Haritanın temel unsurlarına ait diğer kavramlara (paralel, meridyen, ekvator, başlangıç meridyeni...) yer verilmemiştir.

Ders kitapları hazırlanırken içeriğinin öğretim programına uygun olarak hazırlanması gerekir. İçeriğin oluşturulmasında sınırları ise kazanımlar belirler. Birinci araştırma sorusunun bulgularının tespit edilmesinde öğretim programında İYÇ öğrenme alanı incelenmiş, doğrudan ya da dolaylı olarak harita becerilerinin kullanılmasını gerektiren kazanımlar tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf düzeyinde İYÇ öğrenme alanında yer alan beş kazanımdan dört tanesinin harita becerileri ile ilişkilendirebileceği

tespit edilerek, öğrenme alanındaki tüm kazanımların yer aldığı tüm konu başlıkları harita becerilerine dair içeriği ayrıntılı olarak incelenmiştir.

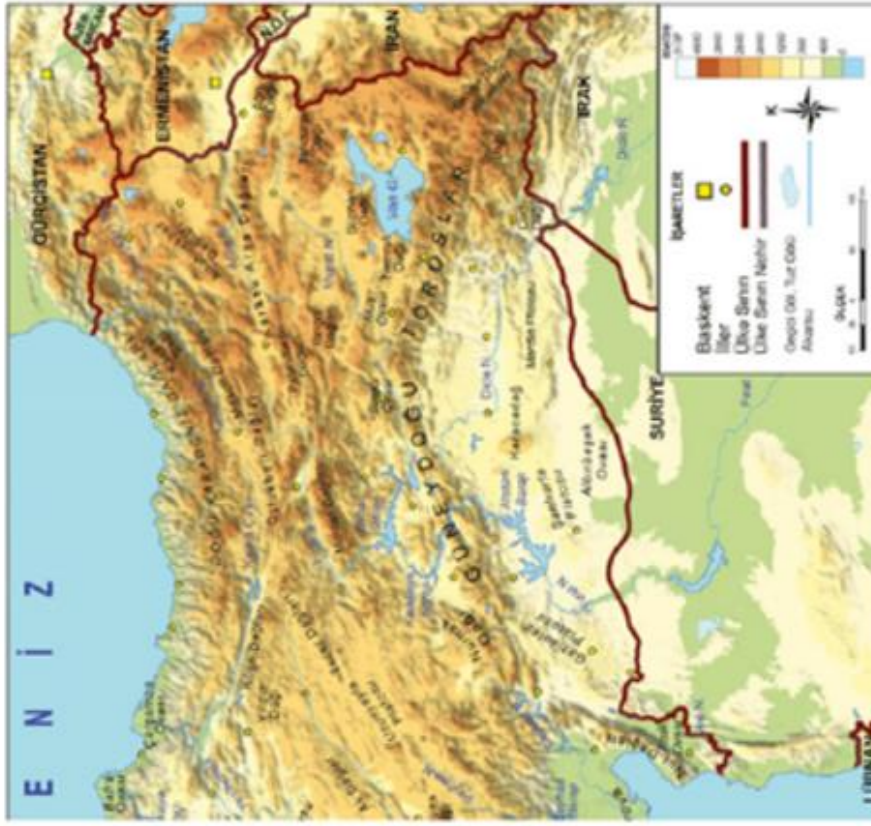
Kazanım 1 çerçevesinde hazırlanmış olan “Haritayı Tanıyorum” konu başlığı doğrudan harita becerileri kazandırmaya yöneliktir. Konuya derse ilgi çekmesi düşünülen bir soru ile başlanmaktadır. Konunun başlangıcında yer alan soruda, incelenmesi istenen harita olarak Avrupa Fiziki Haritası seçilmiştir. Bu seçim, konu düzenlenmesinde yakından uzağa örnekler verilmesi gerekliliğine uygun değildir. Ayrıca haritaya ait unsurların tanıtıldığı bir başlıkta, seçilen haritanın tüm unsurlara sahip, daha kolay anlaşılır bir harita olması harita becerilerinin geliştirilmesine daha çok katkı sağlar. Metinlerin kurgulanmasını basitten zora doğru olacak biçimde düzenlemiştir. Harita işaretleri ile ilgili görsele yer verilmiştir. Metinlerde harita işaretleri bölümü ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ancak kazanım açıklamalarında belirtildiği için ölçek çeşitlerine girilmemiştir. Bu nedenle haritanın tanıtıldığı bir konuda temel harita unsurları (ölçek çeşitleri, harita başlığı, harita çerçevesi, lokasyon haritası, meridyen, paralel, ekvator) eksik olarak konu içeriği oluşturulmuştur. “Bir haritanın lejantını ve ölçeğini kullanamayan biri, gerçekleri mekânsal dağılımlar, alansal farklılaşmalar ve mekânsal etkileşimlerini sınıflandıramaz” (Van Dijk, Van Der Schee, Trimp, & Van Der Zijpp, 1994). Harita okuma ile analizleri dile getirilen, Hollanda’da yapılan çalışmada 12-13 yaşlarındaki öğrencilerin tematik haritaları okumada başarılı olduklarını tespit edilmiştir. Bir diğer çalışmada ABD’de öğrencilerin üçüncü sınıfta ölçek, 4. sınıfta ise koordinat bilgileri ile çalışmaya başladıkları, okullarda öğrendiklerini nasıl analiz edebilecekleri öğretildiği ifade edilmektedir (Haas, 1989). Kazanım doğrultusunda bir fiziki haritada yeryüzü şekillerini açıklamasına yönelik verilen görselde sadece dağ, ova, akarsu, vadi, plato, göl gösterilerek tanımlanmış ancak bir fiziki haritada görebileceğimiz deniz, okyanus, yarımada, ada, koy, körfez gibi yeryüzü şekillerine değinilmemiştir. Görsel 5’de ders kitabında kullanılan Türkiye Fiziki Haritası görülmektedir. Kazanım için kusursuz bir harita kullanılması harita okuma becerileri açısından daha destekleyici olacaktır.

Yukarıdaki Türkiye fiziki haritasını inceleyerek aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

Haritada yükseltisi en fazla ve en az olan yerler hangileridir?

Haritada Çukurova, Konya Ovası ve Yüksekova'yı bularak yükseltilerini karşılaştırınız.

 Sıra Sizde

Yukarıdaki Türkiye fiziki haritasını inceleyiniz. Yaşadığınız yerin yer şekillerini bulunuz. Bu yer şekillerinin adını ve harita anahtarı yardımıyla yükseltilerini bularak defterinize yazınız.

Görsel 5 Türkiye Fiziki Haritası

Kaynak. Evirgen vd., 2020, s. 68-69

Türkiye Fiziki Haritasının bulunduğu sayfalarda haritaya yönelik sorular ve Sıra Sizde etkinlik bölümü yer almıştır. Öğrencilere haritada kullanılan renklerin yorumlanmasına yönelik sorular sorularak konu içinde verilen bilgileri kullanması sağlanmıştır (Görsel 5). İkinci soruda bulunması istenen Çukurova kitabın orta kesimine denk gelmektedir. Bu nedenle Çukurova yazısı tam olarak okunamamaktadır. Sıra Sizde etkinliği ile Türkiye Fiziki Haritasından yaşadığı yere yönelik gerekli bilgiye ulaşması istenmiştir. Ancak harita başkent ve il merkezi işaretleri haritada yer almış ama il isimleri haritada gösterilmemiştir (Görsel 5).

Kazanım 2 “İklim ve Yaşamım” konu başlığı ile yer almıştır. Bu kazanıma göre öğrencilere iklim ve hava durumunu günlük hayatlarından yola çıkarak kavratılması için genel ağ haberi ile konuya başlanmıştır. Hava durumunun günlük hayata etkisine yönelik örnekler verilmiştir. Hava tahmini haritası ile aynı gün içinde Türkiye'nin farklı yerlerinde hangi hava olaylarının görüldüğü açıklanmaya çalışılmıştır. Konu içerisinde iklim ve hava durumu kavramları açıklanarak Sıra Sizde bölümü ile öğrencilerin öğrendiklerini uygulaması istenmiştir. Türkiye İklim Tipleri Haritası kullanılarak öğrencilerin harita okuma ve yorumlama becerisi ile harita sembollerini okuma ve yorumlama becerisine yönelik sorular yöneltilmiştir. Harita çalışmasından sonra çeşitli görsellerle desteklenerek Türkiye’de görülen iklim tipleri ve insan yaşamına etkisine yönelik açıklamalar yer almıştır.

Kazanım 3 “Nerede Yaşanır?” konu başlığı ile konuya iki farklı yerleşim yeri fotoğraflarını kullanarak Türkiye’de nüfusun dağılışına yönelik soruyla başlanmıştır. Konunun kurgulanmasında Türkiye’de farklı yerlerde yaşayan çocukların açıklamalarını ve Türkiye Nüfus Haritasını kullanarak çocukların yaşadığı yerlerin neresi olabileceğini tahmin etmeleri belirtilmiştir. Nüfusun dağılışını belirleyen etkenler ile açıklama metinlerine konu içinde yer verilmemiş, Sıra Sizde etkinliği ile şema halinde yazmaları istenmiştir. Ders kitabı değerlendirilmesi ölçütlerinde yer alan “içerik kazanımları karşılamalıdır.” ölçütünün açıklamasında yer alan “kazanımlar sadece ödev, proje, alıştırma, sıra sizde vb. ile verilmemelidir.” ölçütüne uyulmamıştır. Konuyla ilgili açıklama ve bilgiler yerine etkinliklerle konu düzenlenmiştir. Bu kazanımda harita becerilerinden sembolleri okuma ve haritayı okuma becerileri kullanılmasına yönelik Sıra sizde etkinliği yer almıştır

Kazanım 4 “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığında yer almış, derse hazırlık sorusu olarak yakın çevredeki doğal afetlerin neler olduğu sorularak başlanmış, doğal

afetlerin isimleri belirtildikten sonra haber başlıklarından yola çıkılarak doğal afetlerin neden bu yerlerde olduğu tartışılması istenmiştir. Fotoğraflarla birlikte doğal afetler tanımlanmış ve Türkiye’de nerelerde görüldüğü belirtilmiştir. Bu başlıkta sadece Türkiye Deprem Tehlikesi Haritası kullanılmıştır. Ancak seçilen haritanın yazıları okunamayacak kadar küçüktür. Bu haritanın üzerinde yer alan sorular harita becerilerini kullanmaya yönelik olmuştur. Doğal afetlerin açıklamalarından sonra çevre sorunlarından bazılarına yönelik açıklamalara ve görsellere yer verilmiştir. Doğal afetler ve çevre sorunları ile ilgili Sıra sizde etkinliği ile konu tamamlanmıştır.

Kazanım 5 “Afetlerin İnsan Üzerinde Etkileri” konu başlığı ile yer almıştır. Konuya birden fazla afetin gösterildiği bir görselle birlikte verilen afetlerle karşılaşıldığındaki duygular sorularak başlanmıştır. Gazete haberi örneklerinde, konu metinlerinde yer isimleri ile ana ve ara yön isimleri kullanılmıştır.

3.1.1.3.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının İYÇ öğrenme alanının yer aldığı Yeryüzünde Yaşam ünitesi incelendiğinde ana ve ara yön isimleri 63, nüfus 43, bölge 23, harita 19, dağ 15, deniz 14, paralel 14, Ekvator 11, Coğrafi konum 11, harita isimleri 16 kez tekrar edilmiştir. Yön oku, kesir ölçek, çizgi ölçek, enlem, boylam, lokasyon haritası, harita başlığı gibi kavramlara metinler içinde yer verilmemiştir.

SBDÖP’na göre Sosyal bilgiler 6. sınıf İYÇ öğrenme alanında dört kazanım yer almaktadır. Bu dört kazanım harita becerilerinin kullanılmasını gerektiren kazanımlardır. Üniteye dört konu başlığı yer almaktadır. Her bir kazanım teker teker ele alınarak incelenmiştir.

Kazanım 1 “Dünya’nın Neresindeyiz?” başlığında yer almıştır. Konu başlangıcında gökyüzündeki bir uçak görseli ile birlikte verilen hazırlık sorusu yer almıştır. Hazırlık sorusunda pilot ve gemi kaptanlarının yollarını nasıl buldukları sorulmuştur. Konu kavramları satırında Ekvator, Konum ve Ölçek kelimeleri belirtilmiştir. Konu metninde haritaların kullanım alanlarına örnekler verilmiştir. Harita ve ölçek tanımlarına yer verilmiş, bir çizimin harita olabilmesi için gereken özellikler kısaca belirtilmiştir. Coğrafi konum ile ilgili kavramlar olan paralel, meridyen, Ekvator, Başlangıç Meridyeni, Batı Yarım Küre, Doğu Yarım Küre, Kuzey Yarım Küre, Güney Yarım Küre, Kuzey Kutup Noktası, Güney Kutup Noktası kavramlarına değinilmiş, paralel ile meridyenlerin

özellikleri hem metinlerde hem de küre görselleri ile açıklanmıştır. Konu alt başlığı olan “Türkiye’nin Coğrafi Konumu” başlığında coğrafi konum, mutlak konum ve göreceli konum tanımları ile birlikte Türkiye’nin konum özellikleri açıklanmıştır. Sıra Sizde bölümünde Türkiye’nin mutlak konumuna yönelik etkinlik yer almıştır.

“Kıtalar ve Okyanuslar” alt başlığında kıta ve okyanus tanımları ile birlikte dünya üzerindeki okyanusların isimleri belirtilmiştir. Okyanus isimlerinden Atlas Okyanusu, Büyük Okyanus ve Hint Okyanusu belirtilmiştir. Kara ve deniz dağılımı grafikler ile verilmiştir. “Bunu Duydunuz mu?” bölümü ile kıtalarla ilgili ilginç bilgilere yer verilmiştir. Kıtalar ve Okyanuslar Haritası konu içinde verilen tüm mutlak konum kavramlarını kullanarak konumları belirlemeye uygun değildir. Kıtanın coğrafi konumu Ekvatorun kuzey veya güneyinde olduğu, etrafında hangi okyanusların yer aldığı belirtilerek yapılabilir. Konu, Sıra Sizde etkinliği ile tamamlanmıştır. Etkinlikte kıta isimlerinin harita üzerine yazılması, öğrencilerin kendi hazırladıkları haritaları kullanarak kıtaların buldukları yarım kürelere göre gruplandırılması istenmiştir. Ayrıca başka bir Sıra Sizde etkinliği ile cümleleri mutlak konum ve göreceli konum olarak ayırt etmeleri istenmiştir. Bu etkinliklerle harita becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Kazanım 2 “Ülkemizin Coğrafi Özellikleri” konu başlığı ile ders kitabında yer almıştır. Türkiye’ye ait çeşitli haritalar (Türkiye Fiziki Haritası, Türkiye’nin Ovaları Haritası, Türkiye’nin Platoları Haritası, Türkiye İklim Haritası, Türkiye Bitki Örtüsü Haritası) kullanarak öğrencilerin farklı haritaları tanımaları ve kullanmaları sağlanmıştır. Konuda haritaya ait unsurlardan harita lejantı ve fiziki haritadaki renkler ile ilgili özellikler, fiziki haritaların yükselti basamakları görseli ile birlikte açıklanmıştır. Yükselti basamakları görselinden sonra verilen Türkiye Fiziki Haritasının incelenerek yükseltinin fazla olduğu yerleri bulunması istenmiştir. Ancak öğrencilerin Türkiye fiziki haritasında istenilen yerleri bulması, isimlerini söyleyebilmesi yazı puntosunun çok küçük olması (4 punto) nedeniyle güçlükle yapılabilir.

Konu metinlerinde ova ve plato gibi yeryüzü şekilleri hakkında kısaca bilgi verilmiş ve Türkiye’deki bazı ova ve platoları gösteren haritalar kullanılarak öğrencilerin haritalarla çalışması sağlanmıştır. Ayrıca iklim, Türkiye’deki iklimi etkileyen faktörler belirtilerek Türkiye’de görülen iklim tipleri harita üzerinde gösterilmiştir. Türkiye’nin iklim bilgisi grafiklerle desteklenmiş, metinler içinde iklim özellikleri, bitki örtüsü, ekonomik faaliyetleri açıklanmıştır. İklim tiplerinin görüldüğü yerlere ait görseller kullanılmıştır. Konu Sıra Sizde etkinliği ile tamamlanmıştır. Sıra Sizde etkinliğinde eksik

Kazanım 4 “Farklı İklimler Farklı Yaşamlar” konu başlığı ile ders kitabında yer almıştır. Konuya kutup iklimin görüldüğü Grönland’dan bir yerin görseli verilerek iklimin özellikleri ve yaşam tarzları hususunda düşüncelerini söylemelerini isteyerek başlanmış, ardından iklim ile hava durumu kavramları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu konu başlığında Dünya İklim Haritası kullanılmıştır. Bu başlıkta açıklamalarına yer verilen Akdeniz iklimi, Kutup iklimi, Muson İklimi ve Ekvatorial iklim tiplerinin görüldüğü alanlar haritada renklendirilerek gösterilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında kazanımlar doğrultusunda konu içerikleri oluşturulmuştur. Harita becerilerinin kullanımını gerektiren sorulara ve harita bilgisine yönelik açıklamalara konu içinde yer verilmiştir. Ünite her konu başlığında çeşitli haritalar kullanılmıştır.

3.1.1.3.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında İYÇ öğrenme alanı “Nüfus ve Yerleşme” ünitesi olarak yer almaktadır. Ünite kavramlar incelendiğinde nüfus 118, nüfus yoğunluğu 15, bölge 11, ana ve ara yön isimleri 6, akarsu 5, nüfus dağılışı 3 kez kullanılmıştır. Harita unsurları ile ilgili kavramlara yer verilmemiştir. SBDÖP’nda 7. sınıf İYÇ öğrenme alanında dört kazanım vardır ve bu kazanımlar beş konu başlığında yer almıştır. Kazanım açıklamalarında doğrudan harita becerilerine yönelik bir bilgi yoktur. Ancak öğrenme alanı açıklamaları doğrultusunda harita becerileri ile bağlantı kurulması gerekliliğini vurguladığı için ünitedeki tüm kazanım ve konu başlıkları harita becerilerine yönelik incelenmiştir.

Kazanım 1 “Geçmişten Günümüze İnsan Yerleşimi” konu başlığı ile ders kitabında yer almıştır. Geçmişte yerleşim yeri seçiminde etkili olan faktörler belirtilirken ilk önce Türkiye’den örnekler, daha sonra ise Sümer Uygarlığı dönemi örneği verilmiştir. Sümer uygarlığı haritası verilerek metinler içinde yer ve ırmak isimleri belirtilmiştir. İlk Çağ dönemine ait şehirler, Sümer mimarisindeki Ziggurat sembol olarak kullanılarak gösterilmiştir. Akarsu taşkın yataklarının yerleşim yeri seçiminde tercih edilmesinin nedeni metin içinde harita eşliğinde açıklanmıştır.

Kazanım 1 ile ilgili olarak yerleşim yeri olarak dünya üzerinde tercih edilen ve edilmeyen yerleri tarif ederken haritalarda kullanılan ekvator, kutup bölgeleri kavramları kullanarak ifade edilmiştir. Buzul ve çöl görseli verilmiştir. Ancak konu paragrafında verilen bilgilerin gösterildiği bir harita kullanılmamıştır.

Kazanım 2 “Türkiye Nüfusunun Özellikleri” konu başlığında, tablo ve grafikleri, yerleşim yeri görselleri, haritalar kullanarak oluşturulmuştur. Konu içeriğinde nüfus, nüfus sayımı, nüfus artış hızı, nüfus yoğunluğu, nüfus piramidi, nüfusun cinsiyet yapısı, nüfusun eğitim durumu, kırsal nüfus, kent nüfusu, nüfusun sektörlere dağılımı ele alınmıştır. Bu temel kavram ve özellikler tablo ve grafiklerle desteklenmektedir. Ayrıca nüfus dağılımını etkileyen doğal ve beşeri faktörleri açıklayabilmek için Türkiye fiziki haritası ve ekonomik faaliyet haritalarının kullanılması konunun görselleştirilmesini ve etkili bir biçimde tartışılmasını sağlamaktadır.

Nüfus yoğunluğu kavramının açıklanmasına yönelik kavramın tanımına, seçilen iki yerleşim yeri ile ilgili özelliklere ve nüfus yoğunluklarının birbirlerinden farklı olmasının gerekçelerine yer verilmiştir. Metindeki açıklamalar, bu iki yerleşim yerine ait harita ve Türkiye İstatistik Kurumu’ndan alınan bilgilerle desteklenmiştir. Ayrıca nüfus yoğunluğu kavramının kavratılmasında Türkiye Nüfus Yoğunluğu Haritası da kullanılarak Türkiye’nin iç ve kıyı kesimlerindeki nüfus yoğunluğundaki farklılıkların nedenlerini sorgulamaları istenmiştir.

Kazanım 3 “Neden Göç Ediyoruz?” ve “Türkiye’de Göçün Sonuçları” olmak üzere iki ayrı konu başlığında ele alınmıştır. Göç çeşitleri, göçlerin nedenleri ve göçlerin sonuçları bu iki konunun temel içeriğini oluşturmaktadır. Her iki konu başlığının içeriğinde harita kullanılmamıştır. Ancak metin içinde ismi geçen yerlerin haritada bulunması konunun kavratılmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca konu metninde harita ile ilgili bazı kavramlar (ana yön isimleri, coğrafi konum) kullanılmıştır.

Kazanım 4 “Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğümü Kullanıyorum.” başlığında yer almaktadır. Bu kazanım öğrencilere temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün ulusal ve uluslararası belgelerde yer aldığı maddeleri verilerek, bu maddelerin değerlendirilmesini, bu özgürlüklerin kısıtlandığı yer ve örnek durumların verilmesine yöneliktir. Öğrencilerin harita kullanmalarını gerektirecek bilgi, metinler içinde yoktur. Görseller arasında sadece “Kuş Cenneti Milli Parkı, Balıkesir” görseli verilmiştir. Bu mekânın konumunun harita üzerinde gösterilmesi sağlanabilir.

Bu ünite sosyal bilgiler 7.sınıf ders kazanımları doğrultusunda tablo ve grafiklerin daha çok kullanıldığı bir ünite olmuştur. Ancak coğrafya disiplininin dağılım ilkesi doğrultusunda daha fazla harita kullanılması harita becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Gelişimsel özelliklerine göre, öğrencilerin yapabilecekleri harita becerileri vardır. Harita sembollerini okuma, haritayı okuma, yön bulma, konum ve koordinat bulma,

haritalar yapma becerileri ders kitaplarında yer alan beceriler olmuştur. Ders kitaplarındaki metinlerin incelenmesi neticesinde harita becerilerinden ölçek kullanma, profil çıkarma ve harita üzerinde uzaklık, alan ve eğim ölçümleri becerilerine yönelik bilgi ile etkinliklerin yer almadığı görülmüştür.

3.1.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgu ve Yorumlar

“Ders kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki haritaların nitelikleri harita becerisi kazandırmak için yeterli midir?” şeklinde ifade edilen araştırma sorusuna yönelik sosyal bilgiler ders kitaplarının İYÇ öğrenme alanında yer alan toplam 28 harita “Harita İnceleme Formu”na göre incelenmiştir.

3.1.2.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının tüm ünitelerinde yer alan haritalar, Tablo 9’da görülmektedir. Ders kitabının tamamında sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunması zorunlu olan iki harita (Türkiye Haritası ve Türk Dünyası Haritası) ile birlikte toplam 9 harita vardır. Araştırma içerisinde yer alan harita sayısı 6 haritadır. Üniteler içindeki haritaların oransal dağılımına göre, incelenen haritaların oranı %86’dır.

Tablo 5

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Haritalar ve Harita Kodlamaları

Haritanın Başlığı	Harita kodlamaları	Ünite	Sayfa
Anadolu ve Mezopotamya’da Kurulan İlk Çağ Medeniyetleri		2	36
Avrupa Fiziki Haritası	5.1	3	66
Türkiye Fiziki Haritası	5.2	3	68-69
Hava Tahmin Haritası	5.3	3	71
Türkiye’nin İklim Tipleri Haritası	5.4	3	71
Türkiye Nüfus Haritası	5.5	3	79
Türkiye Deprem Tehlike Haritası	5.6	3	83

3.1.2.1.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Unsurları Yönünden İncelenmesine İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki haritalar Harita İnceleme Formunda yer alan dört temel ölçüt yönünden incelenmesi yapılmıştır. Bu başlıkta harita başlığı ve çerçevesi, harita işaretleri, ölçek, yön işareti, coğrafi koordinat bilgileri, lokasyon haritası, harita renklendirmesi yönünden yapılan değerlendirmeler yer almaktadır.

Haritanın başlığı ve Çerçevesi yönünden sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının İYÇ öğrenme alanındaki haritalar incelendiğinde Tablo 6'daki bulgulara ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının İYÇ öğrenme alanındaki altı haritanın harita başlığı olduğu görülmüştür. Ancak haritanın başlıkları genellikle haritanın altında, sol veya sağ kısmında resim yazısı gibi gösterilmiştir. Öğrencinin dikkatini çekmesinin sağlanması ve daha kolayca haritanın ismini görebilmesi için haritanın üst ve orta kısmına yazılması, haritaya ait temel özelliklerin öğrenildiği 5. sınıf öğrenim programının hedeflerine ulaşmasına katkısı olacaktır. Harita hakkında ilk bilgiyi haritanın başlığı verir. Bu nedenle harita başlığının yazım şekli, kullanılan punto ve başlığın gösterildiği yere dikkat edilmesi gerekmektedir.

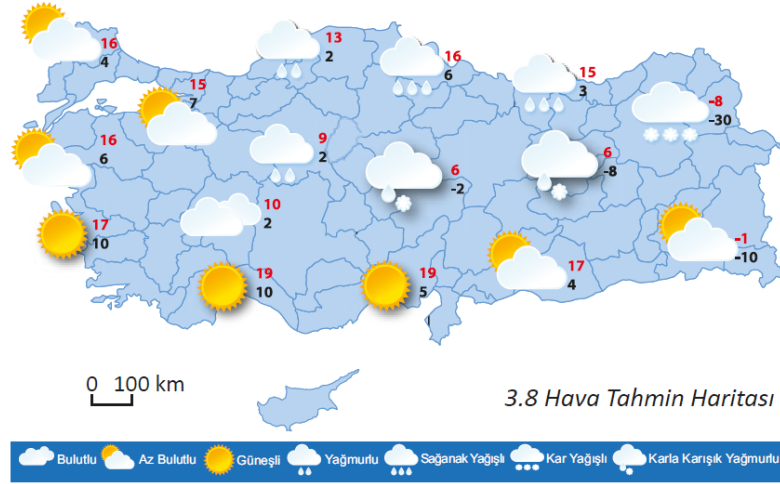
Tablo 6

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine İlişkin Bulguları

Haritanın Başlığı ve Çerçevesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?	6	100				
Haritanın çerçevesi var mı?	5	83			1	17
Haritanın başlığı harita için uygun mu?	4	67	2	33		

“Haritanın çerçevesi var mı?” sorusunun yanıtının sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan haritaların %83 (f=5) bir çerçevesi olduğu görülmüştür. Görsel 7’de görüldüğü üzere Hava Tahmin Haritası bir çerçeveye sahip değildir. “Haritanın başlığı harita için uygun mu?” ölçütün değerlendirilmesine göre %67 (f=4) uygun bir başlığa sahiptir. Ancak %33 (f=2) oranında harita başlığının kısmen uygun olduğu görülmüştür. Harita başlığında haritanın ait olduğu yer belirtilerek, Türkiye Hava Tahmin Haritası biçiminde gösterilmesi, harita başlığının belirtilmesi ile ilgili kurallara daha uygun olur.

Başlık ile ilgili kurallara tam olarak uymayan ikinci harita “AFAD, 2018 Türkiye Deprem Tehlike Haritası”dır. Harita başlığında kısaltma şeklinde haritayı hazırlayan kurumu belirtmek yerine, haritanın uygun bir yerinde verilmelidir.

Görsel 7. Harita Çerçevesi Olmayan Harita Örneği

Kaynak. Evirgen vd., 2020, s. 71

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki haritaların işaretler bölümüne yönelik durumu incelendiğinde Tablo 7’deki bulgulara ulaşılmıştır. “Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?” ölçütüne göre ders kitabının İYÇ öğrenme alanındaki altı haritanın % 100 oranında işaretler bölümü vardır. Haritalardan beş haritanın alt kısmında, bir haritada ise sol üst köşede işaretler bölümü oluşturulmuştur.

Tablo 7’de verilen bulgulardan “İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?” ölçütü incelendiğinde %67 ($f=4$) oranında haritadaki verilere uygun olduğu, %33 ($f=2$) oranında kısmen sonucuna ulaşılmıştır. Kısmen sonucu gösteren haritalar 5.1 ve 5.2 kodlu haritalardır. 5.1 kodlu Avrupa Fiziki Haritasının, harita bölümünde gösterilen bataklıklar, hava limanı sembolü, kırmızı ve sarı çizgiler harita işaretleri bölümünde gösterilmemiştir. 5.2 kodlu haritada kullanılan kısaltmaların açıklamaları işaretler bölümünde gösterilmemiştir.

Tablo 7’de verilen bulgulardan “Harita işaretleri açıkça görünüyor mu?” ölçütü ile %83 ($f=5$) oranına evet sonucuna, %17 ($f=1$) oranında kısmen sonucuna ulaşılmıştır. Harita işaretleri haritanın anahtarı olduğu için kolayca görülmeli ve yazılarla semboller okunaklı olmalı. 5.1 kodlu harita kısmen olduğu görülmüştür.

Tablo 7’de verilen “Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?” ölçütü ile ilgili bulgulara göre harita işaretleri bölümünde karşılaşılan sorun; işaretler bölümünde kullanılan sembollerin anlaşılır ve okunaklı olmasına yönelik niteliğinin yeterince iyi olmamasıdır. Haritaların %50 ($f=3$) oranında okunabilir işaretler bölümüne sahiptir. Ancak geri kalan haritalar yeterince okunaklı ve anlaşılır değildir. Semboller çok küçük olduğundan 5.1, 5.3 ve 5.6 kodlu haritalar tam olarak anlaşıl-mamaktadır. Harita becerilerini kullanabilmek için harita, temel unsurları yönünden noksansız olmalıdır.

Tablo 7

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita İşaretlerine İlişkin Bulguları

Harita İşaretleri (Lejant)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?	6	100				
İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?	4	67	2	33		
Harita işaretleri bölümü açıkça görünüyor mu?	5	83	1	17		
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?	3	50	2	33	1	17
İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?	5	83	1	17		
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?	5	83	1	17		
Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?	4	67	2	33		

Tablo 7’de verilen bulgulardan “İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?” ölçütüne yönelik haritalar incelendiğinde %83 ($f=5$) oranında haritanın işaretler bölümünde kullanılan her bir işaret harita alanında kullanılmıştır. 5.1 kodlu harita ise kısmen niteliği taşımaktadır. İşaretler bölümündeki ülke sınırları, ülke sınırının nehir üzerinde olduğu işaretlemeler harita üzerinde kullanılmamıştır.

Tablo 7’de verilen “Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?” ölçütünün 5.6 kodlu haritada kısmen olduğu görülmüştür. Haritanın yorumlanabilmesi için işaretler bölümündeki renkler anlaşılır olmalıdır. Ancak bu haritada renk geçişleri yeterince anlaşılır değildir. Bu durumda harita okuma ve yorumlama becerisini kullanmak zor olacaktır.

Tablo 7’de verilen “Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?” ölçütü 5.1 ve 5.2 kodlu haritaların kısmen, diğer dört haritanın (5.3, 5.4, 5.5, 5.6) ise evet seviyesinde olduğu görülmüştür. Fiziki haritalarda işaretler bölümünde kullanılan derinlik-yükseklik basamaklarının daha az sayıda olması öğrenciler için işaretler bölümü anlaşılır olacaktır. Böylece haritayı daha kolay yorumlamalarına olanak sağlayacaktır.

Tablo 8’de harita ölçeğine ilişkin bulgular verilmiştir. Bu bölümde “Haritada ölçek belirtilmiş mi?” ve “Haritada çizgi ölçek var mı?” ölçütlerinin evet olduğu görülmüştür. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki altı haritanın ölçeği, özellikle çizgi ölçeği vardır. “Haritada kesir ölçek var mı?” ölçütünün tüm haritalar (5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6) için hayır olduğu görülmüştür. Bu haritaların hiç birinde kesir ölçek kullanılmamıştır. Haritanın ölçeği haritanın temel unsurlarından olduğu için ölçeğin olması ve anlaşılır bir şekilde verilmesi gerekir. Kitapların basımı esnasında haritanın küçültülmesinden ölçek farklılaştığı için genellikle çizgi ölçek tercih edilmektedir.

Tablo 8

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Ölçeğine İlişkin Bulguları

Ölçek	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada ölçek belirtilmiş mi?	6	100				
Haritada kesir ölçek var mı?					6	100
Haritada çizgi ölçek var mı?	6	100				
Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?	5	83	1	17		
Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?	5	83			1	17

“Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?” ölçütü ($f=5$) (5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6) için %83 oranında evet, ($f=1$) (5.1) için %17 kısmen olarak gerçekleşmiştir. Çizgi ölçek tam olarak anlaşılabilir değildir. Kazanımlar içinde ölçek hesaplamaları yer almamakla birlikte haritanın en önemli unsurunun doğru biçimde harita üzerinde yer alması önem arz etmektedir.

Tablo 9

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Yön İşaretine İlişkin Bulguları

Yön işareti (Yön oku)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada yön işareti var mı?	5	83			1	17
Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?	5	83			1	17

“Haritada yön işareti var mı?” ölçütünün yanıtı olarak Tablo 9’da görüldüğü üzere altı haritadan beşinde bir yön işareti bulunduğu (%83), bir haritada (5.3) yön işareti kullanılmadığı görülmüştür. “Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?” ölçütüne göre incelendiğinde; genellikle anlaşılır ve görünür bir biçimde yön oku haritalarda kullanılmıştır. Yön bulma becerisini kullanabilmek için haritada yön okunun yer alması önem arz etmektedir. Haritalarda kullanılan yön okları öğrencilerin ayırt edebileceği ve haritada görebilecekleri bir biçimde yer almalıdır.

Tablo 10

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Coğrafi Koordinat Bilgilerine İlişkin Bulguları

Coğrafi Koordinat Bilgileri	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?			1	17	5	83
Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?					6	100

“Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?” ölçütünün incelenmesi neticesinde Tablo 10’da görüldüğü üzere 5. sınıf ders kitabında yer alan haritaların %83’ünde koordinat bilgileri kullanılmadığı görülmüştür. Ancak sosyal bilgiler dersi kazanımlarında coğrafi konuma yönelik kavramlara beşinci sınıfta yer verilmemektedir. Coğrafi konum belirlemede kullanılan kavramların 6. sınıf seviyesinde öğrencilere kavratılması hedeflenmektedir. Buna rağmen haritaya ait temel unsurların doğru bir şekilde verilmesi, bilginin doğru yansıtılması bilimsel yaklaşıma daha uygun olacaktır. Çünkü 5.1 kodlu haritada paralel ve meridyen çizgileri çizilmiş ama dereceleri yazılmamıştır. “Haritadaki koordinat bilgileri amaca

uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?” ölçütünün oranı %100 hayır olarak görülmektedir. Hem haritalarda coğrafi koordinata yönelik herhangi bir gösterim yok, hem de sınıf kazanımlarında koordinat bilgilerine edinilmesine yönelik bir kazanım yer almamaktadır.

Tablo 11

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Lokasyon Haritası Bilgilerine İlişkin Bulguları

Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?					6	100
Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?					6	100
Lokasyon haritasının konumu doğru mu?					6	100

“Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?” ölçütünün değerlendirilen haritalara göre durumun, Tablo 11 incelendiğinde, görüldüğü üzere sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitaplarında lokasyon haritası hiç kullanılmamıştır. Lokasyon haritalarının her zaman kullanılması zorunlu olamamakla birlikte haritaları tanıtırken bu tür haritaların kullanılması harita becerilerine yönelik katkı sağlayacaktır. “Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?” ve “Lokasyon haritasının konumu doğru mu?” ölçütleri lokasyon haritası olmadığı için %100 hayır olarak çıkmıştır.

Tablo 12

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Renklendirilmesine İlişkin Bulguları

Harita renklendirilmesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?	4	67			2	33
Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?	4	67			2	33

Tablo 12’de “Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?” ve “Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?” ölçütlerinin %67 evet olduğu görülmüştür. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki İYÇ öğrenme alanındaki haritalarda kitap baskı kalitesi nedeniyle harita renkleri birbirinden ayırt edilememektedir. Bu olumsuzluk harita üzerindeki

yazıların da okunurluğunu etkilemektedir. Genellikle canlı renk tonları ile birlikte koyu tonlamalı renkler tercih edilmiştir. Silik görünen bir harita kullanılmamıştır. Hava tahmin haritasının zemin rengi olarak mavi kullanılmıştır. Haritanın zemin renginin mavi olması, haritalarda genellikle mavi rengin deniz, göl gibi sularla ilgili alanları gösterdiği için kafa karışıklığına yol açabilmektedir.

Harita unsurları yönünden değerlendirilen sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki haritalardaki eksikliklerin en fazla harita işaretleri bölümünde olduğu görülmüştür. Haritanın anahtarı olarak da adlandırılan işaretler bölümünün daha özenli ve düzgün hazırlanmış olmalıdır. Böylelikle haritalar kullanılarak yapılan etkinlik ve çalışmaların geçerli, güvenilir, daha kolay ve öğretici olmasına katkı sağlayacaktır.

3.1.2.1.2. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmasına İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Haritanın sayfada yerleştirilmesine yönelik “Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?” ölçütünün Tablo 13’de verilen bulgulara göre %67 evet (5.1, 5.4, 5.5, 5.6) ($f=5$), %17 kısmen ($f=1$) ve %17 kısmen ($f=1$) hayır olduğu tespit edilmiştir. Haritanın sayfada konumlandırıldığı yer hem haritanın tüm unsurları ile görülmesine hem de sayfanın estetik bir görünüme sahip olmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca haritaların sayfa içinde metin içine sıkıştırılmadan sunulması öğrencinin haritayı daha açık bir şekilde görmesini ve algılamasına katkı sağlayacaktır. “Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?” ölçütü ile bulgu olarak Tablo 17 incelendiğinde, sadece bir haritanın konumlandırılmasında hata olduğu görülmektedir. İki sayfayı kaplayan Türkiye Fiziki Haritasının (5.2) orta kısmı tam olarak görülüp anlaşılammaktadır. Bu durumda cilt arasında kalan yerler ile ilgili sorulan soruların yanıtlanmasında güçlük yaşanacaktır.

Tablo 13

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmalarına İlişkin Bulguları

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?	4	67	1	17	1	17
Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?	5	83			1	17

3.1.2.1.3. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Haritalar üzerinde gösterilen bilgilerin doğru olması haritanın güvenilirliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle haritaya işaretlenen yerlerin ve bu yerlerin isimlerinin doğru bir biçimde yazılması haritanın kullanıcılarına bilginin doğru ve düzgün aktarılması açısından öneme sahiptir. Tablo 14’de görüldüğü üzere haritada yer alan bilgilere yönelik frekans ve yüzdeler oranları verilmiştir. “Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?” ölçütüne göre haritalar incelendiğinde; %83 evet, %17 kısmen bulgusuna ulaşılmış, ünite içinde kullanılan Türkiye Fiziki Haritasında (5.2) dağ, ova, plato gibi yerler harita üzerine doğru işaretlenmiş ama işaretlenen şehirlerin isimleri yazılmadığı görülmüştür. “Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?” ölçütünün ise %83 evet, %17 hayır olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Harita tamamlanmadan eksik bırakılmıştır. Metin içinde sorulan soruları yanıtlayabilmek için il isimlerinin harita üzerinde olması gerekmektedir. İl merkezi işaretlemeleri yer isimleri de belirtilmeden yapılmış, sadece Hakkâri il merkezi ve ismi işaretlenmemiştir. “Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?” sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında harita üzerindeki yazı ve işaretlerin %67 (f=4) oranında okunaklı olduğu, %33 (f=2) yazı ve işaretlemelerin okunamadığı görülmüştür. Harita üzerindeki yazıların puntoları çok küçük olan haritalar 5.1 ve 5.6. kodlu haritalardır.

Tablo 14

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilere İlişkin Bulguları

	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?	5	83	1	17		
Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?	5	83			1	17
Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?	4	67			2	33
Haritada verilen bilgiler güncel mi?	6	100				
Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?	2	33			4	67
Haritanın tarihi belirtilmiş mi?	2	33			4	67
Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?	1	17			5	83
Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?	1	17			5	83

“Haritada verilen bilgiler güncel mi?” ölçütü Tablo 14 incelendiğinde, ünite içinde iki haritanın (Türkiye Nüfus Haritası ve Türkiye Deprem Tehlike Haritası) 2018 yılına ait verilere göre hazırlandığı belirtilmiştir. İncelenen ders kitapları 2020-2021 eğitim ve öğretim yılında okullarda kullanılan ders kitaplarıdır. Bu bakımdan verilerin güncel olduğu belirtilebilir. Hava Tahmin Haritası üzerinde tarih verilmemiştir. Ancak metin içerisinde haritadaki verinin 21 Şubat 2018’e ait olduğu belirtilmiştir. Bu bakımdan haritanın güncel olduğu ifade edilebilir. Diğer üç harita ise fiziki harita ve iklim tipleri haritasıdır. Haritaların içerdiği bilgiler incelendiğinde güncel bilgilerle uyumlu olduğu görülmüştür.

Haritaların güvenilirliğini gösteren özelliklerinden biri de haritanın kim tarafından veya hangi kurum tarafından hazırlandığının belirtilmesidir. Bu bağlamda “Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?” ölçütü incelenmiş ve Tablo 14’de görüldüğü üzere %33 oranında evet ($f=2$; 5.5 ve 5.6) sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında araştırma konusunu teşkil eden İYÇ öğrenme alanındaki haritaların %67 oranındaki haritanın kaynağını göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Haritaların kaynağının kaynakça bölümünde gösterilip gösterilmediğine bakılarak şu sonuca ulaşılmıştır: Öğrenme alanındaki altı haritadan beş tanesinin kaynağı kaynakçada belirtilmiş olup bir haritanın (5.4) ne harita üzerinde ne de kaynakçada kaynağı belirtilmiştir.

Tablo 14’de görülen “Haritanın tarihi belirtilmiş mi?” ölçütü ile ilgili ulaşılan bulgulara göre; %33 oranında evet ($f=2$), %67 oranında hayır ($f=4$) olduğu görülmüştür. Harita üzerinde yıl belirtilen iki harita; Türkiye Nüfus Haritası ve Türkiye Deprem Tehlike Haritasıdır. Diğer dört haritadan üçünde tarih hiç belirtilmemiştir. Bir haritada (Hava Tahmin Haritası) metin içinde tarih yer almıştır. Ancak harita üzerinde belirtilmediği için hayır olarak değerlendirilmiştir.

“Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?” ölçütüne yönelik Tablo 14’deki bulgular incelendiğinde sadece bir haritanın (%17; $f=1$) ilgi çekici resim içerdiği görülmüştür. Hava Tahmin Haritasında kullanılan hava olaylarını gösteren şekiller görselliği, renk ve biçim olarak ilgi çekicidir. Her asıl harita alanında resim, şekil kullanılmaz. Ancak resim, şekil kullanılması gerektiği durumlarda sade, anlaşılır olması haritanın etkisinin olumlu olmasını sağlamaktadır.

“Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?” ölçütüne uymayan Tablo 14’deki verilere göre bir harita olduğu görülmüştür. Ünitinin ilk konu ve ilk haritasında, harita özelliklerinin tanıtıldığı, fiziki haritaların özelliklerinin incelendiği bir

konu için Avrupa Fiziki Haritasının kullanılması öğretim ilkelerine uymadığı gibi haritanın ölçeği, içerdiği birçok yer ismi haritanın çok karışık görünmesine yol açmaktadır. Bu harita yerine daha büyük ölçekli, harita işaretleri bölümünün daha kolay incelenebildiği, haritadaki renklerin rahatlıkla ayırt edilebildiği, Türkiye'deki yeryüzü şekillerinin gösterildiği bir harita seçimi hem kazanıma hem öğretim ilkelerine göre daha uygun olacaktır.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki haritaların sahip oldukları bilgiler incelenmiş ve haritaların sahip oldukları eksiklikler içinde yüksek orana sahip olan harita üzerinde haritanın kaynağının ve üretim tarihinin belirtilmemesi olmuştur. Haritanın kusursuz olmasını sağlamak için diğer özelliklerin de eksiksiz olması gerekmektedir.

3.1.2.1.4. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının üçüncü ünitesindeki haritalar öğretim programına ve kazanıma uygunluk yönünden değerlendirilmiş ve elde edilen verilerle Tablo 15 hazırlanmıştır. “Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?” ölçütü ile ilgili olarak %83 oranında ($f=5$) evet, %17 oranında ($f=1$) hayır bulgularına ulaşılmıştır. Kazanıma uygun olmadığı tespit edilen harita 5.1. kodlu haritadır. “Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.” kazanımına yönelik olan konuda Avrupa Fiziki Haritası kullanılmıştır. Kazanıma uygun olmama gerekçeleri şunlardır: Harita kavramı tanımlandıktan sonra fiziki haritanın özellikleri verilmiştir. Bu konu için harita seçimi doğru yapılmamıştır. Harita düzgün bir biçimde incelenememektedir Ayrıca harita yeterince anlaşılır da değildir. Öncelikle yakın çevre ile ilgili olan bir haritanın tercih edilmemiş olması, haritada gereksiz bilginin olması, ölçeğinin küçük olması nedeniyle haritadaki ayrıntıların anlaşılabilmesi kazanıma uygun olmama sebepleridir.

Tablo 15

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulguları

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?	5	83			1	17
Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?	4	67	1	17	1	17

Tablo 15 incelendiğinde, “Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?” ölçütü ile ilgili olarak %67 oranında (f=4) evet (5.3, 5.4, 5.5, 5.6), %17 oranında (f=1) kısmen (5.2) ve %17 oranında (f=1) hayır (5.1) bulgusuna ulaşıldığı görülmektedir. Hayır, bulgusunun ait olduğu harita birçok yönüyle olumsuz özelliklere sahiptir. Ayrıca harita işaretleri bölümündeki derinlik ve yükselti basamaklarının sayısının çok olması yaş grubuna uygun olmamasına neden olmaktadır. Yaş grubuna göre 5-6 basamaktan fazla olmamalıdır. Kısmen, bulgusuna sahip haritanın hem olumlu hem olumsuz niteliklere sahip olmasının yanı sıra derinlik ve yükselti basamaklarının sayısının fazla olması özelliğine sahiptir.

3.1.2.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının tüm ünitelerinde yer alan haritalar, Tablo 16’da görülmektedir. Ders kitabının tamamında sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunması zorunlu olan iki harita (Türkiye Haritası ve Türk Dünyası Haritası) ile birlikte 40 harita vardır. Araştırma içerisinde yer alan harita sayısı 19 haritadır. Üniteler içindeki haritaların oransal dağılımına göre, incelenen haritaların oranı %50’dir.

Tablo 16

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Haritalar ve Harita Kodlamaları

Haritanın Başlığı	Haritaların kodlamaları	Ünite No	Sayfa No
Orta Asya Haritası		2	48
Asya Hun Devleti		2	50
Türklerin Orta Asya’dan Göç Yolları		2	52
Kök Türk Devleti		2	55
Kutluk Devleti		2	56
Uygur Devleti		2	61
İslamiyet’in Yayılışı		2	71
Abbasi Devleti		2	72
Karahanlılar		2	73
Gazneliler		2	74
Büyük Selçuklu Devleti		2	80
Anadolu’da Kurulan İlk Türk Beylikleri Haritası		2	84
Türkiye Selçuklu Devleti Haritası		2	87
İpek Yolu Güzergâhı		2	96
Asya Haritası		2	96
Baharat Yolu Güzergâhı		2	97

(Devam ediyor)

Tablo 16 (Devam)

Haritanın Başlığı	Haritaların kodlamaları	Ünite No	Sayfa No
Türkiye Haritası	6.1	3	108
Kıtalar ve Okyanuslar Haritası	6.2	3	109
Dilsiz Kıtalar ve Okyanuslar Haritası	6.3	3	110
Türkiye'nin Dağları Haritası	6.4	3	111
Türkiye Fiziki Haritası	6.5	3	112
Türkiye Fiziki Haritası	6.6	3	113
Türkiye'nin Ovaları Haritası	6.7	3	113
Türkiye'nin Platoları Haritası	6.8	3	114
Türkiye İklim Haritası	6.9	3	114
Türkiye'nin Bitki Örtüsü Haritası	6.10	3	116
Türkiye Nüfus Haritası	6.11	3	118
Türkiye Haritası	6.12	3	119
Türkiye Tarım Ürünleri Haritası	6.13	3	121
Türkiye Hayvancılık Haritası	6.14	3	121
Türkiye Maden ve Enerji Kaynakları Haritası	6.15	3	122
Türkiye Sanayi Haritası	6.16	3	123
Türkiye Orman Dağılım Haritası	6.17	3	123
Türkiye Haritası	6.18	3	124
Dünya İklim Haritası	6.19	3	126
Türkiye Orman Dağılım Haritası		5	166
Türk Dünyası Haritası		7	230
Türkiye Doğal Gaz Boru Hatları Haritası		7	245

Kaynak. (Yıldırım vd., 2020)

3.1.2.2.1. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Unsurları Yönünden İncelenmesine İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabındaki İYÇ öğrenme alanına ait 19 harita, Harita İnceleme Formunda yer alan dört temel ölçüt yönünden incelemesi yapılmıştır. Bu başlıkta harita başlığı ve çerçevesi, harita işaretleri, ölçek, yön işareti, coğrafi koordinat bilgileri, yer bulduru haritası, harita renklendirmesi yönünden yapılan değerlendirmeler yer almaktadır.

Tablo 17

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine İlişkin Bulguları

Haritanın Başlığı ve Çerçevesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?	19	100				
Haritanın çerçevesi var mı?	16	84			3	13
Haritanın başlığı harita için uygun mu?	19	100				

Haritanın başlığı ve Çerçevesi yönünden sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabındaki 19 harita incelendiğinde Tablo 17’deki bulgulara ulaşılmıştır. “Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?” sorusunun yanıtının sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabındaki 19 haritada bir harita başlığı olduğu görülmüştür. Harita başlığı kimi haritalarda resim yazısı gibi kimi haritalarda ise harita işaretleri bölümünde belirtilmiştir.

“Haritanın çerçevesi var mı?” sorusunun yanıtının sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan haritaların %84 ($f=16$) bir çerçevesi olduğu görülmüştür. Çerçevesi olmayan haritalar %13 ($f=3$) oranında olduğu görülmüştür. Çerçevesi olmayan haritalar; 6.1, 6.7 ve 6.19 numaraları ile kodlanan haritalardır. Harita çerçevesi, haritaya ait tüm unsurları bir bütün içinde gösterilmesini sağladığı için ders kitaplarında kullanılan haritalar, ince bir çizgi ile diğer unsurlarından daha fazla belirgin olmayacak biçimde çerçevesizdir.

“Haritanın başlığı harita için uygun mu?” ölçütün değerlendirilmesine göre %100 ($f=19$) oranında uygun bir başlığa sahiptir. Harita başlığı genellikle ilk bakılan yer olduğu için kısa, öz bir biçimde haritanın amacına uygun bir başlık seçilmelidir. Ders kitabında haritanın amacına uygun başlık seçimi yapılmıştır.

Tablo 18

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita İşaretlerine İlişkin Bulguları

Harita İşaretleri (Lejant)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?	14	74			5	26
İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?	2	17	9	48	8	35
Harita işaretleri açıkça görünüyor mu?	12	63	2	11	5	26
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?	9	47	4	21	6	32
İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?	11	58	3	16	5	26
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?	11	58	3	16	5	26
Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?	10	53	4	21	5	26

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabındaki haritaların işaretler bölümüne yönelik durumu incelendiğinde Tablo 22’deki bulgulara ulaşılmıştır. “Haritanın işaretler bölümü

Sosyal bilgiler dersinde harita becerilerinden en çok kullanılan harita sembolleri okuma ve yorumlama becerisi ile harita okuma ve yorumlama becerisidir. Harita işaretlerinin açıkça görünmemesi bu becerilerin kullanılmasına engel teşkil eder.

“Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?” ölçütü ile ilgili bulgulara göre %47 (f=9) oranına evet sonucuna, %21 (f=4) oranında kısmen ve %32 (f=6) oranında sonucuna ulaşıldığı Tablo 22’de görülmektedir. Evet(6.4, 6.5, 6.7, 6.8, 6.9, 6.10, 6.16, 6.17, 6.19), kısmen (6.11, 6.13, 6.14, 6.15) ve hayır (6.1, 6.2, 6.3, 6.6, 6.12, 6.18) sonucuna ulaşılan haritalardır. Sembollerin açık ve net bir şekilde anlaşılır olması gerekirken çok küçük olması okunabilirliklerini olumsuz etkilemektedir. Ortaokul ders kitaplarında 10 puntodan daha küçük yazı olmaması gerektiği yönetmeliklerde belirtilmesine rağmen harita üzerindeki yazı, işaret ve semboller daha küçük puntolarla gösterilmektedir. Bu nedenle haritanın anlaşılması ve yorumlanabilmesi zorlaşmaktadır. Haritalar konunun amacına uygun olmadığında yeniden düzenlenerek ders kitaplarında kullanılmalıdır. Görsel 9’da görüldüğü üzere işaretler bölümünün olumsuz niteliği haritanın anlaşılmasında bir engeldir.

Görsel 9. Türkiye Tarım Ürünleri Haritası

Kaynak: Yıldırım vd., 2020, s. 121

“İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?” ölçütüne yönelik haritalar incelendiğinde, Tablo 22’de görüldüğü gibi %58 (f=11) oranında evet, %16 (f=3) oranında kısmen ve %26 (f=5) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır. Hayır, sonucu harita işaretleri bölümü hiç olmayan haritalardır. Kısmen

sonucu ise 6.13, 6.14 ve 6.15 numaralı üç haritadır. İşaretleri bölümünde kullanılan bu bölümde kullanıldıkları şekil ve renk aynı olacak biçimde haritada olmalı. Fakat Görsel 10’da görülen 6.15 numaralı harita gibi işaretler bölümü ile asıl harita alanında renk ve görünümünde farklılık olmamalıdır. Bu haritada mermer, petrol, demir ve tuz sembolleri işaretler bölümü ve asıl harita alanında kullanımını arasında farklılıklar vardır.

“Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?” ölçütü ile ilgili olarak, Tablo 18’de görüldüğü gibi %58 ($f=11$) oranında evet, %16 ($f=3$) oranında kısmen ve %26 ($f=5$) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır. Görsel 10’da görüldüğü üzere tarım ürünlerinin sembollerinin renkleri yeterince ayırt edilememektedir. Bu nedenle haritanın yorumlanması zorlaşmaktadır.

“Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?” ölçütüne yönelik yapılan değerlendirmede %53 ($f=10$) oranında evet, %21 ($f=4$) oranında kısmen ve %26 ($f=5$) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır. Bu ölçüt işaretler bölümü olmayan haritalar için hayır olarak işaretlenmiştir. Kısmen sonucu 6.11, 6.13, 6.14 ve 6.15 kodlu haritaların işaretler bölümünde ve harita üzerinde çok sayıda sembolün olması hem işaretler bölümünü hem de harita alanının karmaşık görünmesine, haritanın anlaşılmasını engellemektedir. Haritanın zemini ile semboller arasında renk, biçim, boyut olarak uyumun olması, haritanın estetik görünümünü, anlaşılır olmasını etkileyecektir.

Harita unsurlarından harita işaretleri bölümünün niteliğine yönelik incelemede; işaretler bölümünün yokluğu, bu bölüm ile harita verileri arasında uygunluk, sembollerin anlaşılır olmaması, renk ve görünümünde farklılıklar ile sembollerin sayıca fazla olması nedeniyle yaş grubuna uygun olmaması dikkati çekmektedir.

Tablo 19

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Ölçeğine İlişkin Bulguları

Ölçek	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Haritada ölçek belirtilmiş mi?	18	95			1	5
Haritada kesir ölçek var mı?					19	100
Haritada çizgi ölçek var mı?	18	95			1	5
Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?	18	95			1	5
Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?	16	84	2	11	1	5

Tablo 19’da incelenen haritaların ölçek ile ilgili bulguları verilmiştir. Buna göre, “Haritada ölçek belirtilmiş mi?” , “Haritada çizgi ölçek var mı?” ve “Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?” ölçütleri %95 oranında evet, %5 oranında hayır düzeyinde oldukları görülmüştür. Hayır, düzeyinde olan tek harita 6.1 numaralı haritadır. Çünkü bu haritada ölçek belirtilmemiştir. Haritanın en temel, birincil unsurlarından ölçek, haritanın değişmez öğelerindedir. Ancak ortaokul seviyesinde ölçek sadece küçültme oranı olarak verilmekte, türleri hakkında, ölçek hesapları hususlarına girilmemektedir. İncelenen haritaların hiçbirinde kesir ölçek kullanılmamıştır. Bu nedenle “Haritada kesir ölçek var mı?” ölçütünün %100 oranı ile hayır düzeyinde olduğu görülmüştür.

“Haritanın ölçeği, konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?” ölçütüne göre haritalar incelendiğinde kısmen düzeyinde olan ve 6.13 ve 6.14 kodlu haritaların, daha büyük ölçekle hazırlanması harita sembol ve işaretlerin harita üzerinde daha dengeli ve estetik olarak yerleştirilmesini sağlayacağı gibi haritadaki karmaşıklığa da son verecektir.

Tablo 20

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Yön İşaretine İlişkin Bulguları

Yön işareti (Yön oku)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada yön işareti var mı?	18	95			1	5
Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?	18	95			1	5

“Haritada yön işareti var mı?” ölçütünün yanıtı olarak Tablo 20’de görüldüğü üzere 19 haritadan 18 haritada bir yön işareti bulunduğu (%95), bir haritada (6.1) yön işareti kullanılmadığı görülmüştür. “Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?” ölçütüne göre incelendiğinde; %95 oranında (*f*=18) evet, hayır yanıtı ise %5 oranında (*f*=1) olduğu görülmüş ve genellikle anlaşılır ve görünür bir biçimde yön oku haritalarda kullanılmıştır.

Tablo 21

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Coğrafi Koordinat Bilgilerine İlişkin Bulguları

Coğrafi Koordinat Bilgileri	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?	4	21			15	79
Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?	1	5	3	16	15	79

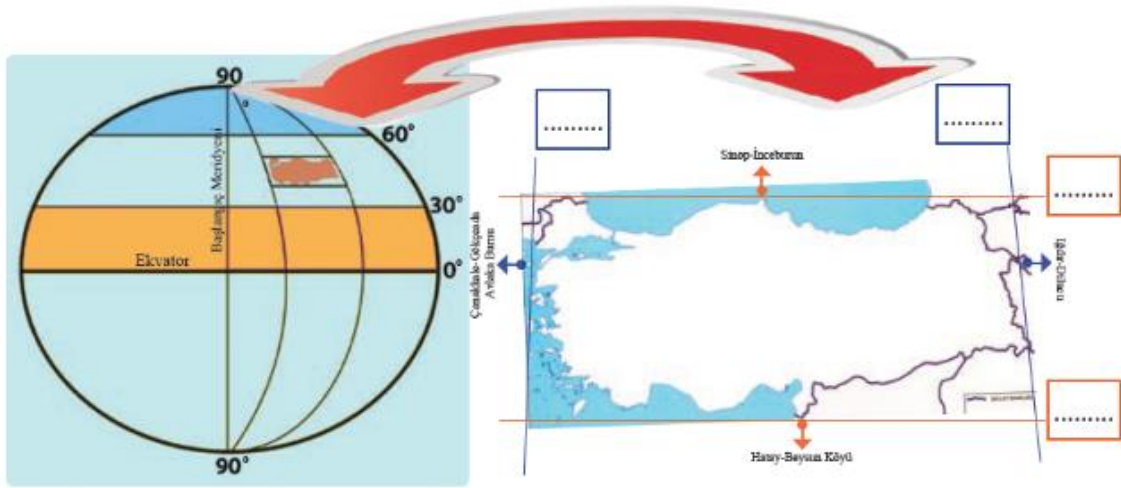
Tablo 21’de “Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?” ölçütüne göre değerlendirilen haritaların %21 oranında evet, %79 oranında hayır düzeyinde olduğu görülmüştür. Coğrafi koordinat bilgilerine sahip haritalar, 6.1, 6.2, 6.3 ve 6.19 kodu ile yer alan haritalardır. Coğrafi koordinat bilgileri olmayan haritalar ekonomik faaliyetler ile ilgili haritalardır. Haritalarda konum ve koordinat belirleme becerisinin öğretim programında yer aldığı 6. sınıf düzeyinde, ders kitabında yer alan haritalar, Ekvator, Başlangıç Meridyeni, paralel, meridyen, kutup noktaları gibi kavramları tam ve doğru biçimde göstermelidir. Ders kitabındaki etkinlikler de bu doğrultuda hazırlanmalıdır. Görsel 11’de görülen haritada coğrafi koordinat bilgileri ile ilgili paralel ve meridyen dereceleri yeterince anlaşılır değildir. Haritada harita işaretleri bölümü yoktur.

Görsel 10. Kıtalar ve Okyanuslar Haritası

Kaynak. Yıldırım vd., 2020, s. 109

Tablo 21’de verilen “Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?” ölçütüne yönelik ulaşılan bulgular şunlardır: %5 evet, %16 kısmen ve %79 hayır olmuştur. Hayır, yanıtının %79 olma sebebi; haritalarda coğrafi koordinat bilgileri olmadığı için evet veya kısmen biçiminde yanıt verilememesidir. Mutlak konum kavramlarının Görsel 10’daki gibi haritalar ile derste kullanılması oldukça zordur. Böyle bir harita ile kıtaların mutlak konumlarını söylemek çok zor olacaktır. Çünkü koordinat belirlemek için gerekli dereceleri okuyabilmek büyük ölçüde imkânsızdır. Sadece Ekvator yazısı, zorlukla okunabilmektedir. Öğrencilerin kendi kendilerine bu haritaları kullanarak coğrafi konum kavramlarını anlamalarının ve öğrenmelerinin oldukça zor olacağı anlaşılmaktadır.

Görsel 11. Lokasyon Haritası Örneği

Kaynak. Yıldırım vd., 2020, s. 108

Tablo 22

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Lokasyon Haritası Bilgilerine İlişkin Bulguları

Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?	1	5			18	95
Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?	1	5			18	95
Lokasyon haritasının konumu doğru mu?	1	5			18	95

Tablo 22’de görüldüğü gibi,” Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?” ölçütü incelendiğinde, haritalardan sadece bir tanesinde lokasyon haritası kullanıldığı görülmüştür ($f=1$)(%5). “Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?” ve “Lokasyon haritasının konumu doğru mu?” ölçütlerini evet olarak karşılayan 6.1 ile kodlu harita olmuştur. Türkiye’nin mutlak konumunun gösterilebilmesi için hazırlanan etkinlik haritası Görsel 11 incelendiğinde, Türkiye’nin gösterildiği kısımda yön okunun gösterilmediği ve haritanın belli bir çerçevesi olmadığı görülmektedir. Ayrıca iki şekil arasında haritalardan daha çok dikkat çeken, iki yönlü kırmızı renkli bir ok kullanmak yerine daha estetik görünen daha ince bir doğru veya ok şekli kullanmak görsel açıdan daha etkili bir harita olmasına katkı sağlayacaktır.

Haritadaki renklerin değerlendirilmesine yönelik belirlenen “Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?” ve “Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?” ölçütlerinin %79 oranında ($f=15$) harita için evet, %16 ($f=3$) oranında harita için kısmen ve %5 ($f=1$) oranında hayır harita bulgusuna ulaşılmıştır (Tablo 23). 6.5, 6.13, 6.15, 6.17 haritalarının renklerinin ayırt edilebilmeleri ve baskı kaliteleri yönünden yeterli olmadığı görülmüştür. Tarım ürünlerinin renklerinin seçiminde birbirine yakın renk tonlamaları ve bazı tarım ürünlerinde ise soluk gri renkler tercih edildiği için sembollerin ayırt edilebilmeleri zorlaşmaktadır. Baskı kalitesi yeterince iyi olmadığından semboller harita alanında bulmak, anlamak oldukça zordur. Bu nitelikte haritalarla çalışmak, beceri geliştirebilmek, öğrencinin ilgisini haritaya çekebilmenin güç olacağı anlaşılmaktadır.

Tablo 23

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Renklendirilmesine İlişkin Bulguları

Harita renklendirilmesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?	15	79	3	16	1	5
Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?	17	90	1	5	1	5

Haritalarda bulunan temel unsurların değerlendirilmesinde harita başlığı ve yön işaretinin kullanıldığı, çizgi ölçeğin haritalarda yer aldığı ve harita renklerinin genelde iyi olduğu görülmüştür. Ancak harita işaretleri ve coğrafi koordinat bilgilerine yönelik temel kartografik kurallara uymayan haritalar da kullanılmıştır.

3.1.2.2.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmasına İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Haritaların ders kitabında sayfada konumlandırılmasına yönelik yapılan incelemelerden elde edilen bulgular, Tablo 24’de gösterilmiştir. “Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?” ve “Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?” iki ölçütünde ulaşılan değer %68 ($f=13$) oranında evet, %26 ($f=5$) oranında kısmen ve %5 ($f=1$) oranında hayır olmuştur. Haritaların ders kitabının sayfasındaki yerleşimi, haritanın tüm unsurları ile görülmesi ve incelenmesine uygun olmalıdır. Sayfa düzeninin estetik görünmesine, karmaşa olmayacak biçimde haritanın yerleştirilmesine, haritanın etrafında gereksiz yazı, çizim olmamasına dikkat edilmelidir. Bu bağlamda incelenen haritaların sayfada konumlandırılmasına yönelik hatalar görülmüştür.

Tablo 24

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmalarına İlişkin Bulguları

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?	13	68	5	26	1	5
Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?	13	68	5	26	1	5

3.1.2.2.3. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Haritadaki bilgilerin değerlendirilmesine yönelik özellikler incelenmiş ve Tablo 25’de değerlendirme sonuçlarına yönelik bulgular verilmiştir. “Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?” ölçütüne göre incelenen haritalarla ilgili olarak %68 ($f=13$) evet, %16 ($f=3$) kısmen ve %16 ($f=3$) hayır bulgularına ulaşılmıştır. Kısmen olarak değerlendirilen haritalar (6.8, 6.14, 6.17); hayır olarak değerlendirilen haritalar (6.5, 6.6, 6.7) olmuştur. Harita 6.5’de Meşeli Dağları, Rize il merkezi, Rize Dağları, Murat Dağı ve Emir Dağı işaretlemeleri doğru yapılmamıştır. Harita 6.6’da doğudaki ülke sınırları hatalı çizilmiş ve yükseklik basamaklarına uygun olarak harita tasarımı yapılmamıştır. Harita 6.7’de ovaların haritaya işaretlemelerinde ve Iğdır’daki ülke sınır çizgilerinde hatalar söz konusudur. Harita 6.8’de Ardahan platosunun yerinin gösteriminde hata vardır. Harita 6.14’de Antalya, Rize ve Ordu il merkezlerinin sembollerinin yeri hatalı

olarak işaretlenmiştir. Harita 6.17’de il merkezlerinin işaretlemeleri hatalı yapılmıştır, İl sınırları yerine açıklaması yapılmamış farklı renkte çizgiler kullanılmıştır. Kafa karışıklığına yol açabilecek bir harita seçimi yapılmıştır.

“Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?” ölçütüne göre haritalar incelendiğinde %89 ($f=17$) evet, %5 ($f=1$) kısmen ve %5 ($f=1$) hayır bulgularına ulaşılmıştır. Haritaların %89’nda yer isimleri doğru yazılmıştır. Hayır, bulgusu hiç yer bilgisi olmayan harita 6.19’a aittir. Harita 6.5’de Sakarya Ovası yerine Sakarta Ovası yazılmıştır.

Tablo 25’de görüldüğü üzere “Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?” ölçütünün incelemesine göre, %58 ($f=11$) evet, %31 ($f=6$) kısmen ve %11 ($f=2$) hayır bulgularına ulaşılmıştır. Harita 6.5 ve 6.13’de yazı ve semboller çok küçük olduğundan haritanın okunabilirlik özelliği sağlanamamıştır. Harita 6.2, 6.3, 6.7, 6.8, 6.15 ve 6.17’de yazı ve işaretlemelerin küçük olması, yazı rengi nedeniyle okunabilirliklerini olumsuz etkileyen yazı ve işaretlemeler bulunmaktadır.

Tablo 25

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilere İlişkin Bulguları

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?	13	68	3	16	3	16
Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?	17	89	1	5	1	5
Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?	11	58	6	31	2	11
Haritada verilen bilgiler güncel mi?	18	95	1	5		
Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?					19	100
Haritanın tarihi belirtilmiş mi?					19	100
Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?	4	21	1	5	14	74
Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?	1	5	2	11	16	84

Tablo 25’de “Haritada verilen bilgiler güncel mi?” ölçütünün 6. sınıf haritalarının incelemesine göre, %95 ($f=18$) evet, %5 ($f=1$) kısmen sonucuna ulaşılmıştır. Harita 6.15’de Türkiye’de çıkartılan maden ve enerji kaynaklarını göstermektedir. Haritada kükürt çıkartılan yerlerden Keçiborlu işaretlenmiştir. Ancak 1994 yılından sonra

Keçiborlu'da kükürt çıkartılmamaktadır. Yeraltı zenginliklerimizin gösterildiği haritalar, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından paylaşılan verilerle yeniden düzenlenmelidir.

Tablo 25'e göre "Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?" ve "Haritanın tarihi belirtilmiş mi?" ölçütlerinin %100 (f=19) olarak hayır bulgusuna ulaşılmıştır. Haritanın güvenilirliği açısından önemli bir özellik olan kaynağın belirtilmesi yönünden haritaların kaynaklarının harita üzerinde gösterilmediği görülmüştür. Ders kitabının kaynakça bölümünde haritaların kaynaklarının olup olmadığı incelenmiş ve beş haritanın kaynağının (tarım ürünleri, hayvancılık, maden, sanayi ve orman varlığı haritaları) belirtildiği görülmüştür. Haritaların tarihi, haritanın herhangi bir yerinde veya başlığında verilmemiştir.

"Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?" ölçütüne yönelik Tablo 25'deki bulgular incelendiğinde %21 (f=4) evet, %5 (f=1) kısmen ve %74 (f=14) hayır bulgularına ulaşıldığı görülmektedir. Evet, (6.11, 6.14, 6.15, 6.16), kısmen (6.13) ve hayır (6.1, 6.2, 6.3, 6.4, 6.5, 6.6, 6.7, 6.8, 6.9, 6.12, 6.17, 6.18, 6.19) olarak değerlendirilen haritalardır. Ekonomik faaliyetleri gösteren haritalarda kullanılan konuya uygun şekiller öğrencilerin ilgisini haritaya çekecektir. Ancak haritaya yerleştirilen şekiller gereğinden çok büyük ve haritadaki diğer unsurların görülmesini engelleyecek şekilde olmamalıdır. Renkleri canlı, anlaşılır, sade bir görünüme sahip olmalıdır. Ders kitabında nüfus, tarım ürünleri, sanayi, hayvancılık maden ve enerji kaynakları faaliyetlerinin dağılımını gösteren haritalarda şekil ve semboller kullanılmış olması olumlu olsa da kullanılan şekillerin renk, büyüklük, harita üzerindeki sayıları hususlarında hataların olduğu görülmüştür.

Tablo 25'de "Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?" ölçütünün bulgularına göre %5 (f=1) evet, %5 (f=1) kısmen ve %89 (f=17) hayır bulgularına ulaşıldığı görülmektedir. Evet, (6.17), kısmen (6.14, 6.15) ve hayır (6.1, 6.2, 6.3, 6.4, 6.5, 6.6, 6.7, 6.8, 6.9, 6.10, 6.11, 6.12, 6.13, 6.16, 6.18, 6.19) olarak değerlendirilen haritalardır. Harita 6.17, ormanların dağılımını gösteren bir haritadır. Bu haritada konu ile ilgili olmayan, haritada açıklaması olmayan farklı renkte çizgiler kullanılmıştır. Harita 6.14, Türkiye Hayvancılık Haritasında tüm harita sembollerle kaplı olduğu için şehir isimleri dahi okunamamaktadır. Ekonomik faaliyetle ilgili gereken genelleme haritalarda yapılarak hazırlanmış olması, öğrencilerin haritayı kullanırken sorun yaşamadan faydalanmasını sağlayacaktır. Harita 6.15, Türkiye Maden ve Enerji

Kaynakları Haritası konu soruları ve metinde geçen bilgilere uyumlu olarak hazırlanabilir.

Haritadaki bilgilerin doğruluğu, güncelliği, okunabilirliği, veri kaynağı, tarih bilgisi, haritada kullanılan şekil ve semboller ile haritadaki ayrıntılar başlıklarında yapılan incelemelerde, haritalarda işaretlemelerde hatalar olduğu, yazı ve işaretlemelerin okunabilirliklerinde sorunlar olduğu, veri kaynağının ve harita tarih bilgisinin hiç belirtilmediği görülmüştür.

3.1.2.2.4. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında incelenen 19 haritanın “Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?” ölçütüne göre değerlendirilmesinde %73 (f=14) evet, %16 (f=3) kısmen ve %11 (f=2) hayır bulgusuna ulaşılmıştır (Tablo 26). Kısmen (6.3, 6.5, 6.15) ve hayır (6.6, 6.17) olarak nitelendirilmiştir. Toplam beş haritada kazanıma uygun olmayan özelliklerin olduğu görülmüştür. “Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.” kazanımına yönelik bilgiler verildikten sonra bir etkinlik haritasıdır. Harita 6.3, lejantın olmaması, coğrafi koordinat bilgilerinin okunabilirliğinin olmaması gibi birçok eksikliği vardır. Konuda verilmek istenen bilgilerin pekiştirilmesi için oluşturulan bölümdeki haritada eksikliklerin olması, haritanın kazanıma uygunluk yönünden yeterli niteliğe sahip olmadığı, harita becerilerinin kazandırılmasına yönelik katkısının az olacağı söylenebilir. Harita 6.5, lejanttaki eksiklikler, haritadaki birimlerin doğru işaretlenmemesi, yer isimlerinin hatalı yazılması, yazıların puntosunun çok küçük olması nedeniyle kazanıma uygunluk yönünden kısmen olarak nitelendirilmiştir. Harita 6.6, lejanta sahip olmaması, ülke sınırlarındaki yanlışlıklar, harita kaynağı ve tarihinin belirtilmemiş olması, haritanın yükselti basamaklarına göre renklendirilmesinde yükseltisi fazla olan yerlerin yeşil ile renklendirilmiş olması nedeniyle kazanıma uygunluk yönünden hayır olarak nitelendirilmiştir. Harita 6.17, işaretler bölümünün haritadaki verilere uygun hazırlanmaması, il merkezlerinin yerlerinin yanlış yerlere işaretlenmesi, ekonomik faaliyetlere yönelik içeriğe uygun olmaması nedeniyle hayır olarak nitelendirilmiştir.

Tablo 26

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulguları

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?	14	73	3	16	2	11
Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?	15	79	3	16	1	5

“Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?” yönünden incelenen haritalar ile ilgili olarak %79 ($f=15$) evet, %16 ($f=3$) kısmen ve %5 ($f=1$) hayır bulgusuna ulaşılmıştır (Tablo 26). Kısmen bulgusu 6.13, 6.14 ve 6.15 haritalarına, hayır bulgusu 6.6 haritasına aittir. Harita 6.13, 6.14 ve 6.15, yaş grubuna uygunluğu açısından incelendiğinde, ortak özellikleri haritaların şekillerle çok fazla doldurulmuş olması, diğer temel bilgilerin incelenememesi, lejanttaki eksiklikler, renklendirilmesinin iyi olmaması, okunabilirliklerindeki sorunlar, tarihinin ve kaynağının belirsiz olması nedeniyle kısmen olarak nitelendirilmiş olmalarıdır. Harita 6.6, bir önceki paragrafta da belirtildiği üzere, bir harita için önemli eksikliklere sahiptir.

İncelenen haritaların öğretim programına ve kazanıma uygunluğu açısından değerlendirildiğinde, haritalardan yeterli niteliğe sahip olmayan haritalar olduğu görülmüştür. Bu durumda harita becerilerinin kazandırılması oldukça zor olacaktır.

3.1.2.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabındaki haritaların ünitelere dağılımı, haritaların isimleri Tablo 27’de verilmiştir. Haritaların ünitelere göre frekansları; 2. ünite ($f=6$), 3. ünite ($f=3$), ve 5. ünite ($f=1$), 7. ünite ($f=5$); ünitelere göre yüzdelik oranları ise 2. ünite (%40), 3. ünite (%20), 5. ünite (%7) ve 7. ünite (%33) olduğu görülmüştür. Ders kitabında zorunlu haritalarla birlikte toplam 17 harita vardır. Üniteler içindeki haritaların oransal dağılımına göre, incelenen haritaların oranı %20, harita sayısı üçtür.

Tablo 27

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Haritalar ve Harita Kodlamaları

Haritanın Başlığı	Haritaların kodlamaları	Ünite No	Sayfa No
Beylikler Dönemi Haritası (XIV. Yüzyıl)		2	49
Osman Gazi Dönemi Haritası		2	49
II. Murat Dönemi Haritası (1421-1451)		2	52
İstanbul Kuşatması (1453)		2	55
Osmanlı Devleti Kuruluş ve Yükseliş Dönemi Haritası		2	59
Coğrafi Keşifler Sonrası Yeni Deniz Yolları Haritası		2	64
Sümer Uygarlığı Haritası	7.1	3	92
Afyonkarahisar ve Adana Haritaları	7.2	3	97
Türkiye Nüfus Yoğunluğu Haritası	7.3	3	98
Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları Haritası		5	145
Türkiye'nin Komşu Ülkeleri Haritası		7	207
D-8 Ülkeleri Haritası		7	209
Karadeniz Ekonomik İşbirliği Ülkeleri Haritası		7	209
Dünya Depremsellik Haritası		7	213
Dünya Açlık Haritası		7	216

3.1.2.3.1. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Unsurları Yönünden İncelenmesine İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında İYÇ öğrenme alanında yer alan haritalar, Harita İnceleme Formu kullanılarak incelenmesi yapılmıştır. Bu başlıkta harita unsurlarına yönelik ölçütler değerlendirilmiştir.

Tablo 28

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine İlişkin Bulguları

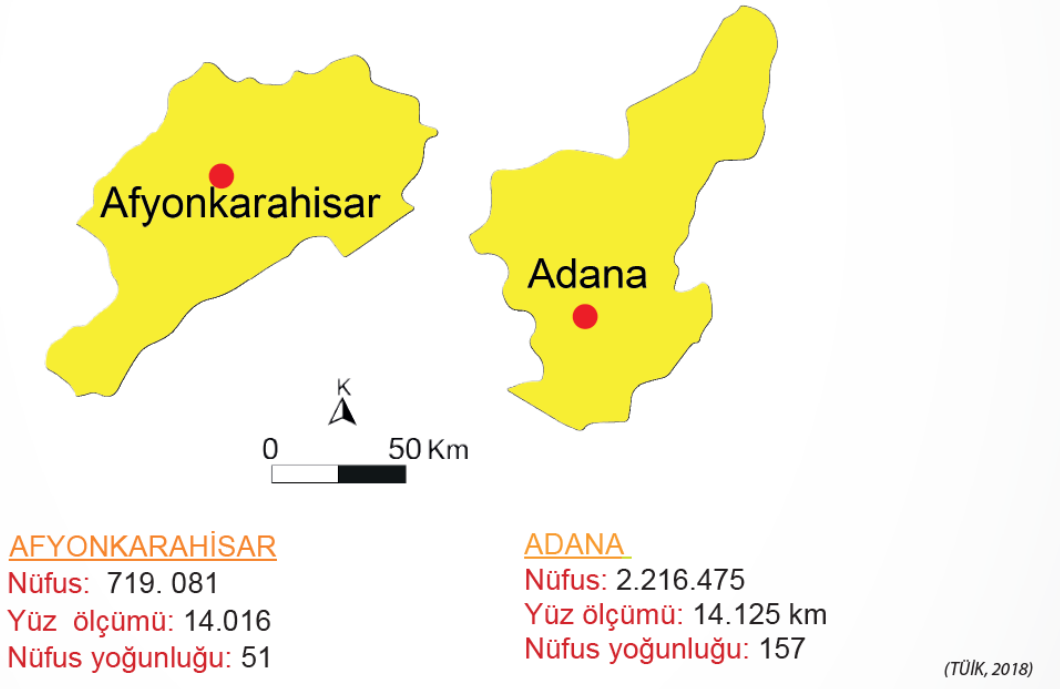
Haritanın Başlığı ve Çerçevesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?	3	100				
Haritanın çerçevesi var mı?	2	67			1	33
Haritanın başlığı harita için uygun mu?	3	100				

Haritanın Başlığı ve Çerçevesi yönünden sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabından 3 harita incelendiğinde Tablo 28'deki bulgulara ulaşılmıştır. "Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?" sorusunun yanıtının sosyal bilgiler 7. sınıf ders

kitabındaki 3 haritada bir harita başlığı olduğu görülmüştür. Harita 7.1’de harita başlığı haritanın üst kenarının orta kısmına, büyük harflerle yazılmıştır. Ancak başlığın puntosu haritadaki diğer yazı puntolarından daha büyük ve kalın harflerle yazılması daha uygun olacaktır. Harita 7.2’de sadece illerin isimleri ve nüfus ile ilgili bilgiler yer almıştır (Görsel 13). Harita 7.3’de Türkiye Nüfus Yoğunluğu Haritasının başlığı Sümer Uygarlığı haritasında olduğu gibi üst ve orta kenarda, büyük harflerle gösterilmiştir.

“Haritanın çerçevesi var mı?” sorusunun yanıtının sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında yer alan haritaların %67 (f=2) evet, %33 (f=1) hayır bulgusuna ulaşılmıştır. Çerçevesi olmayan harita; harita 7.2’dir (Görsel 32). Harita çerçevesi, haritaya ait tüm unsurları kapsayacak şekilde, ince çizgilerle gösterilmelidir. Ancak ders kitabında illerin haritası sayfanın ortasına, etrafında boşluk olacak şekilde yerleştirilmiştir.

“Haritanın başlığı harita için uygun mu?” ölçütün değerlendirilmesine göre %100 (f =3) oranında uygun bir başlığa sahiptir. Harita 7.1, Sümer Uygarlığı Haritası olarak harita başlığı yer almıştır. Bu harita başlığını uygun olarak değerlendirilmekle birlikte başlığın yanında haritanın ait olduğu tarihlerin belirtilmesi daha doğru başlık yazımı olacaktır. Harita 7.2’de illerin isimleri; harita 7.3’de ise Türkiye Nüfus Yoğunluğu Haritası olarak başlık gösterimi yapılmıştır.

Görsel 12. Çerçevesi ve Lejantı Olmayan Harita Örneği

Kaynak. Açıl vd., 2020, s. 97

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabındaki haritaların işaretler bölümüne yönelik durumu incelendiğinde Tablo 29'daki bulgulara ulaşılmıştır. “Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?” ölçütüne göre ders kitabının İYÇ öğrenme alanındaki üç haritanın %67 oranında ($f=2$) işaretler bölümü vardır. Haritalardan sadece bir haritanın (7.2) işaretler bölümü oluşturulmamıştır (Görsel 13). Haritaların lejant bölümü ince bir çizgi ile çerçeveye alınırsa, haritaya ait bir öge olduğu daha kolay anlaşılabilir. Bu bölümde yazılar, şekiller, semboller eksiksiz olarak gösterilmelidir.

Tablo 29

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita İşaretlerine İlişkin Bulguları

Harita İşaretleri (Lejant)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?	2	67			1	33
İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?			2	67	1	33
Harita işaretleri açıkça görünüyor mu?	2	67			1	33
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?	1	33,3	1	33,3	1	33,3
İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?	2	67			1	33
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?	2	67			1	33
Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?	2	67			1	33

Tablo 29'da görüldüğü üzere “İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?” ölçütü incelendiğinde %67 ($f=2$) oranında kısmen, %48 ($f=9$) oranında kısmen ve %33 ($f=1$) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır. Harita 7.1'de haritada gösterilen Sümer şehir devletlerinin olduğu yerlerde kullanılan ziggurat simgeleri harita işaretleri bölümünde gösterilmiştir. Ancak haritadaki kırmızı nokta şeklinde gösterilen şehir devlet merkezlerinin işareti lejant bölümde gösterilmemiştir. Harita 7.2'de lejant olmadığı için tüm ölçütlerde hayır olarak değerlendirilmiştir.

“Harita işaretleri açıkça görünüyor mu?” ölçütü ile %67 ($f=2$) oranında evet sonucuna, %33 ($f=1$) oranında hayır sonucuna ulaşıldığı Tablo 33'de görülmektedir. Harita 7.1'de haritanın alt, sol kısmında; harita 7.3'de haritanın alt, sağ kısmında olacak

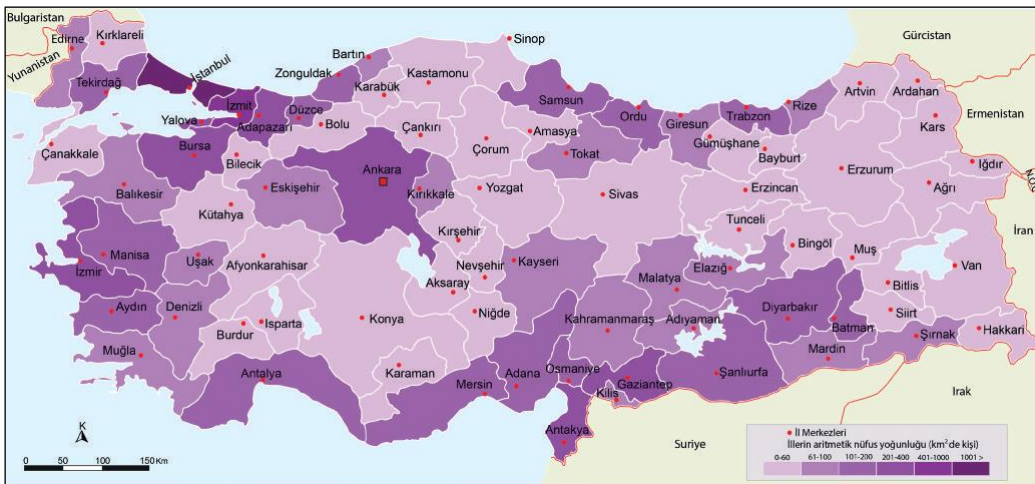
şekilde lejant bölümü oluşturulmuştur. Harita 7.2’de ise bu bölüm oluşturulmadığı için bu ölçüt değerlendirilememiştir.

“Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?” ölçütü ile ilgili bulgulara göre %33,3̄ (f=1) oranında evet sonucuna, %33,3̄ (f=1) oranında kısmen sonucuna, %33,3̄ (f=1) oranında hayır sonucuna ulaşıldığı Tablo 33’de görülmektedir. Harita 7.1, yeterli harf büyüklüğüne sahip olduğu için anlaşılır ve okunaklı olduğu görülmüştür. Harita 7.2, lejanta sahip olmadığı için sembollerine yönelik değerlendirme yapılamamıştır. Harita 7.3 kısmen olarak değerlendirilmiştir. Lejant bölümünde her bir renk aralığını gösteren rakamların puntoları çok küçük olduğundan güçle okuna-bilmektedir (Görsel 13).

“İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?” ölçütüne yönelik haritalar incelendiğinde, Tablo 29’da görüldüğü gibi %67 (f=2) oranında evet ve %33 (f=1) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır. Hayır, sonucu harita işaretleri bölümü hiç olmayan haritalardır (7.2).

“Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?” ölçütü ile ilgili olarak, Tablo 33’de görüldüğü gibi, %67 (f=2) oranında evet ve %33 (f=1) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır.

“Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?” ölçütüne yönelik yapılan değerlendirmede Tablo 29’da görüldüğü gibi, %67 (f=2) oranında evet ve %33 (f=1) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır.

Görsel 13. Harita İşaretleri Bölümü Okunmayan Harita Örneği

Kaynak. Açıl vd., 2020, s. 98

Tablo 30

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Ölçeğine İlişkin Bulguları

Ölçek	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada ölçek belirtilmiş mi?	3	100				
Haritada kesir ölçek var mı?					3	100
Haritada çizgi ölçek var mı?	3	100				
Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?	3	100				
Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?	3	100				

Sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabında incelenen haritaların ölçek ile ilgili ölçütlerden “Haritada kesir ölçek var mı?” %100 ($f=3$) oranında hayır olarak değerlendirilmiştir. Tablo 30’da incelenen haritaların ölçekle ilgili bulgularına göre, “Haritada ölçek belirtilmiş mi?”, “Haritada çizgi ölçek var mı?”, “Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?” ve “Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?” ölçütleri %100 oranında evet oldukları görülmüştür.

Tablo 31

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Yön İşaretine İlişkin Bulguları

Yön işareti (Yön oku)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada yön işareti var mı?	3	100				
Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?	3	100				

Tablo 31’de haritalardaki yön işaretine yönelik bulgular verilmiştir. İncelenen haritaların yön okuna sahip olduğu, görünür, anlaşılır ve sade bir yön okunun yer aldığı görülmüştür. Haritalarda en dikkat edilen özellik yön oku ile ilgilidir.

Tablo 32’de görüldüğü üzere sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabında incelenen haritalarda coğrafi koordinat bilgileri kullanılmamıştır. Bu nedenle her iki ölçüt hayır olarak belirtilmiştir. Haritalarda coğrafi koordinatlara yönelik bilgi yer almamıştır. Bu yönüyle coğrafi koordinat bilgileri dikkat edilmeyen bir unsur olmuştur.

Tablo 32

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Coğrafi Koordinat Bilgilerine İlişkin Bulguları

Coğrafi Koordinat Bilgileri	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?					3	100
Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?					3	100

Sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabında incelenen haritalarla birlikte yer bulduru haritası kullanılmamıştır (Tablo 33). Harita 7.2 ile birlikte Türkiye'yi gösteren yer bulduru haritası kullanılması konu için daha doğru bir gösterim şekli olur.

Tablo 33

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Lokasyon Haritası Bilgilerine İlişkin Bulguları

Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?					3	100
Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?					3	100
Lokasyon haritasının konumu doğru mu?					3	100

Tablo 33'de haritaların renklendirilmesine yönelik bulgular verilmiştir. Harita 7.1'in renklendirilmesinde dağlık, engebeli alanların gösterildiği alanlarda nehirler kolaylıkla ayırt edilememektedir. Fırat ve Dicle nehirlerinin ayırt edilebilmesi metnin anlaşılmasında önemlidir. Bu nedenle renklerin baskı kalitesi daha iyi olmalıdır. Harita 7.2'de il alanında sarı rengi, il merkezi işaretinin rengi olarak kırmızı renk tercih edilmiştir. Canlı bir görünüme sahiptir. Harita 7.3'de mor rengin açıktan koyuya olmak üzere, altı tonlaması haritada kullanılmıştır. Renkteki tonlama farklılıkları ayırt edilebilmektedir. İl merkezlerini gösteren işareti için kırmızı renk yerine farklı bir renk tercih edilebilir.

Tablo 34

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Harita Renklendirilmesine İlişkin Bulguları

Harita renklendirilmesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?	2	67	1	33		
Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?	2	67	1	33		

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında incelenen haritaların, harita unsurlarının özelliklerine yönelik değerlendirilmesinde her birinin bir harita başlığına sahip olduğu, kesir ölçeğin olmaması dışında haritaların ölçek hususunda olumlu niteliklere sahip olduğu, tüm haritalarda yön okunun olduğu görülmüştür. Haritadaki verilere göre harita işaretleri bölümünün hazırlanmayan haritaların olduğu, bir haritanın çerçevesinin olmadığı, yer bulduru haritası ile coğrafi koordinat bilgilerinin olmadığı görülmüştür. Bu bakımdan haritaların kusursuzluğundan söz edilememektedir.

3.1.2.3.2. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmasına İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Tablo 35’de haritaların sayfada konumlandırılmasına yönelik bulgular verilmiştir. Bir haritanın sayfada konumlandırılması incelendiğinde, haritaların bir görsel gibi yer aldığı görülmüştür. Harita 7.1, konu metni ile yan yana verilmiştir. Bu nedenle harita metinler arasında kalmıştır. Tüm unsurları ile birlikte görülmesine rağmen estetik görünüme sahip olması ve karmaşık bir sayfa olmaması için metinler arasında sıkıştırılmadan verilmesi daha uygun olacaktır. Harita 7.2 sayfanın ortasında, tüm unsurları ile görülmektedir. Harita 7.3, sayfanın üst kısmında konumlandırılmış ve tüm unsurları ile görülmektedir.

Tablo 35

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Sayfada Konumlandırılmalarına İlişkin Bulguları

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?	2	67	1	33		
Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?	3	100				

3.1.2.3.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Tablo 36 incelendiğinde, haritadaki bilgilerin değerlendirilmesine yönelik bulgular verilmiştir. “Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?” maddesine göre değerlendirmenin %100 evet olduğu görülmüştür.

Tablo 36 incelendiğinde, “Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?” maddesinin %100 evet, “Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?” %100 evet, “Haritada verilen bilgiler güncel mi?” maddesinin %100 evet olduğu görülmüştür.

Tablo 36 incelendiğinde, “Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?” ve “Haritanın tarihi belirtilmiş mi?” maddelerinin (f=2) %67 oranına sahip olduğu görülmüştür. İki haritanın (7.2, 7.3) kaynağı olarak haritanın alt, sağ kısmında TÜİK yazısı ile verinin kaynağı belirtilmiştir. Harita 7.1, üzerinde kaynak belirtilmemiştir. Ders kitabının arkasındaki kaynakçada yazarlar tarafından tasarlandığı belirtilmiştir.

Tablo 36

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Haritadaki Bilgilere İlişkin Bulguları

	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?	3	100				
Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?	3	100				
Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?	3	100				
Haritada verilen bilgiler güncel mi?	3	100				
Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?	2	67			1	33
Haritanın tarihi belirtilmiş mi?	2	67			1	33
Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?	1	33			2	67
Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?					3	100

Tablo 36 incelendiğinde, “Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?” maddesinin evet değeri olduğu harita 7.1’dir. Haritada Sümer uygarlığına ait yerleşim yerlerinin gösteriminde ziggurat şekilleri kullanılmıştır. Diğer iki harita herhangi bir şekil kullanılmamıştır.

Tablo 36 incelendiğinde, “Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?” maddesi %100 hayır olduğu görülmüştür.

3.1.2.3.4. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar. Tablo 37’de verilen bulgular incelendiğinde harita 7.1’in 1. kazanımına ve yaş grubuna göre uygun olduğunu görülmektedir. Sümer uygarlığının geçmişteki yerleşim alanları bir fiziki haritada gösterilmiştir. İki nehir arasında yaşadıkları alanlar harita üzerine işaretlenmiştir. Harita 7.2 ve 7.3, 2. kazanımı ve yaşa göre uygun olduğu görülmüştür. Harita 7.2, nüfus yoğunluğunun hesaplanmasında yüzölçümlerinin birbirine yakın, nüfuslarının farklı olduğu Afyonkarahisar ve Adana şehirlerinin birbiriyle karşılaştırılması için ders kitabında verilmiştir. Harita 7.3, Türkiye’de nüfus yoğunluğunun illere göre durumlarının incelenmesi için ders kitabında yer verilmiştir.

Tablo 37

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların, Öğretim Programına ve Kazanıma Uygunluklarına İlişkin Bulguları

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?	3	100				
Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?	3	100				

3.1.2.4. Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgu ve Yorumlar.

Tablo 38’de ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında incelenen haritalara ait bulgular görülmektedir. Tablo 42’de görülüşü üzere ders kitapları harita unsurları, haritanın sayfada konumlandırılması, haritadaki bilgiler ile öğretim programına ve kazanıma uygunluk başlıklarında değerlendirilmiştir. En yüksek frekans değerlerine ulaşan olumlu ölçütler; haritaların bir başlığının olması ($f=28$), haritaların bir ölçeğinin olması ($f=27$), çizgi ölçeğinin olması ($f=27$), haritanın sayfada konumlandırılmasına yönelik ölçütler ($f=26$) ve haritadaki bilgilerin güncel olması ölçütü ($f=27$) olarak görülmüştür. En yüksek frekans değerlerine ulaşan negatif ölçütler; haritalarda kesir ölçeğinin olmaması ($f=28$),

lokasyon haritası ile ilgili ölçütler ($f=27$), haritanın kaynağının belirtilmesi ($f=24$) ve haritanın tarihinin belirtilmesi ölçütleri ($f=24$) olduğu görülmüştür.

İncelenen haritaların genel değerlendirilmesinde;

- Ortaokul ders kitaplarında incelenen haritaların bir başlığı olduğu görülmüştür. Ancak harita başlığı 5 ve 6. sınıf ders kitaplarındaki haritalarda bir görsel yazısı gibi haritanın alt kısmında belirtilmiştir. 7. sınıf ders kitabındaki haritalarda ise haritanın üst, orta kenarında büyük harflerle görünür bir şekilde yazılmıştır. Ders kitaplarındaki haritaların çerçeveleri %82 oranında mevcuttur. Harita başlıklarının haritalar için uygun olduğu görülmüştür.
- Harita işaretleri bölümü, ders kitaplarındaki haritalarda en çok eksikliklerin olduğu bölüm olmuştur. Haritalarda işaretler bölümündeki başlıca eksiklikler şunlardır: Bölümün görünür olmaması, verilerin gösterilmemesi, sembollerin anlaşılır ve okunur olmaması, sembollerin harita alanında kullanılmaması, renklerin anlaşılır ve sınıf düzeyine uygun olmamasıdır.
- Haritaların %96 ($f=27$) oranında ölçeği vardır. Haritalarda kesir ölçek hiç kullanılmamıştır. Sadece çizgi ölçek kullanılmıştır. Konu ile ölçek uyumu hususu yönünde incelenen haritalardan ($f=4$) uygun olmadığı görülmüştür.
- Yön işareti kullanımı yönünden incelenen haritaların %93'ünde ($f=26$) yön işareti bulunurken, %7'sinde ($f=2$) ise yön işareti bulunmamaktadır. Yön işaretlerinin görünürlük ve anlaşılabilirliği incelendiğinde %7 oranında problem olduğu görülmüştür.
- Haritalarda coğrafi koordinat bilgilerinin mevcudiyeti değerlendirildiğinde %82 oranında amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde bu bilgilerin düzenlenmediği, çok az sayıda harita coğrafi koordinat bilgilerinin olduğu ve bu bilgilerin anlaşılır olarak haritalarda yer almadıkları görülmüştür.
- Harita unsurlarından lokasyon haritası ortaokul sosyal bilgiler 5 ve 7. sınıf ders kitaplarında incelenen haritalarda kullanılmamıştır. 6. sınıf sosyal bilgiler ders etkinliği için düzenlenen bir haritada lokasyon haritası kullanılmıştır. Bu haritanın da estetik açıdan yeterince iyi olmadığı görülmüştür.
- Haritaların renklendirilmesinde genel olarak canlı, belirgin renkler kullanıldığı görülmekle birlikte baskı kalitesi ve renklerinde problemlerin olduğu haritaların olduğu görülmüştür.

Tablo 38

Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarında İncelenen Haritalara İlişkin Bulgular

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
HARİTA UNSURLARI						
1.Haritanın Başlığı ve Çerçevesi						
1.1	28	100	-	-	-	-
1.2	23	82	-	-	5	18
1.3	26	93	2	7	-	-
2.Harita İşaretleri (Lejant)						
2.1	22	92	-	-	6	8
2.2	6	21	13	46	9	32
2.3	18	64	4	14	6	21
2.4	13	46	7	25	8	29
2.5	18	64	4	14	6	21
2.6	18	64	4	14	6	21
2.7	16	57	6	21	6	21
3.Ölçek						
3.1	27	96	-	-	1	4
3.2	-	-	-	-	28	100
3.3	27	96	-	-	1	4
3.4	26	93	1	4	1	4
3.5	24	86	2	7	2	7
4.Yön işareti (Yön oku)						
4.1	26	93	-	-	2	7
4.2	26	93	-	-	2	7
5.Coğrafi Koordinat Bilgileri						
5.1	4	14	1	4	23	82
5.2	1	11	1	4	23	86
6.Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)						
6.1	1	4	-	-	27	96
6.2	1	4	-	-	27	96
6.3	1	4	-	-	27	96
7.Harita renklendirilmesi						
7.1	21	75	4	14	3	11
7.2	23	82	2	7	3	11
HARİTANIN SAYFADA KONUMLANDIRILMASI						
1	26	93	1	4	1	4
2	27	96	-	-	1	4
HARİTADAKİ BİLGİLER						
1	21	75	4	14	3	11
2	25	89	1	4	2	7
3	18	65	6	21	4	14
4	27	96	1	4	-	-
5	4	14	-	-	24	86
6	4	14	-	-	24	86
7	6	21	1	4	21	75
8	2	7	1	4	25	89
ÖĞRETİM PROGRAMINA VE KAZANIMA UYGUNLUK						
1	22	79	3	11	3	11
1	22	79	4	14	2	7

- Haritaların sayfada konumlandırılmasına bakıldığında, haritaların tek harita olarak sayfalarda yer almadığı görülmüştür. İki sayfayı kaplayan tek harita olmuş ve bu haritanın görünürlüğü ile ilgili olarak tespit edilen sorunlar olmuştur. Haritalar genellikle sayfanın bir bölümünü kaplayacak biçimde yer almıştır. Birkaç harita ise metin ile yan yana görsel gibi düzenlenmiştir.
- Araştırmada kullanılan ölçeğin haritadaki bilgilerin değerlendirildiği bölümle ilgili olarak; haritaların okunaklı olması, veri kaynağının belirtilmesi, tarihinin gösterilmesi hususlarında birçok haritanın problemlili olduğu görülmüştür. Haritadaki bilgilerin %75 oranında doğru olduğu, %89 oranında yer isimlerinin doğru olduğu, bilgilerin güncelliğinin %96 oranında sağlandığı görülmüştür.
- Haritaların dersin kazanımına ve yaş grubuna uygunluğunun %79 oranında karşılandığı görülmüştür. Haritalarda kullanılan sembol sayılarının fazla olması, yaş grubuna uygunluğunu büyük ölçüde etkilemiştir.

BÖLÜM 4

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde her bir araştırma problemine yönelik sonuçlar ve öneriler, araştırma bulgularına dayalı olarak verilmiştir. Sonuçlar bölümü alt amaçlara uygun olarak iki başlıkta verilmiştir.

4.1. Sonuçlar

Bu çalışma ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarındaki haritaların niteliklerinin, harita becerilerinin geliştirilmesi yönünden uygunluğuna yönelik sorulara yanıt aramak için yapılmıştır. Yapılan alanyazın taramasında ulaşılan bilgilere göre, araştırmalarda harita becerileri farklı boyutları ile ele alınmıştır. Haritalara yönelik, ulaşılan araştırmalardan 101 çalışma; öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre ders kitaplarındaki haritaların değerlendirilmesi, öğretim programına göre harita becerilerinin ders kitaplarına yansıtılma durumlarının değerlendirilmesi, farklı öğretim yöntem ve tekniklerinin uygulanarak öğrencilerin başarı düzeylerine olan etkilerinin ortaya konulması ile ilgilidir. Ayrıca çalışmalar içinde diğer ülkelerin öğretim programı ve ders kitaplarının karşılaştırılmasına yönelik araştırmalar da vardır. Bu çalışmada ise ders kitaplarının içeriğinin harita becerilerinin kazandırılmasına ilişkin uygunluğunun değerlendirilmesi ve haritaların sahip olduğu özelliklerin belirlenmesi boyutları ile ele alınmıştır.

Ders kitaplarındaki metinler ve haritaların özellikleri bilimsel araştırma yöntemlerine uygun olarak çalışmanın sınırlılıkları içerisinde incelenmiştir. Ders kitaplarının içeriğinin değerlendirilmesine yönelik sonuçlar, içeriklerin oluşturulmasında bazı eksikliklerin olduğu yönündedir. Ayrıca harita becerilerinin tümüne öğretim programında ve dolayısıyla ders kitaplarında yer verilmemektedir. Öğrenme alanı içinde yer alan haritaların sahip olması gereken temel unsurlarının ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmesi sonucunda haritaların niteliklerinin harita becerilerini geliştirilmesine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.1. Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanının İçeriğindeki Metinlerin Harita Becerilerini Kazandırmaya İlişkin Sonuçlar

Birinci alt problem doğrultusunda sosyal bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının içeriği, harita becerilerini kazandırmaya uygunluğu yönünden incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde bulgulara göre aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

İçerik düzenlenmesinde; somuttan soyuta, kolaydan zora, basitten karmaşığa, yakından uzağa vb. ilkelerine dikkat edilmelidir. Özellikle haritalara yönelik eğitimde somuttan soyuta gidilmesinin yararlı olacağı ifade edilmiştir (Eker, 2018). Konu metinlerinin kurgulanmasında öğretim ilkelerinde basitten karmaşığa gidilmesi ilkesine dikkat edilmiştir. 6. sınıf ders kitaplarının mekân algılama becerisi yönünden incelendiği araştırmada da bilinenden bilinmeyene, soyuttan somuta, yakından uzağa gibi öğretim ilkelerine uyulduğu sonucuna ulaşılmıştır (Baduroğlu, 2018). Ancak yakından uzağa olması ilkesinin gözetilmediği görülmüştür. Fakat başka bir araştırmada 4. sınıf ders kitabının yakından uzağa ilkesine uygun olduğu belirtilmiştir (Çelen vd., 2019). Başka bir çalışmada ise 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının içerik olarak tam, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının içerik olarak orta düzeyde uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Demir B., 2020). Güncel yaşama yönelik örneklerle yer verilmiştir. Ders kitabının içerik yönünden taşınması gereken ilkelerden bilgi hatası olmamasına yönelik ölçüte göre, incelenen ders kitaplarındaki haritalarda hatalar (sınır, yerleşim yeri isimlerinin yazımı...) görülmüştür.

Öğrencilere kazandırılmak istenen beceriler, öğrencinin sınıf düzeyine uygun ve ders içerikleri ile uyumlu olmalıdır (Taş, 2008). Ders kitapları incelendiğinde harita becerilerinin tümünün yer almadığı görülmüştür. Harita sembollerini okuma ve yorumlama ile haritayı okuma ve yorumlama becerileri tüm seviyelerde; haritada konum belirleme tüm seviyelerde; koordinat belirleme sadece 6. sınıf düzeyindedir. Bilgileri haritaya aktarma ve taslak harita oluşturma becerisine yönelik etkinliklere sadece 6. sınıf seviyesindeki ders kitabında yer verilmiştir. Buna göre; harita becerilerinden harita okuma, harita sembollerini okuma ve yorumlayabilme, konum ve koordinat belirleme, yön bulma ve taslak haritalar oluşturabilme becerilerine yer verilmiştir. Ancak ölçek kullanma, alan-eğim ölçümleri, profil çıkarma becerileri yer almamıştır. Harita, harita türleri, haritaların temel özellikleri, fiziki haritalarda yer alan yeryüzü şekillerini

açıklayabilmelerinin hedeflendiği 5. sınıf düzeyinde, ölçeğin küçültme oranı olarak belirtilerek, ölçek türlerine değinilmemesi harita becerilerinin eksik edinilmesi, harita unsurlarının tam öğrenilmemesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Harita becerilerinin ders kitaplarındaki metin ve görsellerde yer alma durumuna yönelik yapılan araştırmada, metinlerde 6. sınıf düzeyinde en fazla yer alan beceri konum ve koordinat bulma becerisi; 7. sınıf düzeyinde en fazla harita okuma ve yorumlama becerisi olmuştur. Uzaklık ölçme becerisinin metinlerde yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır (Aksoy ve Sönmez, 2012). Yapılan araştırmalarda diğer ülkelerde harita becerilerinin daha erken yaşlarda kazandırılması için öğretim programlarında yer verilmekte ve gelişim dönem özelliklerine uygun etkinliklerle harita becerilerinin kazandırılmasına çalışılmaktadır (Buğdaycı, 2012; Koç ve Aksoy, 2015). Bu bakımdan Türkiye’de harita becerilerinin kazandırılması gecikmektedir. Harita becerilerinden profil çıkarma, eğitim ve alan ölçümleri dışında kalan tüm becerilere yönelik ortaokul düzeyinde kazanımların oluşturulması, harita becerilerinin kazandırılmasına önemli katkıları olacaktır.

İYÇ öğrenme alanında harita ile ilişkilendirilebilecek 43 anahtar terim taranmıştır. Bu öğrenme alanında harita becerilerine yönelik belirlenen kategorilerde yer alan harita kategorisi 5. ve 6. sınıflarda ondokuz kez kullanılırken, 7. sınıfta ise bir kez kullanılmıştır. Coğrafi konum ve koordinat belirleme becerisine yönelik kavramların 6. sınıf düzeyinde yer verildiği görülmüştür. Harita sembollerini okuma becerisine yönelik kavramlar 5. sınıf düzeyinde yer almaktadır. 7. sınıf düzeyinde en fazla nüfus ve nüfus ile ilgili kavramlar bulunmaktadır. ABD’de yapılan bir araştırmada harita yorumlama kavramlarına daha çok yer verildiği, harita türleri kavramlarına daha az yer verildiği tespit edilmiştir (Gillen, Skryzhevskaya, Henry, & Green, 2010). İncelenen ders kitap düzeyleri bu araştırmada incelenen ders kitabı düzeyinden farklı olmasına rağmen metinlerde yer alan kavramların analizinde benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Türkiye’de yapılan bir araştırmada ise 2017 öğretim programının incelendiği makalede, kavramlara yeterince yer verilmediği tespit edilmiştir (Turan R. , 2018). Öğretim programındaki kazanımlar doğrultusunda kavramların öğrenme alanında yer aldığı görülmekle birlikte, harita unsurlarının öğretilmesine yönelik kavramların ders kitabı metinlerine yansıtılması yeterli değildir.

Sosyal bilgiler dersinde sarmal ve disiplinler arası bir yaklaşımla coğrafya konuları derinleşerek ele alınmaktadır (Şahin ve İnce, 2020). İYÇ öğrenme alanının içeriğini coğrafya disiplinine ait konular oluşturmaktadır. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının kroki çizme, grafik okuma, yorumlama, harita okuma becerilerinde başarılı

olduğunu ifade etmektedir (Çelen vd., 2019). Ancak üniteler içinde disiplinin temel ilkelerine uygun olarak dağılım ilkesinin uygulanabileceği, harita becerilerinin geliştirilebileceği sayıda ve kusursuz olarak nitelendirilebilecek harita bulunmamaktadır. Ayrıca ders kitaplarındaki harita sayıları da azalmaktadır (Demir ve Atasoy, 2018). Ortaokul sosyal bilgiler dersi 5. sınıf düzeyinde beş kazanımdan dördü, 6. sınıf düzeyinde dört kazanımın dördü ve 7. sınıf düzeyinde ise dört kazanımdan üçü harita becerilerinin geliştirilmesine yönelik kazanımlardır. Sosyal bilgiler 5 ve 7. sınıf düzeyinde ünitedeki son kazanımlar vatandaşlık bilgisine yönelik içeriğe sahiptir.

Ders kitabındaki etkinliklerin ve içeriğinin belirlenmesinde: öğretim programı, güncel olmak, coğrafi analiz, coğrafi gereksinimler ve öğrencinin dikkatini çekebilmek gözetilmesi gereken başlıca ölçütlerdir (Lee & Catling, 2017). Öğretim programı, ders kitabı yazarları, yayınevi politikaları, ekonomik etkenler ile öğretmenlerin tutum ve davranışlarından dolayı Türkiye'deki coğrafya ders kitapları, Hollanda coğrafya ders kitapları kadar etkin bir kullanıma uygun özeliğe sahip değildir (İnce ve Özey, 2018). Sosyal bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarının içeriklerinin kazanımlara uygunluğunun değerlendirilmesi sonucunda içerik tüm kazanımları karşılamamaktadır. Benzer bir sonuca sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının (Altın Kitaplar Yayıncılık) incelenmesi ile ulaşıldığı görülmüştür (Gülersoy, 2013). 5. sınıf düzeyinde yeryüzü şekillerinin metin ve görsellerde eksik belirtilmesi, 6. sınıf düzeyinde coğrafi konuma yönelik haritaların yetersizliği, 7. sınıf düzeyinde az sayıda haritanın kullanılması, haritalardaki yanlışlıklar, öğretim ilkelerine uyulmaması ders kitaplarındaki başlıca eksiklikler olmuştur. Belirtilen eksikliklerden başka; ders kitaplarının yeterli bilgi içermemesi, işbirlikli öğrenmeye uygun etkinliklerin olmaması, metinlerde kullanılan Türkçe sözcüklerin güncel dile uygun olmaması, çok uzun cümlelerin kullanılması ders kitaplarının kazanımları karşılayamamalarının nedenleri olarak belirtilebilir. Ayrıca öğrencilere soru sorma becerilerini geliştirebilecekleri etkinlik, çalışma vb. yer verilmemektedir. Ders kitaplarının içeriği öğrenci merkezli, problem çözmeye dayalı olarak düzenlenmelidir.

4.1.2. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanındaki Haritaların İncelenmesine İlişkin Sonuçlar

Ders kitabındaki İYÇ öğrenme alanında yer alan haritalar, Harita İnceleme Formu kullanılarak niteliklerinin belirlenebilmesi için incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

İncelenen ders kitaplarında harita sayıları; 5. sınıf tüm kitapta 9 harita, İYÇ öğrenme alanında 6 harita; 6. sınıf tüm kitapta 40 harita, İYÇ öğrenme alanında 19 harita; 7. sınıf tüm kitapta 17 harita, İYÇ öğrenme alanında 3 harita vardır. 2016 yılında yayınlanan bir çalışmada ders kitabı ve çalışma kitapları ile birlikte kullanılan toplam harita sayıları şöyledir: 5. sınıf 34 harita, 6. sınıf 45 harita, 7. sınıf 24 harita (Darakçı, 2016). Buna göre, harita sayısında genel bir azalma eğilimi olduğu, özellikle 5. sınıf düzeyinde harita sayısının azaldığı ifade edilebilir. Ders kitaplarındaki haritaların sayıca az, niteliklerinin yetersiz olduğu dile getirilmiştir (Buğdaycı ve Bildirici, 2009; Havelková & Hanus, 2018). Harita becerilerinin kazandırılabilmesi için harita sayısının öncelikle artırılması gerekmektedir. Ayrıca harita sayısı ile birlikte haritaların niteliklerinin de üst düzeye ulaştırılması becerilerin kazandırılmasına katkı sağlayacaktır.

İncelenen haritaların hepsinin bir harita başlığına sahip olduğu, %93 (26) oranında harita başlığının uygun olduğu görülmüştür. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalarda, harita başlığı harita üzerinde gösterilmektedir. 5 ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki haritalarda, harita başlığı sadece görsel yazısı gibi haritanın alt kısmında verilmiştir. Haritaların değerlendirildiği bir çalışmada harita başlığı olan haritaların oranının %71 (91) olduğu belirtilmiştir (Uyanık, 2016). Benzer bir çalışmada ise bir başlığa sahip haritaların oranının %79 (106) olduğu ifade edilmiştir (Mercimek, 2021). Haritaların çerçevesi ince, tek çizgi olarak gösterilmiştir. Çerçevesi olan harita oranı %82 (23), çerçevesi olmayan harita oranı ise %18 (5) olmuştur. Bir haritada ilk dikkati çekmesi beklenen, amaca uygun, görünür, anlaşılır bir başlıktır.

Harita becerilerinin geliştirilmesinin ilk adımı sembollerini anlamaktır. Harita unsurlarından harita işaretleri (lejant) incelenmiş ve en çok eksikliklerin haritaların bu bölümünde olduğu görülmüştür. %8 (6) oranında harita bir lejanta sahip değilken %92 (22) oranında bir lejant bulunmaktadır. Harita işaretleri bölümü bir çalışmada %70 oranında mevcutken, diğer bir çalışmada ise %60 oranında olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Mercimek, 2021; Uyanık, 2016). Bu bölümün harita verilerine uygunluğu açısından değerlendirildiğinde %21 (6) oranında olumlu nitelik taşımaktadır. Geri kalan haritalarda ise harita verileri ile harita işaretleri bölümünde verilen sembol ve işaretler hususunda eksikliklerin olduğu görülmüştür. Haritadaki “sembollerin netliğine” dikkat edilmelidir (Slomska, 2017, s. 72). Harita işaretleri bölümünün açıkça görünmesi %64 (18), sembollerin anlaşılır ve okunabilir olması %46 (13), işaretler bölümündeki tüm sembollerin haritada kullanılması %64 (18), bu bölümde kullanılan renklerin anlaşılabilirliği %64 (18), sınıf düzeyine uygunluğu %57 (16) oranlarında evet bulgusuna ulaşılmıştır. Bu

durumda harita becerilerinden sembollerini okuma ve yorumlama becerisi yeterince geliştirilemeyecektir. Haritaların okunabilmesi için sembollerini tanımlayıp, sözlü ve yazılı olarak ifade edilebilmelidir (Koç, 2021).

Haritalar, ölçek ile ilgili nitelikleri yönünden değerlendirilmiştir. %96 (27) oranında haritanın bir ölçeği vardır. Benzer çalışmalarda ulaşılan oranlar ise, ölçeğe sahip haritaların %82 ve %83 olduğu görülmüştür (Mercimek, 2021; Uyanık, 2016). Haritalarda kesir ölçek kullanılmamış, çizgi ölçek tercih edilmiştir. Ölçek görünür bir yerde harita üzerinde yer almıştır. Ölçeği görünür olmayan harita oranı ise kısmen ve hayır ifadelerine göre %8 (2) oranında gerçekleşmiştir. Konu-ölçek uyumu %86 (26) oranında evet olarak gerçekleşmiştir. Önceki çalışmalarda incelenen haritalarda kesir ölçek kullanılmıştır (Demir ve Atasoy, 2018). Bir haritanın en önemli ögesi ölçektir. Ölçeği olmayan bir çizim harita olarak nitelendirilemez. Bu nedenle haritanın ölçeği uygun bir biçimde gösterilmesi gerekmektedir.

İncelenen haritaların %93 (26) oranında bir yön okuna sahiptir. 7. sınıf ders kitabı haritalarında ölçek ve yön oku en çok dikkat edilen harita nitelikleridir. Yapılan bir çalışmada ise yön oku ve ölçeği belirtilmeyen haritaların olduğu ifade edilmiştir (Ünal ve Ünal, 2012; Ünal ve Özkaral, 2019; Bekdemir ve Polat, 2016). Haritaların değerlendirilmesine yönelik yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuçlar ise yön oku olan haritaların oranı %52,2 ve yön oku/enlem-boylam derecelerinin olduğu harita oranı %39.06 değerine ulaşılmıştır (Mercimek, 2021; Uyanık, 2016).

Sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi koordinat bilgileri %82 (23) oranında kullanılmamıştır. Bu bilgilerin bulunduğu haritalarda, coğrafi koordinat çizgileri ve dereceleri küçük, soluk bir biçimde yer almıştır. 7. sınıf düzeyinde coğrafi koordinat bilgileri dikkat edilmeyen unsurlardandır. Sosyal bilgiler 6. sınıf düzeyinde konum ve koordinat belirleme becerisine yönelik kazanımın gerçekleştirilmesi, ders kitabında kullanılan haritalarla mümkün değildir. Haritalardaki dereceler okunamadığı için bir yerin mutlak konumu tam olarak ifade edilememektedir.

Harita kullanıcılarının haritada gösterilen bir noktanın dünya veya ilgili coğrafi alanın yerinin tespitinde kullanılan lokasyon (yer bulduru) haritası ders kitaplarında %96 (27) oranında kullanılmamıştır. Ders kitabındaki konularda kullanılabilir olması rağmen haritalara ait unsur ders kitaplarında eksik olarak yer almıştır.

Haritaların renklendirilmesine yönelik incelemede %75 (21) oranında haritalardaki renklerin belirgin olduğu, kısmen ve hayır düzeyindeki haritaların toplam oranının %25 (7) olduğu görülmüştür. İncelenen haritaların renklendirilmesi ile ilgili

sorunlar olduğu görülmektedir. Baskı kalitesine yönelik değerlendirmede ise %82 (23) oranında iyi olduğu görülmüştür. Beş haritanın baskı kalitesine yönelik anlaşılabilirliği etkileyecek düzeyde kötü olduğu görülmüştür. Haritaların baskı kalitesinin kötü olduğu, kartografik tasarımında hatalar olduğu belirtilmiştir (Buğdaycı ve Bildirici, 2009). Bir diğer çalışmada ise %35 (45) oranında uyumlu renklere sahip olmadığı, baskı kalitesinin kötü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Mercimek, 2021). Benzer bir sonuca ulaşan bir diğer çalışmada ise 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler kitabında kullanılan bazı haritaların okunaklılığı zayıf ve baskı kalitesi birbirinden farklı olduğu, baskı kalitesinin iyi olmaması nedeniyle görüntü kalitesinin iyi çıkmadığı ifade edilmiştir (Metin Göksu ve Taşyürek, 2016). Harita okuma becerisinin kazandırılabilmesi için haritaların renklerinin anlaşılır olması gerekmektedir. Öğrenciler haritayı incelemeye başladığında verilerin haritada dağılımını rahatlıkla anlamalı ve yorum yapabilmelidir. Anlaşılmayan ve okunmayan bir harita, beceri kazandırılmasına katkı sağlamayacaktır.

Sayfada konumlandırılması yönünden değerlendirilen haritaların tüm unsurları ile görünür bir yerde bulunmaktadır. İncelenen bir haritanın görünürlüğünde sorun olduğu görülmüştür. Bu bakımdan haritaların sayfadaki yerleşimlerinde tüm unsurları ile görünür olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bilgilerin doğru olması, kaynak gösterilmesi, bilimsel yaklaşım ders kitabının bilimsel bir niteliğe sahip olmasını etkilemektedir (Mozakoğlu, 2020). Haritadaki bilgilerin anlaşılması sadece coğrafyada değil günlük yaşamda da faydalıdır (Weeden, 2003). Bu nedenle doğru bilgiler içermelidir. Haritada verilen bilgi ve birimlerin doğruluğu değerlendirildiğinde %75 (21) oranında haritadaki bilgilerin doğru olduğu görülmüştür. Yer isimlerinin doğru biçimde yazılma oranı ise %89 (25) olmuştur. Haritada kullanılan yazı stili ve puntosu estetik, okunabilir olmalıdır (Yıldırım S. , 2021; Bilgin, 2001). Haritalardan faydalanmayı olumsuz etkileyen özellik, haritadaki yazı ve işaretlemelerin okunaklı olmamasıdır. Yapılan bir araştırmada yetişkinler için basit metinlerde yazı boyutu 9-11 punto olarak belirlenirken, haritadaki minimum yazı tipi boyutu 6 puntodur (Slomska, 2017). Haritalar %65 (18) oranında okunaklıdır. Ancak haritaların toplamda %35 oranında yeterince okunaklı olmadıkları dikkati çekmektedir. Haritalarda 6 puntodan küçük yazı boyutları kullanılmıştır. Haritaların niteliklerinin öğretmen görüşüne göre değerlendirildiği bir çalışmada haritaların okunabilirliklerinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yalçın, 2019). Haritadaki bilgilerin %96 (27) güncel olduğu görülmüştür. Haritaların veri kaynağı ve tarihinin belirtilmesi %14 (4) oranında gerçekleşirken, %86 (24) oranında bu bilgilerin yer almadığı görülmüştür.

Haritaların verilerin kaynağı, güncel ve bilginin doğru olması haritanın güvenilirliğini etkilemektedir (Kartal, 2021). Ekonomik faaliyetler ile ilgili haritalarda ilgi çekici resim ve şekil kullanılması oranı %75 (21) hayır olmuştur. Amaca uygun olmayan, gereksiz ve yorucu ayrıntılar içeren bir materyal beklenen katkıyı sağlayamayacaktır (Aksoy ve Demirci Şenkal, 2021). Ders kitaplarında kullanılan haritaların amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı durumu %89 (25) oranında hayır olmuştur.

Haritaların kazanıma uygunluğu %79 (22) ve haritaların yaş grubuna uygunluğu da %79 (22) oranında evet olmuştur. Haritaların kazanıma uygun olmamasının nedenleri; haritalarda bilgi yanlışlıklarının olması, haritaların konunun amacına uygun seçilmemesi, temel harita unsurlarına sahip olmaması ve öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olmamasıdır.

4.2. Öneriler

- Ders kitabı yazımında oluşturulan komisyonların genişletilip yazar sayısının artırılarak, bu komisyonlarda alanla ilgili üniversitelerden öğretim üyeleri, sosyal bilgiler alanında uzman kişiler-öğretmenler, dil uzmanları, görsel tasarım uzmanları, kartograf, ölçme-değerlendirme uzmanları, öğretim programı uzmanı olan lisans/yüksek lisans/doktora düzeylerinde kişiler bulunmalıdır.
- Ders kitaplarında uygulamalara yönelik çok daha fazla etkinlikler yer verilmelidir. Bilginin pekiştirilmesi için öğrenciler, pratik-uygulamalar yapmalıdır. Bu uygulama örneklerine ders kitabında açıklamaları ile yer verilmelidir. Böylelikle öğretmen ve öğrenciye yapılacak uygulamalar için yol gösterici olacaktır. Harita becerilerinin geliştirilmesinde sınıf içi veya dışı etkinliklerden ilgi çekici olabilecek olanlar tercih edilmelidir.
- Ders kitabındaki etkinliklerin etkileşimli olarak akıllı tahtalarda kullanılması önerilmektedir.
- Problem çözme, coğrafi sorular sorabilme etkinliklerine ders kitaplarında yer verilmesi önerilmektedir. Sosyal bilgiler dersinin ezberci bir yaklaşımdan uzaklaşarak gerçek hayata dair soru ve sorunlara çözüm bulabileceği çalışmaların olması öğrencilerin konuları ilgiyle öğrenmelerine destek olacaktır.

- Haritaların kartografik tasarımının kusursuz olması için ders kitabı yazım komisyonlarında kartograflara da yer verilmesi önerilmektedir. Alanında uzman kişiler, haritaların en doğru ve eksiksiz olarak ders kitaplarında yer almasına katkı sağlayacaktır.
- Harita becerilerine öğretim programlarında bilimsel araştırmalara ve gelişim düzeylerine uygun olarak belirli aşamalarla yer verilmelidir. Erken yaşlardan itibaren harita becerilerine yönelik kazanımlara öğretim programlarında yer verilmelidir. Öğretmenlerin harita becerilerine yönelik mesleki yeterliliklerini tespit eden çalışmalar yapılabilir.
- Güncel haritalara dijital olarak ulaşılabilir biçimde (karekod vb.) ders kitaplarının düzenlenmesi önerilmektedir. Ayrıca ders kitaplarının sözlük bölümünde tarih, coğrafya terimlerinin eklenerek sözcük sayısının artırılması bilimsel terimlerin anlamlarına ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Ders kitaplarına haritalarla ilgili dizin, tablo, görsel ve şekil listeleri eklenebilir. Ders kitabına tek bir sayfada yer alacak biçimde ve ders kazanımlarına uygun olarak belirlenen haritalar (Türkiye Fiziki Haritası, Dünya Fiziki Haritası, Dünya Siyasi Haritası, Dilsiz Haritalar) eklenmelidir.

KAYNAKLAR

- Abbak, A. C. (2016). *Sosyal Bilgiler Dersi Harita Okuma ve Yorumlama Becerisinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine göre İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi, Türkiye.
- Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A., ve Kılıç, S. (2020). *Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı*. E. Koçoğlu (Editör) Ankara: MEB Devlet Kitapları Özgün Matbaacılık.
- Akbaba, B., ve Aksoy, B. (2019). Sosyal Bilgilerde Beceri Eğitimi. B. Aksoy, B. Akbaba, ve B. Kılcan (Editörler), *Sosyal Bilgilerde Beceri Eğitimi* (s. IX-XVII). Ankara: Pegem Akademi.
- Akkuş, Z., ve Kuzey, M. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Harita ve Yön Becerilerine Sahip Olma ve Bu Becerileri Yaşama aktarabilme durumları Üzerine Bir Değerlendirme. *Milli Eğitim*(218), 201-233. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>
- Aksoy, B., ve Demirci Şenkal, A. (2021). Görsel İletişim Aracı Olarak Haritalar. H. Koç, ve A. Ergün (Editörler), *Bilginin Görsel İfadesi: Haritalar* (s. 34-56). Ankara: Pegem Akademi.
- Aksoy, B., Kılıçoğlu, G., ve Ablak, S. (2015). 11-14 Yaş Grubundaki Öğrencilerin Harita Beceri Düzeyleri ile Matematik Başarıları Arasındaki İlişki. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 7(2), 59-71. Erişim adresi: <http://www.dieweltdertuerken.org>
- Aksoy, B., ve Sönmez, Ö. F. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerde Harita Becerileri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(48), 65-79.
- Aksoy, H., ve Ünlü, M. (2012). Coğrafya Derslerinde Harita Becerisine Yönelik Uygulamalarının Öğrenci Tutumlarına Etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*(26), 16-41. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>
- Aktürk, V. (2012). *Sosyal Bilgiler Dersinde Animasyon ve Dijital Harita Kullanımının Öğrencilerin Mekan Algılamaya Becerilerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Kocatepe Üniversitesi, Türkiye.
- Altay, N. (2020). Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının beceriler açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*(41), 276-297. doi:10.33418/ataunikkefd.805054
- Artvinli, E., & Dönmez, L. (2020). How Do Geography Textbooks Deal with Map Skills? A Comparison of Turkey and England. *Romanian Review of Geographical Education*, 9(2), 23-45. doi:10.24193/RRGE220202

- Aslan, E. (2016). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler. D. Dilek (Editör), *Sosyal Bilgiler Eğitimi* (s. 3-52). Ankara: Pegem Akademi.
- Atalay, İ. (1992). *Genel Fiziki Coğrafya* (2 b.). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Ayas, C., Kaya, H., Taştan, B., ve Özder, A. (2015). Google Earth Görüntülerinin ve QGIS Açık Kaynak Kodlu CBS Yazılımının Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kullanılması. *Marmara Coğrafya Dergisi*(32), 43-60. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr>
- Baduroğlu, H. (2018). *Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Mekanı Algılama Becerisi Bakımından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.,Türkiye
- Barr, H. (1997). Defininig Social Studies. *Teachers and Curriculum, 1*, 6-12. doi:<https://doi.org/10.15663/tandc.v1i1.288>
- Başbüyük, A., ve Çıkılı, Y. (2002). İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Coğrafya Konularında Çalışma Yaprağı ve Dilsiz Harita Kullanımının Öğrenci Motivasyon ve Başarısı Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*(16), 29-38. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/>
- Baştürk, M. (2020). Ders Kitaplarının Tarihçesi. Ö. Demirel, ve K. Kıroğlu (Editörler), *Ders Kitabı İncelemesi* (4 b., s. 15-35). Ankara: Pegem akademi.
- Bednarz, S. W., Acheson, G., & Bednarz, R. S. (2006). Maps and Map Learning in Social Studies. *Social Education*, 398-404, 432. Erişim adresi: <https://www.socialstudies.org/>
- Beitlova, M., Popelka, S., & Vozenilek, V. (2020). Differences in Thematic Map Reading by Reading by Students and Their Geography Teacher. *ISPRS International Journal of Geo-Information Int. J. Geo-Inf*, 9(9), 492. doi:10.3390/ijgi9090492
- Bekdemir, Ü., ve Polat, S. (2016). Sosyal Bilgiler 5. ve 6. Sınıf Ders Kitaplarında Harita Kullanımı. *Sosyal Bilimler EKEV Akademi Dergisi*, 20(68), 363-382. Erişim adresi: <http://www.ekevakademi.org/>
- Bilgin, T. (1987). *Genel Kartoğrafya I* (Genişletilmiş 3. b.). İstanbul: İstanbul Üniverstesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Bilgin, T. (2001). *Genel Kartoğrafya II*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Brophy, J., & Alleman, J. (1992). Elementary Social Studies Textbooks. *Publishing Research Quarterly*, 8(12), 12-22. doi:<https://doi.org/10.1007/BF02680670>
- Brown, R. G. (1986). Map, Globe, and Graphing Readiness Activities: Developing Universal Thinking Skills. *The Social Studies*, 77(6), 229-233. doi:<https://doi.org/10.1080/00377996.1986.9957432>
- Buğdaycı, İ. (2012). *İlköğretimde Harita Kullanımı Üzerine Bir İnceleme* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Türkiye.

- Buğdaycı, İ., ve Bildirici, Ö. İ. (2009). Harita Kullanımının Coğrafya Eğitimindeki Önemi. Ankara. 10 28, 2019 tarihinde <https://www.hkmo.org.tr/> adresinden alındı
- Buğdaycı, İ., ve Selvi, H. Z. (2018). İlkokul Öğrencileri İçin Tasarlanan Haritaların Öğrenme Becerisine Katkısı. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 672-684. doi:DOI: 10.28948/ngumuh.444694
- Buğdaycı, İ., Bildirici, İ. Ö., ve Tarman, B. (2015). 6-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Haritaların Kartografik Tasarımlarının Kazanımlar Açısından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), 143-174. Erişim adresi: <http://www.dergipark.org.tr/tr>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (24. b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Caner, M., ve Kurt, B. (2020). Ders Kitabı Değerlendirme Yaklaşımları. *ZfWT*, 12(1), 365-382. Erişim adresi: <http://www.dieweltdertuerken.org>
- Catling, S., & Lee, J. (2017). English Geography Textbook Authors' Perspectives on Developing Pupils' Geographical Knowledge and Thinking. C. Brooks, G. Butt, & M. Fargher (Eds), *The Power of Geographical Thinking* (s. 211-231). Oxford: Springer, Cham. doi:https://doi.org/10.1007/978-3-319-49986-4_15
- Çalışkan, O. (2020). *Coğrafya Eğitimi ve Arazi Çalışmaları* (3 b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Çelen, S., Fidan, S., & Hayır Kanat, M. (2019). Investigation of the geographical issues in the school of primary social studies according to the 2017 program. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*(39), 70-82. doi:<https://doi.org/10.32003/iggei.472146>
- Çelikkaya, T., ve Kürümlüoğlu, M. (2017). 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazandırılması Hedeflenen Alan becerilerine Kitaplarda Yer Verilme Durumu. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(40), 141-158.
- Çiftçi, B., ve Akça, D. (2019). 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Coğrafi Beceri ve Coğrafi Kazanım Alanlarının Karşılaştırılması. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 33-59. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/>
- Çoban, O., ve Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanı, Kazanım, Kavram, Değer ve Beceri Boyutları Açısından Karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1395>
- Darakçı, S. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Harita Kullanımı. *Mehmet Akif Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(4). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>

- Demir, B. (2020). Evaluation of social studies teaching textbooks. *International Journal of Learning and Teaching*, 12(1), 17-29. doi:http://orcid.org/0000-0001-5666-359X
- Demir, Y., ve Atasoy, E. (2018, Aralık). 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2017) Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 753-780. doi:DOI: 10.19171/uefad.505647
- Demirel, Ö., ve Kiroğlu, K. (2020). Eğitim ve Ders Kitapları. Ö. Demirel, ve K. Kiroğlu (Editörler), *Ders Kitabı inceleme* (4 b., s. 4-13). Ankara: Pegem Akademi.
- Demiralp, N. (2006). *Coğrafya Öğretiminde Gösteri Yöntemi Kullanılarak Harita ve Küre Kullanım Becerilerinin Geliştirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Demiralp, N. (2009). Haritalarla Öğrenme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 955-973. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>
- Doğan, Y., ve Torun, F. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Nereye Doğru Gidiyor? *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 111-125. doi:<https://doi.org/10.34137/jilses.491670>
- Doğanay, H. (1993). *Coğrafya'da Metodoloji Genel Metodlar ve Özel Öğretim Metodları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Doğanay, H., ve Sever, R. (2020). *Genel ve Fizikî Coğrafya* (16 b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Duman, B., ve Tural, A. (2019). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Okuryazarlık Becerileri Açısından İncelenmesi. *ICOESS 2019 3rd International Congress of Eurasian Socail Sciences* (s. 88-94). Bodrum/Muğla: Erişim adresi: <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net>
- Duman, T., ve Çakmak, M. (2011). Ders Kitaplarının Nitelikleri. L. Küçükahmet (Editör), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (3 b., s. 18-32). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Durmuş, E. (2020). Küre ve Harita Bilgisi. H. Akengin, ve İ. Dölek (Editörler), *Genel Fiziki Coğrafya* (s. 73-126). Ankara: Pegem Akademi.
- Eker, S. (2018). Coğrafya Öğretiminde Harita'nın ve Cihannüma'nın Önemi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-15. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>
- Eser Ünalı, Ü., ve Türker, A. (2020). 2018 Coğrafya Dersi Öğretim Programında Yer alan Coğrafi Beceriler ve Analizleri. Ü. Eser Ünalı (Editör), *Coğrafya Öğretimi II* (s. 1-27). Ankara: Pegem Akademi.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., ve Öztürk, S. (2020). *Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*. S. Elmacı, A. Altun, ve A. Beldağ, (Editörler), Ankara: MEB Devlet Kitapları Özgün Matbaacılık.

- Gillen, J., Skryzhevskaya, L., Henry, M. C., & Green, J. (2010). Map Interpretation Instruction in Introductory Textbooks: A Preliminary. *Journal of Geography*, 109(5), 181-189. doi:10.1080/00221341.2010.501381
- Göksel, O. (2007). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita ve Grafik Kullanımının Eğitimi Destekleme Düzeyi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 2(1), 8-26. Erişim adresi: <http://www.ijtase.net>
- Haas, M. E. (1989). *Teaching Geography in the Elementary School*. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=ED309133>
- Hanus, M., Havelková, L., & Švubová, K. (2021). Math-Related Difficulties in Thematic Map Use in Lower Secondary Education. *Review of International Geographical Education (RIGEO)*, 11(3). doi:10.33403/rigeo.851190
- Harita Genel Müdürlüğü. (2019). *Haritanın Tanımı, Özellikleri ve Sınıflandırmalar*. Erişim adresi: <https://www.harita.gov.tr>
- Harita Genel Müdürlüğü. (2021). *Harita İşaretleri Bölümü*. Erişim adresi: www.harita.gov.tr
- Harita Genel Müdürlüğü. (2021). *Terimler Sözlüğü*. Erişim adresi: <https://www.harita.gov.tr>
- Havelková, L., & Hanus, M. (2018). The Impact of Map Type on the Level of Student Map Skills. *Cartographica*, 53(3), 149-170. doi:<https://doi.org/10.3138/cart.53.3.2017-0014>
- Herman, Jr, W. L., Hawkins, M. L., Barron, M., & Berryman, C. (1988). World Place Location Skills of Elementary School Students. *The Journal of Educational Research*, 81(6), 374-376. Erişim adresi: <http://eds.b.ebscohost.com>
- İnan, S. (2019). Sosyal Bilgiler Eğitimi: Nedir, Ne Zaman ve Neden? S. İnan (Editör), *Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş Kavramlar, Yaklaşımlar ve Etkinlikler* (3 b., s. 1-21). Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnce, Z., ve Özey, R. (2018). Türkiye’de ve Hollanda’da Coğrafya Ders Kitaplarının Fiziki Yapı ve Görsel İçerik Açısından İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Science (SOBİDER)*, Yıl:5(31), 293-311. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net>
- İnel, Y. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrencilerin Ölçek Kullanma Becerilerinin Geliştirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Türkiye.

- İzbirak, R. (1992). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kaçar, T., ve Bulut, B. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 4-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Coğrafya Kavramları Bağlamında Değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 652-679. doi:10.33437/ksusbd.738637
- Kaldybekova, R., Aksoy, B., & Abdymanapov, B. (2021). Impact of Activity-Based Map Literacy Skills Teaching on Academic Achievement Levels of Secondary School Students in Kazakhstan. *Review of International Geographical Education (RIGEO)*, 11(1), 151-167. doi:10.33403rigeo.853728
- Kara, H., Sezer, A., ve Şanlı, C. (2018). Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitaplarında Haritaların Kullanımı. *International Journal of Geography and Geography Education*, 38, 20-39.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler* (İkinci Yazım, 32. Basım b.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kartal, F. (2021). Haritalarda Aranan Özellikler ve Haritaların Sınıflandırılması. H. Koç, ve A. Ergün (Editörler), *Bilginin Görsel İfadesi: Haritalar* (s. 92-112). Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıç, A., ve Seven, S. (2002). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (2 b.). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Kılıç, D. (2020). Ders Kitabının Öğretimdeki Yeri. Ö. Demirel, ve K. Kıroğlu (Editörler), *Ders kitabı İncelemesi* (4 b., s. 37-49). Ankara: Pegem Akademi.
- Kızılcıoğlu, A. (2003). Orta Öğretim Coğrafya Ders Kitapları Değerlendirme Ölçütleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*(8), 19-33. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr>
- Koç, H. (2008). *Coğrafya Öğretim Programındaki Kazanımların Öğrencilerin Harita Beceri Düzeyleri Üzerine Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Türkiye.
- Koç, H. (2013). Harita Beceri Düzeyleri İle Öğrenme Stilleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi Üzerine Bir İnceleme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 17-32. doi:10.12780/UUSB210
- Koç, H., ve Aksoy, B. (2015). Harita Becerileri ve 11-14 Yaş Grubundaki Öğrencilerin Yapabilecekleri Harita Becerileri. M. Safran (Editör), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (4 b., s. 361-387). Ankara: Pegem Akademi.
- Koç, H. (2020). Coğrafya Öğretiminde Haritalar ve Atlasların Kullanımı. A. Sezer (Editör), *Coğrafya Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* (s. 119-146). Ankara: Pegem Akademi.

- Koç, H. (2021). Haritalar Nasıl Görülür, Algılanır ve Yorumlanır? H. Koç, ve A. Ergün (Editörler), *Bilginin Görsel İfadesi: Haritalar* (s. 358-386). Ankara: Pegem Akademi.
- Koç, H., ve Aksoy, B. (2020). Coğrafya Öğretimi. A. Sezer (Editör), *Coğrafya Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* (3.b)(s. 31-55). Ankara: Pegem Akademi.
- Kuzey, M. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinin Harita ve Yön Okuryazarlığı Üzerine Bir İnceleme (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Kuzey, M. (2017). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Harita ve Yön Okuryazarlığı. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 831-858. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>
- Küçükahmet, L. (2011). Eğitim Programlarında Ders Kitabının Yeri. L. Küçükahmet (Editör), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (3 b., s. 2-16). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Lee, J., & Catling, S. (2017). What do geography textbook authors in England consider when they design content and select case studies? *International Research in Geographical and Environmental Education*, 26(4), 342-356. doi:<https://doi.org/10.1080/10382046.2016.1220125>
- McClure, R. W. (1992). *A Conceptual Model for Map Skills Curriculum Development Based Upon A Cognitive Field Theory Philosophy* (Unpublished doctoral dissertation) Oklohama State University, Oklohama, United State of America.
- Mercimek, Y. (2021). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafi Haritaların Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye.
- Metin Göksu, M., ve Taşyürek, Z. (2016). Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişimsel Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), 1753-1768. doi:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9415>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr>
- Mozakoğlu, M. (2020). Ders Kitaplarında Bilimsel İçerik. Ö. Demirel, ve K. Kiroğlu (Editörler), *Ders Kitabı İncelemesi* (4 b., s. 116-137). Ankara: Pegem akademi.
- Muir, S. P. (1985). Understanding and Improving Students' Map Reading Skills. *The Elementary School Journal*, 86(2), 207-216. doi:<https://doi.org/10.1086/461444>
- National Council for the Social Studies. (2021). *About National Council for the Social Studies*. Erişim adresi: <https://www.socialstudies.org>

- Oral, B. (2020). Ders Kitaplarının Öğretim Programlarına Uygunluğu. Ö. Demirel, ve K. Kiroğlu (Editörler), *Ders Kitabı İncelemesi* (4 b., s. 72-95). Ankara: Pegem Akademi
- Oruç, Ş. (2015). Sources Used in the Preparation of the Social Studies Textbooks to Study in Elementary School. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7(1), 127-133. doi:http://dx.doi.org/10.15345/iojes.2015.01.011
- Öğütveren, M. (2014). *Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Coğrafya Konularının Öğretiminde Google Earth Programının Başarıya Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Giresun: Giresun Üniversitesi, Türkiye.
- Öztürk, C., ve Kafadar , T. (2020). 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(1), 112-126. doi:ORCID ID: 0000-0002-2433-350X ORCID ID: 0000-0002-2433-350X
- Pala, Ş. M., & Başbüyük, A. (2020). Investigation of Geography and Social Sciences Curriculum in Terms of Map Skills. *Review of International Geographical Education (RIGEO)*, 10(6), 84-96. doi:DOI: 10.33403/rigeo.641552
- Parker, W. C. (2018). *İlkokul ve Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Eğitimi* (14. Baskıdan Çeviri b.). (F. Zayımoğlu Öztürk, ve S. B. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi
- Rane, A., John, V. N., & Murthy, S. (2020). GeoMaps: An Interactive Application to Enhance Map Comprehension Skills of Students. *2020 IEEE 20th International Conference on advanced Learning Technologies (ICALT)*, (s. 254-258). Tartu, Estonia. doi:10.1109/ICALT49669.2020.00083
- Ross, E. W., Mathison, S., & Vinson, K. D. (2014). Social Studies Curriculum and Teaching in the Era of Standardization. E. W. Ross (Eds), *Social Studies Curriculum: Purposes, Problems and Possibilities* (4. b., s. 25-49). Albany: State University of New York Press.
- Sarıgül, O. (2021). Yaşantımızın Vazgeçilmez Araçları: Haritalar. H. Koç, ve A. Ergün (Editörler), *Bilginin Görsel İfadesi:Haritalar* (s. 1-32). Ankara: Pegem Akademi.
- Schuit, W. (2011). A Method for Teaching Topographic Map Interpretation. *Journal of Geography*, 110(5), 209-211. doi:https://doi.org/10.1080/00221341.2011.549497
- Sever, R. (2017). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı Tasarım Örnekleri* (3 b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, R. (2018). Harita Bilgisi (Kartografya). H. Yazıcı, ve N. Koca (Editörler), *Genel Coğrafya* (s. 176-203). Ankara: Pegem Akademi.
- Slomska, K. (2017). Evaluation of selected maps used in early school education in Poland and proposal of a new solution. *Polish Cartographical Review*, 49(2), 67-77. doi:10.1515/PCR-2017-0006

- Sönmez, Ö. F. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita Becerileri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Türkiye.
- Sönmez, Ö. F. (2013). Harita Okuryazarlığı. E. Gençtürk, ve K. Karatekin (Editörler), *Sosyal Bilgiler İçin Çoklu Okuryazarlıklar* (s. 137-157). Ankara: Pegem Akademi.
- Sülükçü, Y. (2018). Ders Kitapları İncelenmesinde Karşılaşılan Problemler ve İncelemenin İyileştirilmesi Hususunda Bazı Öneriler. *Ders Kitapları Uluslararası Sempozyumu DEKUS 2018* (s. 303-319). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net>
- Şahin, V., ve İnce, Z. (2020). 2018 Yılı İlköğretim Öğretim Programlarında Coğrafya Eğitimi. *International Journal of Geography Education (IGGE)*(41), 1-12. doi:<https://orcid.org/0000-0002-5502-5219> <https://orcid.org/0000-0001-7389-8083>
- Şendil, S. (2011). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Üç Boyutlu Plastik Kabartma Haitanın Öğrenmeye Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Türkiye.
- Şimşek, N. (2007). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde CBS Temelli Uygulama ve Etkinliklerin Öğrenci Başarısı ve Derse Karşı Tutumuna Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Türkiye.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6. Sınıf Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Taş, H. İ. (2006). Coğrafya Eğitiminde Görselleştirmenin Önemi: Mekansal Algılamaya Pedagojik Bir Bakış. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(16), 211-237. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>
- Taş, H. İ. (2008). Coğrafi Beceriler ve Bunları Öğrencilere Kazandırma Yolları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(20), 45-58. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr>
- Tertemiz, N., Ercan, L., ve Kayabaşı, Y. (2011). Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi. L. Küçükahmet (Editör), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (3 b., s. 34-74). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Turan, R. (2018). 2017 İlkokul Ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*(19), 295-328. doi:<http://dx.doi.org/10.22464/diyalektolog.257>
- Turan, S. (2019). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Disiplinlerarası Yapısının İncelenmesi. *JIRSS Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 166-190. doi:ORCID ID: 0000-0003-0298-8609
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim adresi: <http://sozluk.gov.tr>

- Uyanık, C. (2016). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının, Harita Okuma Becerisi Açısından Analizi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Türkiye.
- Ünal, A. V., ve Özkartal, T. C. (2019). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Ders Kitaplarının Harita Kullanımı Açısından İncelemesi. *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı* (s. 167-178). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. doi:ORCID: A.V.Ü. 0000-0001-6438-6545; T.C.Ö. 0000-0003-4595-816X
- Ünal, F. (2008). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası Ünitesinde Geçen Haritaların Kullanılabilirlik Düzeyi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Türkiye.
- Ünal, F., ve Ünal, M. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretim Programları (1924-2005) ve Ders Kitaplarında (2005-2010) Harita Okuma Becerisi. *Milli Eğitim*(193), 165-183.
- Ünlü, M. (2011). Coğrafya Derslerinde Coğrafi Becerilerin Gerçekleşme Düzeyi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 2155-2172.
- Ünlü, M. (2014). *Coğrafya Öğretimi* (1 b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Ünlü, M. (2021). Harita Becerileri. H. Koç, ve A. Ergün (Editörler), *Bilginin Görsel İfadesi: Haritalar* (s. 388-420). Ankara: Pegem akademi.
- Ünlü, M., Üçışık, S., ve Özey, R. (2002). Coğrafya Eğitim ve Öğretiminde Haritaların Önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*(5), 9-25.
- Üzümcü, N. O. (2007). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Harita Okuma Becerisinin Aktif Öğrenme Yöntemiyle Kazandırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Türkiye. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr>
- Van Dijk, H., Van Der Schee, J., Trimp, H., & Van Der Zijpp, T. (1994). Map Skills and Geographical Knowledge. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 3(1), 68-80. doi:10.1080/10382046.1994.9964928
- Weeden, P. (2003). Learning through maps. D. Tilbury, & M. Williams (Eds), *Teaching and Learning Geography* (s. 168-179). London and New York: RoutledgeFalmer.
- Wiegand, P. (1999). Children's Understanding of Maps. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 8(1), 66-68. doi:10.1080/10382049908667591
- Yalçın, E. (2019). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Nitelikleri ve Kullanılabilirlik Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Giresun Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Giresun: Giresun Üniversitesi, Türkiye.

- Yalçınkaya, E. (2004). *İlköğretim okulu 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri (Kayseri örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Türkiye.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskıdan Tıpkı 11. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H., ve Yılmaz, M. (2020). *Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*. S. Elmacı, ve M. B. Yılar, (Editörler) İzmir: MEB Devlet Kitapları Çağlayan Matbaası.
- Yıldırım, S. (2021). Harita Özellikleri, Öğeleri, Tipografik unsurlar ve Tasarım İlkeleri. H. Koç, ve A. Ergün (Editörler), *Bilginin Görsel İfadesi: Haritalar* (ss. 57-90). Ankara: Pegem Akademi.

EKLER

EK 1. Uzman Değerlendirme Formu

Uzman Değerlendirme Formu

Sayın Öğretim Üyesi,

“Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden Değerlendirilmesi” isimli bir yüksek lisans tezi hazırlamaktayım. Araştırmamda kullanılmak üzere “Harita İnceleme Formu”nda yer alması düşünülen sorular uzman değerlendirmesi için ilişikte sunulmuştur. Formda yer alacak sorular, sizlerin görüşleri doğrultusunda düzenlenerek uygulamaya hazır hale getirilecektir.

Araştırmanın amacı, ortaokul ders kitaplarındaki insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında kullanılan haritaların harita becerisi kazandırmaya yönelik uygunluğunu tespit etmektir. Sizden, “Harita İnceleme Formu”nda yer alan soruların bu amaca uygun olup olmadıklarına dair değerlendirme yapmanız beklenmektedir. Değerli katkılarınız için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Aygül GÜRLER
Sosyal Bilgiler Öğretmeni
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Bu bölümde, haritaları değerlendirmede kullanılacak sorular yer almaktadır. Aşağıda verilen maddelerin araştırmanın amacına uygun olup olmadığına ilişkin değerlendirmenizi sorunun karşısında yer alan “uygun değil”, “uygun” seçeneklerinden birine “X” işareti kullanarak belirtmenizi rica ederim.

	Uygun Değil	Uygun	Açıklama ve Öneriniz
HARİTA UNSURLARI			
8. Haritanın Başlığı ve Harita Dış Çerçevesi			
8.1. Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak belirtilmiş mi?			
8.2. Haritanın dış çerçevesi var mı?			
9. Harita İşaretleri (Lejant)			
9.1. Haritanın lejantı var mı?			

9.2. Lejant haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?			
9.3. Lejant haritanın görünen bir yerinde belirtilmiş mi?			
9.4. Lejantta belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?			
9.5. Haritada kullanılan sembollerin her biri lejantta belirtilmiş mi?			
9.6. Lejantta belirtilen yükseklik-derinlik basamaklarının renkleri anlaşılır mı?			
10. Ölçek			
10.1. Haritada ölçek belirtilmiş mi?			
10.2. Haritada kesir ölçek var mı?			
10.3. Haritada çizgi ölçek var mı?			
10.4. Haritanın ölçeği görünür bir yerde mi?			
10.5. Harita ile ölçek uyumlu mu?			
10.6. Haritanın ölçeği konuya uygun mu?			
11. Yön işareti – oku			
11.1. Haritada yön işareti var mı?			
11.2. Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?			
12. Coğrafi Koordinat Bilgileri			
12.1. Haritada coğrafi koordinat bilgileri (paralel, meridyen, ekvator vb.) var mı?			
12.2. Haritadaki coğrafi koordinat bilgileri konuya uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?			
13. Lokasyon Haritası (Anahtar Harita, Yer Bulduran Harita)			
13.1. Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?			
13.2. Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?			
13.3. Lokasyon haritası doğru şekilde konumlandırılmış mı?			
14. Harita renklendirilmesi			
14.1. Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?			
14.2. Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?			
HARİTANIN SAYFADA KONUMLANDIRILMASI			
3. Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?			

4. Harita tüm unsurları ile görünüyor mu?			
HARİTALARIN, HARİTA BECERİLERİNE YÖNELİK KULLANIMI			
1. Konuya uygun dilsiz harita var mı?			
2. Ders kitaplarına daha büyük ölçekli haritalar eklenmiş mi?			
HARİTADAKİ BİLGİLER			
9. Haritadaki tüm birimlerin (Dağ, akarsu, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?			
10. Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?			
11. Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?			
12. Haritada verilen bilgiler güncel mi?			
13. Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?			
14. Haritanın tarihi belirtilmiş mi?			
15. Haritada ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?			
16. Gereksiz, bilgi ve fazla ayrıntı var mı?			
ÖĞRETİM PROGRAMINA VE KAZANIMA UYGUNLUK			
3. Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?			
4. Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?			

Önerilen madde:

EK 2. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 12/02/2021

Toplantı Sayısı : 3

Karar Sayısı : 58

58-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Aygül Gürler**'in "Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden Değerlendirilmesi" başlıklı tezi ile ilgili "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Aygül Gürler**'in "Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden Değerlendirilmesi" başlıklı tezinin araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden Değerlendirilmesi” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan Alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 10.03.2022
Gönderim Numarası	: 1781014655
Sayfa Sayısı	: 139
Sözcük Sayısı	: 32666
Karakter Sayısı	: 226351
Benzerlik Oranı	: %9
Savunma Tarihi	: 17.02.2022

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Aygül GÜRLER

Tarih: 10.03.2022

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Aygül Gürler

E-Posta Adresi :

İş Deneyimi:

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Hemşire	Bafra Devlet Hastanesi-Samsun	1992-1996
Coğrafya Öğretmeni	Doğantepe Çok Programlı Lisesi	1996-2002
Sosyal Bilgiler Öğretmeni	Ahiler İlköğretim Okulu	2002-2012
Sosyal Bilgiler Öğretmeni	Ahiler Ortaokulu	2012

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Coğrafya Öğretmenliği	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1992-1996